

Program
wychowania przedszkolnego

Program wychowania przedszkolnego
oparty na warstwicowej koncepcji
wychowania Stefana Kunowskiego

Autorzy

Małgorzata Kwaśniewska, Joanna Lendzion, Wiesława Żaba-Żabińska

Projekt okładki

Gustaw Nowak

Kierownik projektu

Iza Parlicka

Redakcja

Wiesława Żaba-Żabińska

Redakcja językowa

Beata Pędziwilk

Skład i łamanie

Marek Zapala

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich.

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy cudzą własność i prawo.

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

ISBN 978-83-8108-181-8

© Grupa MAC S.A. 2018

Grupa MAC S.A.

25-561 Kielce, ul. Witosa 76

tel. 41 366 55 55; faks 41 366 33 02

e-mail: mac@mac.pl; www.mac.pl

Spis treści

Wstęp	4
1. Wychowanie integralne – warstwicowa koncepcja Stefana Kunowskiego	6
1.1. Warstwa biologiczna	8
1.2. Warstwa psychologiczna	8
1.3. Warstwa socjologiczna	8
1.4. Warstwa kulturologiczna	8
1.5. Warstwa duchowa	8
2. Prawidłowości rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym	9
2.1. Zasadnicze cechy rozwoju fizycznego	9
2.2. Zasadnicze cechy rozwoju psychicznego	10
2.3. Zasadnicze cechy rozwoju społeczno-emocjonalnego	10
2.4. Zasadnicze cechy rozwoju kulturowego	11
2.5. Zasadnicze cechy rozwoju duchowego	12
3. Aktualne wyzwania edukacji przedszkolnej	14
3.1. Wielopodmiotowość edukacji przedszkolnej	14
3.2. Wspieranie w przedszkolu dzieci ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi	15
3.3. Wielojęzyczność jako wyzwanie w edukacji dzieci	16
3.4. Wielokulturowość jako wyzwanie w edukacji dzieci	17
3.5. Zadania nauczycieli w zakresie wprowadzania dzieci w świat technologii informacyjnej	17
3.6. Zadania nauczycieli w zakresie diagnozowania rozwoju dzieci	19
4. Organizacja środowiska edukacyjnego w przedszkolu	21
4.1. Zapewnienie optymalnych warunków do rozwoju dzieci	21
4.2. Organizacja dnia pobytu dzieci w przedszkolu	22
5. Cele edukacji przedszkolnej w odniesieniu do programu	24
6. Struktura treści programowych	27
7. Treści programowe i zakładane efekty edukacyjne	31
7.1. Warstwa biologiczna – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne	31
7.2. Warstwa psychologiczna – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne	37
7.3. Warstwa socjologiczna – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne	90
7.4. Warstwa kulturologiczna – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne	107
7.5. Warstwa duchowa – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne	123
8. Informacje o autorkach programu	127
9. Polecana literatura przedmiotowa (od 2010 roku)	128

Aneks

Załącznik nr 1 <i>Arkusze obserwacji pedagogicznej dziecka w przedszkolu</i>	133
Załącznik nr 2 <i>Arkusze obserwacji do badania dojrzałości szkolnej dziecka</i>	151
Załącznik nr 3 <i>Arkusze obserwacji dziecka pięcioletniego/sześcioletniego (obserwacja dokonywana pod kątem określenia dominujących inteligencji dziecka). Arkusz opracowany na podstawie teorii inteligencji wielorakich Howarda Gardnera</i>	207
Załącznik nr 4 <i>Przykładowe scenariusze zajęć dla dzieci sześciolatków, z wykorzystaniem treści programowych z programu „Wokół przedszkola”</i>	219
Załącznik nr 5 <i>Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego</i> ...	235

Dokonywanie zmian jest naturalnym zjawiskiem w edukacji. Podstawową formą przeobrażania rzeczywistości edukacyjnej jest reformowanie, którego istota polega na wprowadzaniu nowych elementów, z założenia mających poprawiać dotychczas funkcjonujący system. Aktualnie, od 2016 roku, jesteśmy świadkami generowania kolejnych, istotnych zmian o charakterze strukturalnym i systemowym. Z punktu widzenia pedagogiki przedszkolnej ważną zmianą było w tym kontekście wprowadzenie w 2017 roku nowej podstawy programowej¹. Zainicjowało to konieczność weryfikacji dotychczas wykorzystywanych w pracy pedagogicznej z dziećmi programów wychowania przedszkolnego oraz ich korekty lub opracowywania całkiem nowych koncepcji. Z uwagi na doświadczenia w tworzeniu programów autorskich, w Wydawnictwie MAC podjęto prace nad stworzeniem nowego programu, czego efektem jest publikacja pt. *Wokół przedszkola. Program edukacji przedszkolnej oparty na warstwicowej koncepcji wychowania Stefana Kunowskiego*.

Prezentowany program odpowiada założeniom **nowej podstawy programowej** (z 14 lutego 2017 roku) oraz wytycznym ustawowym², w myśl których program powinien być dostosowany do potrzeb i możliwości dzieci, a jednocześnie treści edukacyjne mogą wykroczyć poza zakres treści ustalonych w podstawie. Jest on przeznaczony do pracy z dziećmi wszystkich grup wiekowych, w przedszkolach oraz innych formach wychowania przedszkolnego, z uwzględnieniem dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, w tym także dzieci zdolnych. Intencją autorek programu było stworzenie takiej propozycji, która uwzględniałaby **humanistyczne podejście do wychowanków**, opierałaby się na relacjach podmiotowych, odpowiadałaby wyzwaniom stawianym współcześnie edukacji, a jednocześnie posiadałaby przejrzystą strukturę, ułatwiającą nauczycielom pracę z dziećmi. Wartością, na którą zwrócono szczególną uwagę, a niedocenianą wystarczająco w dotychczas obowiązujących programach, jest rozwój kulturowy i duchowy dziecka. Pozwoliła na to wykorzystana w programie, jako główna idea, **warstwicowa koncepcja wychowania** Stefana Kunowskiego (1909–1977), wybitnego pedagoga, uznanego za ojca pedagogiki integralnej, którą można umieścić w nurcie współczesnej pedagogiki humanistycznej³.

Koncepcja ta obejmuje bowiem wszystkie obszary rozwoju i aktywności człowieka. Przedstawia jego rozwój w pięciu warstwach (biologicznej, psychologicznej, socjologicznej, kulturologicznej i duchowej). Te, jak górotwórcze warstwy, nakładają się na siebie zgodnie z rytmem okresów rozwojowych – przedszkolnego, szkolnego, dojrzewania, młodości i dorosłości – w granicach siedmioleci. Procesem tym kieruje wychowanie. Stąd autor koncepcji wprowadził do pedagogiki kategorię „rozwoju wychowawczego”, którego właściwy, czyli progresywny, przebieg stanowi tło dla ewentualnych nieprawidłowości – regresji lub regresji. Integralne wychowanie, zdaniem autora, jest wypadkową działania czterech dynamizmów – *biosu* (naturalny rozwój człowieka przechodzący przez pięć warstw), *etosu* (bliższe i dalsze nieintencjonalne środowisko wychowawcze), *agosu* (nauczyciele/wychowawcy wyposażeni w niezbędną wiedzę naukową i odpowiednie środki edukacyjne) oraz *losu* (to, czego nie można zbadać, przewidzieć).

Należy zauważyć, że *bios* dziecka w wieku przedszkolnym obejmuje biologiczną warstwę rozwojową. Jednak okres zabawy (aktywność wychowanka przypisana przez S. Kunowskiego pierwszej warstwie, poprzedza-

¹ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dziennik Ustaw z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356).

² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, art. 22a (Dz. U. z 2015 r., poz. 2156 oraz z 2016 r., poz. 35, 64, 195, 668 i 1010), ogłoszona dnia 21 grudnia 2015 r., obowiązuje od dnia 25 października 1991 r., historia od dnia 21 czerwca 1996 r., <http://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=1> (dostęp 25.08.2016).

³ B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2003, s. 175–196.

jąca: dociekanie, pracę, twórczość i głębsze przeżycia światopoglądowe) wymaga integralnego ujęcia. Muszą więc powstać wyraźne, świadomie rozwijane przez wychowawców, zadatki kolejnych warstw – psychologicznej (edukacja poznawcza), socjologicznej (edukacja społeczna), kulturologicznej (edukacja estetyczna) i duchowej (edukacja aksjologiczno-religijna). Tak postrzegane rozwój i edukacja dziecka przedszkolnego stanowiąc będą doskonałe podłoże jego dalszego zharmonizowanego życia.

Życzymy owocnej pracy z dziećmi

– autorki

Małgorzata Kwaśniewska

Joanna Lendzion (dawniej Karczewska)

Wiesława Żaba-Żabińska

1. Wychowanie integralne – warstwicowa koncepcja Stefana Kunowskiego

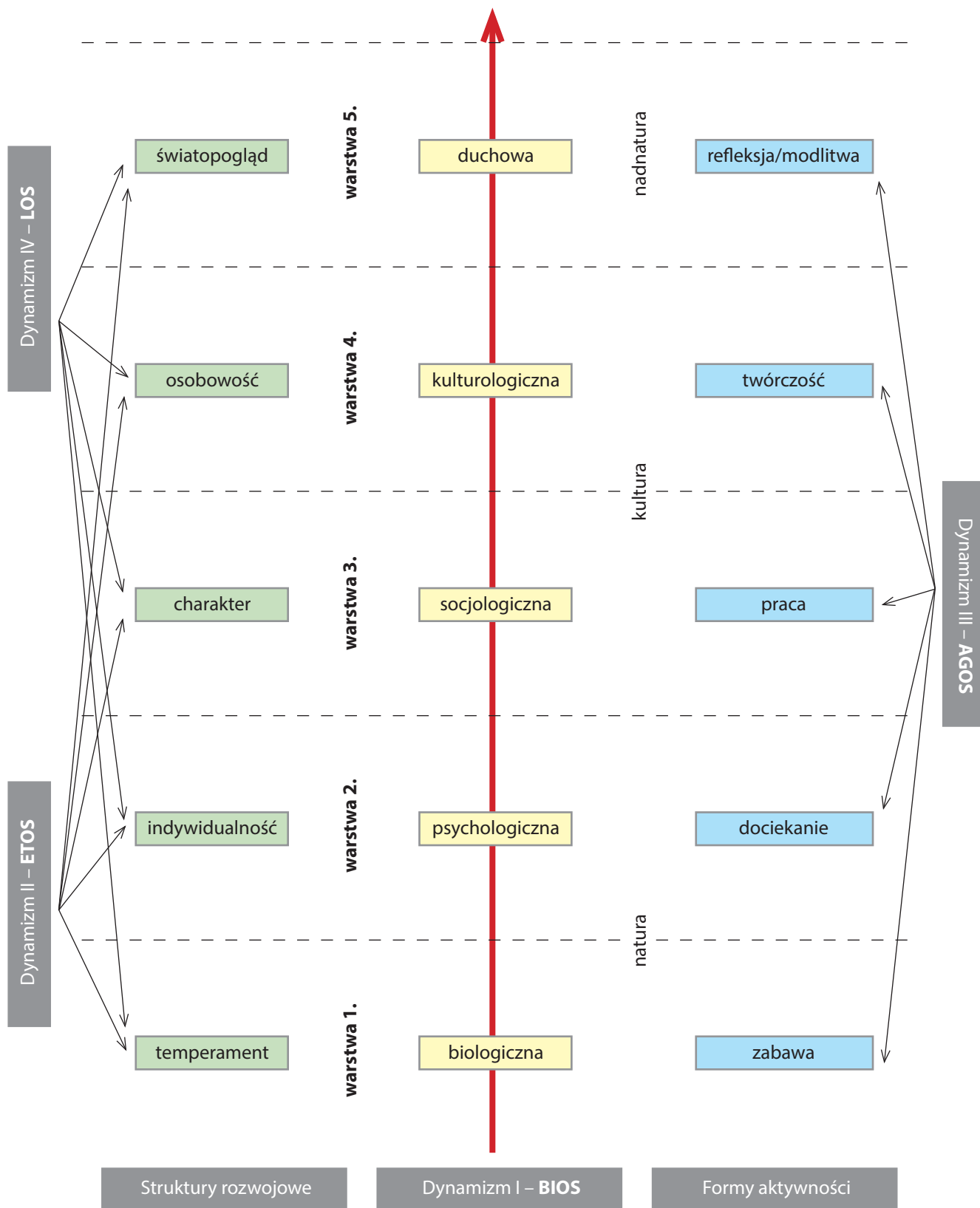
Pedagogika przedszkolna korzysta z licznych koncepcji rozwoju, głównie jednak opracowanych przez filozofów czy psychologów (J. Piaget, E.H. Erikson, L.S. Wygotski). Warto więc zainteresować się dotychczas niedocenianą warstwicową teorią wychowania, autorstwa Stefana Kunowskiego – czołowego pedagoga, który przez całe życie związany był z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Poglądy naukowe Stefana Kunowskiego sięgają szerokich i różnicowanych źródeł. Wiele czerpie on z twórczości przedstawicieli integralnej koncepcji człowieka – Fryderyka W. Foerstera (1869–1966) i o. Jacka Woronieckiego OP (1878–1949). Genezę personalistycznego spojrzenia na pedagogikę znajduje u Jacques’a Maritaina (1882–1973) i Emmanuela Mouniera (1905–1950). W świat aksjologii pedagogicznej wprowadza go twórczość wielkiego filozofa Maxa Schelera (1874–1928) oraz Zygmunta Mysłakowskiego (1890–1971) – postępowego teoretyka wychowania, który reprezentuje też przedstawicieli pedagogiki kultury – dyscypliny bliskiej Stefanowi Kunowskiemu. Przedstawiając własne, niezwykle oryginalne osiągnięcia naukowe, wielokrotnie przywołuje on bowiem poglądy Georga Kerschensteinera (1854–1932) i Bogdana Nawroczyńskiego (1882–1974). Szczególnie ceni Sergiusza Hessena (1887–1950), który rozszerzył teorię filozofa Nicolai Hartmanna (1882–1950), oraz pedagoga Wilhelma Flitnera (1889–1990), przedstawiając cztery warstwy wychowania: biologiczną, społeczną, kulturalną i moralną. Stefan Kunowski wraz z nowym i szeroko zakrojonym spojrzeniem postanowił przyjąć pięć warstw: biologiczną, psychologiczną, socjologiczną, kulturologiczną i duchową. Tak powstała warstwicowa teoria wychowania – wciąż aktualna koncepcja integralnego rozwoju człowieka, z której czerpie wielu współczesnych pedagogów – tak teoretyków, jak i praktyków – również adresatów programu *Wokół przedszkola*.

Postrzegając człowieka w świetle natury, kultury i „nadnatury” (sacrum), S. Kunowski wskazał pięć warstw nakładających się na siebie zgodnie z rytmem (w granicach siedmioleci) okresów rozwojowych. Wiek przedszkolny umieścił w warstwie biologicznej, szkolny – w psychologicznej, czas dojrzewania powiązał z warstwą socjologiczną, młodość – z kulturologiczną. Dorosłość zaś przypisał warstwie duchowej. Istotne znaczenie w każdym okresie/w każdej warstwie ma tu zintegrowane działanie czterech czynników – dynamizmów. Pierwszy z nich to rozwój samego wychowanka (*bios*), drugi – niepedagogiczne środowisko wychowawcze (*etos*), trzeci stanowią pedagodzy – nauczyciele i wychowawcy posiadający niezbędną wiedzę, niezbędne umiejętności i kompetencje (*agos*). Dynamizm czwarty to, zwykle pomijany, tajemniczy *los*.

Poszczególne warstwy „rozwoju wychowawczego” określają struktury regulujące postępowanie człowieka (temperament, indywidualność, charakter, twórcza osobowość, światopogląd) oraz formy jego aktywności (zabawa, dociekanie, praca, twórczość, głębsze przeżycia światopoglądowe).

Warstwy rozwojowe zatem – wraz ze strukturami postępowania i formami aktywności wychowanka, ukazane w omawianej teorii – znajdują swe odzwierciedlenie w poszczególnych obszarach programowych obejmujących wszechstronny rozwój i zintegrowaną edukację dzieci w wieku 3–7 lat.

Warstwicową koncepcję wychowania Stefana Kunowskiego przedstawia uproszczone ujęcie graficzne.

1.1. Warstwa biologiczna

Warstwa biologiczna pojawia się wraz z narodzinami, gdy rozwijający się organizm dziecka przystosowuje się do środowiska. Wychowanie w tym okresie obejmuje przede wszystkim rozwój fizyczny – zdrowie, sprawność ruchową, zdolność do pracy, do życia w małżeństwie i rodzinie. Tutaj też rozpoczyna się rozwój psychiczny – z dyspozycjami i funkcjami poznawczymi, wolitywnymi i emocjonalnymi. Strukturą regulującą postępowanie wychowanka jest temperament, a formą jego aktywności – zabawa, która w pedagogice przed-szkolnej zajmuje czołowe miejsce.

1.2. Warstwa psychologiczna

Warstwa psychologiczna to okres szczególnie związany z wychowaniem umysłowym, z procesem uczenia się/nauczania. Teraz zaczyna rozwijać się życiowa mądrość pozwalająca na głębsze poznanie siebie, ludzi, świata i Boga – Absolutu – Sacrum. Strukturę postępowania stanowi tu indywidualność. Formę aktywności natomiast – dociekanie jako zabawa wzbogacona elementem poznawczym. Dociekanie pobudza i zaspokaja dziecięcą ciekawość intelektualną dotyczącą zrozumienia rzeczy i zjawisk otaczającego świata. Wymaga to zdolności porównywania i klasyfikowania. Pozwala rozwijać uwagę, spostrzeganie, pamięć, umiejętność wnioskowania oraz inteligencję. Dociekanie przejawia się w kolekcjonerstwie, majsterkowaniu, czytelnictwie, grach edukacyjnych i turystyce.

1.3. Warstwa socjologiczna

Warstwa socjologiczna głównie dotyczy czasu przeznaczanego na rozwój osoby przystosowanej do życia z innymi ludźmi. Edukacja społeczna wiąże się tu z wychowaniem do pracy (w tym okresie zwykle powstaje decyzja o wyborze przyszłego zawodu), z interioryzacją wartości życia społecznego – sprawiedliwości, uczciwości, gospodarności itd. Warstwie tej autor koncepcji, jako strukturę postępowania, przypisał charakter, uznając go za zespół cech wyrażających się osobistym stosunkiem wychowanka do innych ludzi, do samego siebie, do rzeczy i zjawisk codziennego życia. Formę rozwojową stanowi tu praca, czyli dociekanie związane z wysiłkiem i obowiązkiem. Dzięki temu rozwija się postawa odpowiedzialności za siebie i za środowiska, w których wychowanek żyje.

1.4. Warstwa kulturowa

Warstwa kulturowa wiąże się z okresem młodzieńczym, z rozwojem talentów i uzdolnień w zakresie szeroko pojętej kultury. Zadanie to realizuje edukacja estetyczna, prowadząca wychowanka do działań twórczych, tym samym kształtująca umiejętność spędzania wolnego czasu. Wiodące miejsce zajmują tu przeżywane i przyswajane wartości zawarte w wytworach kultury wyższej (poezja i proza, muzyka, plastyka, teatr), filozofii, technice, prawie, polityce, moralności i religii. Ich właściwa realizacja dąży do wychowania odbiorców, potem koneserów, a następnie twórców dzieł kultury. Postępowaniem człowieka w warstwie kulturowej kieruje więc osobowość twórcza – struktura o względnie stałych cechach psychofizycznych, podporządkowująca sobie charakter. Formę rozwojową stanowi twórczość, która wynika z potrzeb ludzkiej natury.

1.5. Warstwa duchowa

Warstwa duchowa to ostatni etap integralnego „rozwoju wychowawczego”. Zdaniem autora koncepcji są ludzie, którzy nigdy go nie osiągną. Dotyczy on bowiem poszukiwania wartości uniwersalnych – prawdy, dobra i piękna, które prowadzą do miłości Boga – Absolutu – Sacrum, do innych ludzi i do samego siebie. W tym okresie powstają przekonania światopoglądowe. Strukturą rozwojową jest tu światopogląd jako źródło sądów i postaw aksjologiczno-religijnych, a formą aktywności – głębsze przeżycia światopoglądowe, czyli refleksja/modlitwa.

2. Prawdliwości rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym

Jednym z podstawowych warunków, jakim musi odpowiadać prawidłowo skonstruowany program, jest jego dostosowanie do potrzeb i możliwości dzieci, dla których jest przeznaczony. Dla autorów programu zadanie opracowania treści uniwersalnych, odpowiadającym różnorodnym potrzebom dziecięcym i niezwykle zróżnicowanym właściwościom biopsychicznym odbiorców, nie jest zadaniem łatwym. Należy więc przyjąć wstępne założenie, że materiał dydaktyczny ujęty w tym programie jest tylko propozycją dla nauczycieli, którzy w konkretnych relacjach z dziećmi będą ją twórczo przekształcać i dostosowywać do potrzeb wychowanków i warunków przestrzennych przedszkola. Przyjęcie za kluczowy, dla opracowywania tego programu, projektu wychowania S. Kunowskiego wymusza niejako oparcie go na określonej koncepcji rozwoju człowieka. W tym przypadku jest to **perspektywa humanistyczna**, która zakłada niepowtarzalność osoby ludzkiej, jej podmiotowość, poczucie sprawstwa, osobisty rozwój – będący wynikiem gromadzenia doświadczeń, poszukiwań, dokonywania przekształceń, dążenia do osiągnięcia sukcesów, co odbywa się w naturalnych warunkach środowiskowych, w wyniku interakcji i dialogu z innymi. Zadaniem pedagoga jest w tym ujęciu przyglądanie się dziecku, dostrzeganie jego charakterystycznych cech, wsłuchiwanie się w jego potrzeby, organizowanie sprzyjającego rozwojowi środowiska, głównie sprzyjanie autoedukacji i budowaniu obrazu samego siebie oraz własnego systemu wartości. Priorytetowym obowiązkiem nauczyciela jest też udzielanie pomocy dziecku w sytuacjach dla niego trudnych, opierając się przy tym na zasadzie empatycznego wspomaganie go w dążeniu do samodzielnego pokonywania przeszkód. Należy tu również zadbać o eksponowaną w podstawie programowej integrację sensoryczną⁴.

Celem lepszego zrozumienia dziecka, specyfiki jego odrębności, warto uzmysłowić sobie najpierw ogólne, a później bardziej szczegółowe cechy rozwoju właściwe dla danej grupy wiekowej. Dla dzieci w wieku przedszkolnym, ogólnie rzecz ujmując, charakterystyczne są: potrzeba bliskiej więzi uczuciowej z członkami rodziny, zabawowy charakter podejmowanej działalności, mimowolność funkcjonowania uwagi i pamięci, ciekawość poznawcza, „badanie” rzeczywistości, dążenie do poszerzania kontaktów społecznych, potrzeba akceptacji i dostrzegania osiągnięć. Szczegółowe cechy rozwoju wymagają szerszego opisu⁵, co w niniejszym programie ujęto w pięciu zakresach, odpowiadających warstwom rozwojowym z koncepcji S. Kunowskiego.

2.1. Zasadnicze cechy rozwoju fizycznego

Do najistotniejszych cech **rozwój fizyczny** dzieci w wieku przedszkolnym zalicza się:

- zwolnienie tempa rozwoju w porównaniu z poprzednimi okresami (choć rozwój nadal ma charakter intensywny i progresywny),
- zmianę proporcji ciała (pod koniec wieku przedszkolnego proporcje ciała są prawie zbliżone do proporcji osoby dorosłej),
- niewielkie różnice we wzroście pomiędzy dziewczynkami a chłopcami (nieco wyżsi są chłopcy, którzy są ponadto bardziej muskularni i mają mniej tkanki tłuszczowej),
- codzienne zapotrzebowanie w zakresie odżywiania wynoszące od 1400 do 1800 kalorii,
- okresowe wahania poczucia łaknienia,
- wzrost wysokości ciała od pięciu do ośmiu centymetrów rocznie (około piątego roku życia dziecko przekracza ponad dwukrotnie długość swojego ciała z momentu urodzenia),
- wzrost masy ciała – w granicach trzech kilogramów rocznie (około piątego roku życia dziecko waży w przybliżeniu pięć razy więcej niż po urodzeniu),
- gwałtowne przyspieszenie rozwoju sprawności motorycznej (takich zdolności, jak: bieganie, skakanie, wspinanie się, rzucanie, łapanie i kopanie piłki, przewracanie kartek papieru, posługiwanie się sztuczkami czy przyborami do rysowania),

⁴ M. Borkowska, K. Wagh, *Integracja sensoryczna na co dzień*, Warszawa 2010.

⁵ Opisu cech rozwojowych dzieci dokonano na podstawie następujących źródeł: H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, Poznań 2004; C. Lee, *Wzrastanie i rozwój dziecka*, Warszawa 1997; J.S. Turner, D.B. Helms, *Rozwój człowieka*, Warszawa 1999; R. Vasta, M.M. Haith, S.A. Miller, *Psychologia dziecka*, Warszawa 1995; J. Karczewska, *Edukacja przedszkolna w świetle warstwicowej koncepcji wychowania*, Kielce 2015; S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993; M. Rusiecki, *Etap rozwoju sumienia dziecka sześciolatniego*, w: Z. Ratajek, M. Kwaśniewska (red.), *Edukacja elementarna w zreformowanym systemie szkolnym*, Kielce 2004, t. 1, s. 39–50.

- chętnie podejmowanie aktywności ruchowej,
- coraz szybszy czas reakcji na bodźce,
- coraz lepszą orientację w schemacie własnego ciała oraz pogłębianie się jego świadomości,
- doskonalenie koordynacji ruchów, także koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej,
- kontrolowanie nawyków czystości (odruchów wydalania moczu, kału),
- utratę uzębienia mlecznego około szóstego roku życia (zamiana uzębienia mlecznego na stałe),
- częste zachorowania na schorzenia ostre, np. przeziębienie czy grypę,
- częste tworzenie się wad postawy przy niewłaściwych nawykach stania, siedzenia, chodzenia.

2.2. Zasadnicze cechy rozwoju psychicznego

Do najistotniejszych cech **rozwój psychicznego** dzieci w wieku przedszkolnym zalicza się:

- podejmowanie wzmożonej aktywności poznawczej (nabywanie licznych doświadczeń fizycznych w kontaktach z przedmiotami nieożywionymi), prowadzącej do wzrostu rozumienia otoczenia przestrzennego,
- doskonalenie percepcji zmysłowej (dotykowej, węchowej, smakowej, kinestetycznej, słuchowej, wzrokowej),
- przyspieszenie rozwoju językowego (bogacenie słownictwa – około 600 nowych słów rocznie, postęp w rozumieniu znaczenia słów, nabywanie poprawności gramatycznej wypowiedzi, budowanie coraz dłuższych zdań i spójnych wypowiedzi, stosowanie pozawerbalnych środków językowych – gestów, ekspresji mimicznej, pauz, natężenia głosu),
- wchodzenie w liczne oraz coraz bardziej złożone interakcje werbalne z dorosłymi i rówieśnikami,
- nabywanie podstawowych umiejętności w posługiwaniu się językiem obcym (w przypadku edukacji dwujęzycznej),
- pojawienie się zdolności wykorzystywania funkcji symbolicznej (w ujęciu J. Piageta), czyli wyobrażania sobie rzeczy bądź zdarzeń niedostępnych bezpośrednio w danym momencie,
- ograniczenie w zakresie dostrzegania i przyjmowania punktu widzenia innej osoby (egocentryzm dziecięcy), ale stopniowe rozbudowywanie zdolności rozumienia cudzej perspektywy,
- przypisywanie życia obiektom nieożywionym (animizm),
- przekonanie, że wszystko na świecie jest zrobione przez kogoś (artyficyzizm),
- mniemanie, że świat jest uporządkowany, podlega określonym prawom,
- stopniowe nabywanie zdolności rozumienia pojęć,
- usprawnianie pamięci poprzez rozwój stosowanych strategii pamięciowych – powtarzania i organizowania,
- rozwój uwagi w zakresie jej: kontrolowania (przechodzenie od kontrolowania uwagi przez bodźce zewnętrzne do samokontroli, zgodnej z własnymi zamiarami i celami), adaptacyjności (koncentrowanie się na postawionym zadaniu i dostrzeganiu elementów istotnych), planowości (np. systematyczne porównywanie elementów) i umiejętności stosowania właściwych strategii (np. dostosowanie poziomu koncentracji uwagi do rodzaju zadania),
- stawianie sobie zadań i dążenie do ich realizacji,
- zainteresowanie otaczającą rzeczywistością, przez co następuje wzrost poziomu jej rozumienia,
- rozwój umiejętności rozwiązywania problemów.

2.3. Zasadnicze cechy rozwoju społeczno-emocjonalnego

Do najistotniejszych cech **rozwój społeczno-emocjonalnego** dzieci w wieku przedszkolnym zalicza się:

- silne i centralne przywiązanie do rodziców, ale stopniowo coraz mniej zewnętrznie demonstrowane (z wyjątkiem sytuacji stresowych),
- podporządkowanie się obowiązującym zasadom, regułom,
- przejawianie symptomów odmowy (np. niewykonywanie poleceń) i buntu (np. marudzenie, gniew),
- wzrastające z każdym rokiem zainteresowanie innymi dziećmi,
- nawiązywanie coraz bardziej złożonych kontaktów z rówieśnikami (na przykładzie zabaw tematycznych – przechodzenie od obserwowania zabawy innych, poprzez bawienie się samemu, bawienie się obok, bawienie się z innymi, aż do bawienia się w grupie zorganizowanej dla wspólnego osiągnięcia określonego celu),

- przeobrażanie zachowań agresywnych – przechodzenie od agresji fizycznej do werbalnej, od agresji instrumentalnej – do wrogiej,
- przejawianie zachowań prospołecznych (altruistycznych), np.: udzielanie pomocy, współpracowanie, dzielenie się, pocieszanie,
- przejawianie preferencji w doborze współtowarzyszy zabaw (pierwsze oznaki nawiązywania przyjaźni),
- powstawanie poczucia własnego „ja” – wczesne próby samookreślenia poprzez podawanie charakterystycznych dla siebie cech (najczęściej dotyczące cech zewnętrznych, np.: płci, wyglądu, wieku, miejsca zamieszkania, posiadanych rzeczy),
- rozwój świadomości płci,
- przyjmowanie i wypełnianie określonych ról w zabawie,
- zajmowanie określonej pozycji w grupie (dziecko może cieszyć się popularnością bądź przejawiać trudności w kontaktach z rówieśnikami, np. być odrzucone lub izolowane),
- stopniowe nabywanie samokontroli (autoregulacja) – wykonywanie czynności pod wpływem samodzielnie formułowanych poleceń, samodzielnie wymierzanych sobie kar i przyznawanych nagród,
- zróżnicowanie reakcji emocjonalnych, ich gwałtowność, zmienność, krótkotrwałość, nabywanie zdolności do wykrywania i wyrażania coraz większej gamy stanów emocjonalnych.

2.4. Zasadnicze cechy rozwoju kulturowego

Do najistotniejszych cech **rozwój kulturowego** dzieci w wieku przedszkolnym zalicza się:

- odczuwanie potrzeby obcowania z pięknem, przeżyć i działań twórczych,
- przejawianie radości wobec barw, kształtów, dźwięków i ruchu,
- doznawanie estetycznych wzruszeń w obcowaniu z najbliższym otoczeniem i przyrodą,
- poddawanie się oddziaływaniu sztuki jako widz i słuchacz,
- rozwijanie się wyobraźni artystycznej, pozwalającej rozumieć i przeżywać myśli, uczucia wyrażane w dziełach plastycznych, muzycznych i literackich,
- obcowanie z wartościami estetycznymi w sposób czynny (w zabawie, pracy i własnej twórczości),
- funkcjonowanie w dwóch równorzędnych wymiarach – w realnym świecie społeczno-materialnym i w przestrzeni własnej wyobraźni, którą charakteryzuje ekspansywność stanów wewnętrznych (komunikowanie ludziom własnych myśli i uczuć),
- zachwycanie się przedmiotami – zarówno wartościowymi artystycznie, jak i tymi, które zaprzeczają idei piękna,
- odnoszenie własnych kryteriów piękna wobec dzieł sztuki z zakresu plastyki, muzyki, literatury,
- ścisłe powiązanie pojęcia piękna z wartościami etycznymi, z dobrem na czele,
- wyrażanie siebie w sferach: słownej, ruchowej, konstrukcyjnej, muzycznej, plastycznej i sferach pośrednich (np. zabawy parateatralne), w formie ekspresji (będącej czynnością psychiczną i wymagającej autentyczności autokreacji),
- dążenie do przekształcania otaczającej rzeczywistości poprzez samodzielne próby rysowania, malowania, lepienia, wycinania itd., tym samym – rozwijanie wynalazczości i odkrywczości,
- tworzenie dzieł plastycznych o określonej wartości estetycznej, o zwartej i uproszczonej formie, posiadających rytm i wyraziste akcenty, prac zarówno dynamicznych, jak i spokojnych, bogatych kolorystycznie i dekoracyjnych,
- uczestniczenie w zabawach i grach (para)teatralnych – autorskich i kierowanych – wszechstronnie rozwijających osobowość dziecka (rozwój spostrzegania, zdobywanie wiedzy o świecie i człowieku w sposób obrazowy, przełamywanie stereotypów myślowych, próby własnego sposobu oceny rzeczy i zjawisk, kształtowanie kultury zachowania, postaw moralnych i patriotycznych, wzmacnianie więzi społecznych itd.),
- poznawanie siebie – własnego głosu, ciała; doskonalenie umiejętności poruszania się podczas zajęć umysłowych (zabawy ze śpiewem, zabawy taneczne, śpiew, gra na instrumentach perkusyjnych, słuchanie i tworzenie muzyki),
- zainteresowanie światem szeroko pojętej kultury, ukazanej w mediach i technologiach informacyjnych – filmie, fotografii, programach graficznych, grach komputerowych itp.,

- otwartość na różnorodność kulturową – w oparciu o akceptację własnej tożsamości,
- gotowość do nauki języków obcych (bilingwizm, multilingwizm) jako doświadczenia nie tylko lingwistycznego, ale też kulturowego – pod warunkiem właściwie zorganizowanej dziecięcej aktywności (nauczyciel doskonale przygotowany językowo i metodycznie oraz dydaktycznie i wychowawczo w sensie ogólnym).

2.5. Zasadnicze cechy rozwoju duchowego

Do najistotniejszych cech **rozwoju duchowego** dzieci w wieku przedszkolnym zalicza się:

- kształtowanie się sumienia (początkowy etap) będącego zbiorem norm i wartości, w które się wierzy, do których dostosowuje się swoje zachowanie,
- odczuwanie wewnętrznego „powściągnięcia”, bez rozumienia przez dzieci młodsze podstaw funkcjonowania określonych nakazów i zakazów,
- rozumienie przeżyć innych ludzi,
- przejawianie uczuć wstydu i winy, lecz w sposób zewnętrzno-formalny,
- spełnianie oczekiwań grupy społecznej w obawie przed odrzuceniem przez jej członków w sytuacji konfliktu – stawianie zasad obowiązujących wśród rówieśników ponad te, które obowiązują w rodzinie (dzieci starsze),
- orientowanie się w tym, co dobre, a co złe w prostych sytuacjach życiowych, w wymiarach świeckim i religijnym (respektowanie bożego prawa bez nadmiernego obciążenia dziecka lękiem, poprzez ukazywanie – jak w większości wyznań religijnych – Boga dobrego dla wszystkich, przebaczącego winy),
- przejawianie głębszych potrzeb dotyczących: poczucia bezpieczeństwa, komfortu psychicznego, bycia kochanym i akceptowanym, poczucia własnej wartości (aprobaty samego siebie i swoich działań), poczucia sensu życia – przekonanie, że doświadczenia życiowe dziecka nie są banalne, lecz ważne i ciekawe, poczucia sprawstwa,
- oczekiwanie pomocy dorosłych w rozumieniu świata poprzez doświadczenia – własne i innych ludzi,
- poszukiwanie autorytetu doświadczonych dorosłych, wyznaczających wyraźne granice, okazujących zrozumienie, bliskość i akceptację, nawet w sytuacji przekraczania przyjętych norm postępowania,
- wyrażanie potrzeby posiadania modeli aksjologicznych – wzorców osobowych postępujących zgodnie z powszechnie uznanymi wartościami,
- gotowość do przyjęcia wartości respektowanych przez niemal wszystkie religie – miłości do Boga, do siebie samego, do drugiego człowieka i otaczającego świata, prawdy, dobra, mądrości, rozumienia ostatecznego celu i sensu życia.

Przedstawione powyżej cechy rozwojowe dzieci w wieku przedszkolnym celowo posiadają charakter bardzo ogólny, bowiem oczywiste jest, że każde z nich jest odrębną indywidualnością, z osobistym genotypem, bagażem doświadczeń, ze specyfiką własnych wewnętrznych potrzeb i dążeń (*bios*) oraz konfiguracją społecznych oddziaływań (*etos*). Istnienie istotnych różnic pomiędzy dziećmi podkreślane jest przez psychologię⁶, a wynikająca z tego potrzeba indywidualizowania pracy z dzieckiem eksponowana jest przez dydaktykę różnicową⁷. **Stosowanie w pracy z dziećmi zasady indywidualizacji** (jednak z jednoczesnym uwzględnianiem potrzeb życia wspólnotowego) powinno zakładać:

- „przyjęcie wyjściowego założenia, że każde dziecko jest podmiotem zdolnym do samodzielnego działania, dążącym do zrozumienia siebie i świata, uczącym się niezależności, chcącym odnosić sukcesy w nauce,
- postrzeganie dzieciństwa w szerokim kontekście przemian społecznych i cywilizacyjnych,
- zrozumienie istoty i znaczenia zindywidualizowanego podejścia do wychowanków,
- empatyczne podejście nauczyciela do dzieci,
- organizowanie warunków edukacyjnych sprzyjających licznym, bezpośrednim kontaktom nauczyciela z wychowankami,

⁶ Przykładowo: S.E. Hampson, A.M. Coleman, *Psychologia różnic indywidualnych*, Poznań 2000; M. Marszał-Wiśniewska, T. Klonowicz, M. Fajkowska-Stanik, *Psychologia różnic indywidualnych. Wybrane zagadnienia*, Gdańsk 2003; J. Strelau, *Psychologia różnic indywidualnych*, Warszawa 2002.

⁷ Przykładowo: S. Grzegorzewska, *Różnicowanie kształcenia w klasach początkowych*, Kraków 2009; T. Lewowicki, *Indywidualizacja kształcenia. Dydaktyka różnicowa*, Warszawa 1977.

- wsluchiwanie się w dziecięce marzenia, rozpoznawanie potrzeb, dążeń, aspiracji dzieci, rozwiązywanie ich problemów,
- interpretowanie treści programów kształcenia, z uwzględnieniem punktu widzenia dzieci, ich osobistych przeżyć, doświadczeń, zainteresowań,
- dostosowywanie metod, form i środków dydaktycznych do psychofizycznych możliwości dzieci,
- zindywidualizowanie tempa pracy podczas wykonywania zadań przez dzieci,
- wnikliwą obserwację dzieci we wszystkich aspektach ich rozwoju,
- diagnozowanie stanu i tempa rozwoju dzieci z zastosowaniem dobrze dobranych narzędzi pomiarowych,
- uwzględnianie różnych uwarunkowań (wewnętrznych, zewnętrznych) rozwoju dzieci w ocenie i interpretacji wyników postępowania diagnostycznego,
- prowadzenie dokumentacji pracy indywidualnej z dzieckiem, adekwatnej do zaleceń ministerialnych, wytycznych nadzoru pedagogicznego i zaleceń dyrekcji placówki,
- prowadzenie stałego monitoringu i ewaluacji pracy nauczyciela w dziedzinie zindywidualizowanego podejścia do wychowanków,
- podejmowanie ścisłej współpracy z rodzicami dzieci w zakresie rozpoznawania potrzeb i problemów dziecięcych oraz przekazywania wyników przedszkolnego postępowania diagnostycznego i informacji o podejmowanych działaniach edukacyjnych,
- nawiązywanie kontaktów ze specjalistami (poprzez aktywizowanie rodziców) w razie zauważenia w rozwoju dzieci istotnych nieprawidłowości wykraczających poza uprawnienia kwalifikacyjne nauczycieli,
- wypełnianie w pracy z dziećmi zaleceń specjalistów, przy jednoczesnym zrozumieniu dziecięcych trudności, lęków, niechęci oraz umiejętnym stosowaniu zabiegów motywujących dzieci do działania,
- podejmowanie działań służących zapewnieniu ciągłości zindywidualizowanego podejścia do dzieci na kolejnych etapach kształcenia⁸.

W podsumowaniu tej części programu zatytułowanego *Wokół przedszkola* należy podkreślić, że **wymienione wyżej prawidłowości rozwojowe należy rozumieć jako sumę cech charakteryzowanych przez psychologów dla opisu tego okresu rozwojowego. Nie należy jednak ich traktować jako stałego wzorca, bowiem przebieg rozwoju każdego dziecka różni się dynamiką i osiąganymi na danym etapie rezultatami.** Ponadto, pomimo pogrupowania wymienionych cech rozwojowych w pięć kategorii, zgodnie z koncepcją S. Kunowskiego, należy pamiętać, że rozwój trzeba traktować jako całość, bowiem **dziecko jest „zintegrowaną jednością”**, a jego funkcjonowanie w rzeczywistości opiera się na jednoczesnym angażowaniu wszystkich niezbędnych w danym momencie sił. Holistyczne podejście do dziecka jest koniecznym warunkiem dla jego harmonijnego rozwoju.

⁸ M. Kwaśniewska, *Indywidualizacja pracy z dzieckiem w edukacji przedszkolnej*, w: J. Skibska, E. Kochanowska (red.), *Uczeń w teorii i praktyce pedagogicznej. Dylematy współczesnej edukacji*, Bielsko-Biała 2013, s. 43–44.

3. Aktualne wyzwania edukacji przedszkolnej

3.1. Wielopodmiotowość edukacji przedszkolnej

Teoretyczną podstawą do opracowania programu *Wokół przedszkola* są założenia pedagogiki integralnej – humanistycznej S. Kunowskiego, której zasadniczą istotą jest szczególne, **podmiotowe podejście do człowieka**. Biorąc pod uwagę, że program przeznaczony jest do edukacji przedszkolnej, podmiotem w tym przypadku jest dziecko. Wielu współczesnych pedagogów definiuje podmiotowość, uwzględniając idee S. Kunowskiego. Przykładowo I. Wojnar edukację podmiotową określa jako „*realizację procesu ewolucji istoty ludzkiej w toku całego jej życia, z myślą o integralnym rozwoju w zakresie umysłowym, fizycznym, afektywnym, moralnym, duchowym; proces obejmujący nie tylko przekazywanie wiedzy i umiejętności, szeroko pojętych wartości kultury, lecz także inspirowanie postawy twórczej, otwartej, samodzielności myślenia, zdolności do samokształcenia. To także sprzyjanie integracji jednostki z życiem kulturalnym, społecznym i ekonomicznym określonej wspólnoty, a tym samym przygotowanie rezerw ludzkich dla jej wzbogacania*”⁹. Przyjęcie, dla potrzeb napisania programu, takiego podejścia do edukacji jest spójne z założeniami wychowania integralnego S. Kunowskiego.

S. Kunowski podkreśla, że wychowanie to proces, w toku którego wychowanek ma nabrać „*pełnego blasku, jak drogocenna perła, wymagająca odpowiedniej oprawy, albo jak diament, który trzeba umiejętnie oszlifować, by mienił się wszystkimi barwami*”¹⁰.

Pojęcie podmiotowości jest aktualnie szeroko rozpowszechnione i nie wymaga już definiowania. Jest ono ujmowane w różnych perspektywach¹¹: jako podstawowy paradygmat edukacji, jako kategoria teleologiczna (podmiotowość ujmowana jako cel wychowania) oraz jako wymiar (warunki) i efekt działań edukacyjnych.

Przyjęcie w edukacji przedszkolnej podmiotowego paradygmatu jest równoznaczne z przyjęciem założenia, że dziecko jest osobą, która ma swoją tożsamość i prawo do odmienności, oraz że dąży ono, poprzez podejmowanie różnych form aktywności, nie tylko do nabywania doświadczeń, ale przede wszystkim do samodzielnego ich kreowania. Podmiot potrzebuje wewnętrznego przekonania, że to, co robi, w dużym stopniu zależy od niego samego. Nabywając różnych doświadczeń, dowiaduje się o sobie, swoich preferencjach, oczekiwaniach i samodzielnie poszukuje drogi osiągnięcia swoich osobistych celów. Próbuje zrozumieć „w czym uczestniczy” i aktywnie w tym brać udział, wpływając na przebieg i efekty podejmowanych działań. Dąży do poczucia sprawstwa, czyli świadomości, że ma wpływ na przebieg zdarzeń, które są jego udziałem. Poznając konsekwencje podejmowanych działań, nabywa za nie odpowiedzialności. W kontaktach z innymi poznaje obowiązujące normy, zasady i na ich podstawie kreuje własny system wartości.

Zgoda na rozumienie dziecka jako podmiotu wyznacza potrzebę stawiania w jego edukacji adekwatnych celów, spójnych z ideą podmiotowości. Kluczowymi elementami podmiotowości są: aktywność człowieka (podejmowanie działań), świadomość podmiotu (świadome podejmowanie działań) oraz niepowtarzalność i niezależność (świadome podejmowanie działań zmierzających do autonomii jednostki), w związku z czym cele edukacyjne powinny oscylować właśnie wokół tych kategorii. Zgodnie z założeniami aktualnie obowiązującej podstawy programowej celem wychowania przedszkolnego jest wspieranie dziecka, umożliwiające mu odkrywanie własnych możliwości, sensu działania i gromadzenie doświadczeń¹². Uszczegóławiając ten cel, można powiedzieć, że zadaniem nauczycieli jest stwarzanie w przedszkolu licznych sytuacji pobudzających i jednocześnie zaspokajających ciekawość dziecięcą, akceptowanie preferowanych form aktywności, organizowanie okoliczności sprzyjających podejmowaniu decyzji i wpływaniu na przebieg zdarzeń, zachęcanie dzieci do samodzielnego rozwiązywania problemów, wspieranie ich w procesie nabywania odpowiedzialności za podejmowane wybory, zapoznanie z obowiązującymi normami społecznymi w konkretnych interakcjach z innymi, pomoc w poszukiwaniu własnego systemu wartości.

⁹ I. Wojnar, *Jedność i różnorodność pedagogiki zwanej ogólną*, w: A. Bogaj (red.), *Rozwój pedagogiki ogólnej. Inspiracje i ograniczenia kulturowe i poznawcze*, Warszawa – Kielce, 2001, s. 42.

¹⁰ S. Kunowski, *Boży dar życia ludzkiego a wychowanie człowieka*, „Ateneum Kapłańskie”, 1960, nr 209, s. 68.

¹¹ J. Bałachowicz, *Style działań edukacyjnych nauczycieli klas początkowych. Między uprzedmiotowieniem a podmiotowością*, Warszawa 2009, s. 63–84.

¹² *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego* – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dziennik Ustaw z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356).

Ważnym aspektem budowania podmiotowości dziecka jest właściwa organizacja przestrzeni edukacyjnej i jednocześnie świadomość tego, do czego realizacja procesu wychowawczo-dydaktycznego ma doprowadzić. Tworząc warunki do nabywania poczucia „bycia” podmiotem, należy pamiętać, że najważniejsze są: klimat wzajemnej akceptacji i wzajemnego szacunku, radość ze spotkania¹³, rozmowy służące wyjaśnianiu własnych stanowisk, respektowanie odmienności, wsłuchiwanie się w sygnalizowane potrzeby, podążanie za tokiem myślenia drugiej osoby, dobre wyposażenie i zorganizowanie przestrzeni do nabywania doświadczeń, dzielenie się spostrzeżeniami i osiągniętymi wynikami podejmowanych działań, poszerzanie kręgu poznawanych osób, służenie pomocą w razie potrzeby, wspieranie w realizowaniu aspiracji i marzeń, stwarzanie możliwości samooceny w konfrontacji z pozostałymi członkami grupy. Konsekwencją, **wynikiem** etapu edukacji przedszkolnej (budowanie podmiotowości należy jednak rozumieć jako proces całościowy), mają być nabyte kompetencje do rozumienia siebie i innych oraz do aktywnego kreowania własnej osobowości. W podstawie programowej¹⁴ zakres tych cech zawiera się w pierwszym obszarze edukacyjnym, dotyczącym kształcenia umiejętności społecznych dzieci, a w szczególności w zapisach mówiących o samodzielności, przewidywaniu skutków zachowań, szanowaniu odmienności i autonomii drugiego człowieka, przestrzeganiu reguł społecznych. Konkretyzacja wymienionych oczekiwań znajduje swoje odzwierciedlenie w programie *Wokół przedszkola*.

Podmiotowość posiada także swój wymiar etyczny. Początkowe refleksje z nią związane zawsze są pozytywne. Myślimy o podmiotowości jako o czymś oczywistym, jedynym i słusznym pojmowaniu człowieka. Negatywnie oceniamy zwykle ograniczanie podmiotowości. Jednak trzeba sobie zdawać sprawę z pewnych ograniczeń czy nawet zagrożeń. Przykładowo, dziecko żyjące w rodzinie, gdzie dominuje przedmiotowy model wychowania, może mieć problemy ze znalezieniem się w zupełnie innym wymiarze – w modelu podmiotowym, stosowanym w przedszkolu. Prymat osoby może także budzić obawy o jej absolutyzację. Ponadto podmiotowość dziecka może ograniczać podmiotowość nauczyciela – wystarczy zadać sobie pytanie: czyje cele są ważniejsze (czy osobiste – dziecka, czy zawodowe – nauczyciela)? Aby z powodzeniem realizować w edukacji przedszkolnej podmiotowy model podejścia do wychowanka, należy przyjąć za kluczowy **dialog** pomiędzy wszystkimi uczestnikami procesu wychowawczo-dydaktycznego oraz rozumienie relacji między nimi w kategorii **wielopodmiotowości**. Edukacja podmiotowa to edukacja wielopodmiotowa, gdzie podmiotami są: dzieci (*bios*), ich rodzice (*etos*), nauczyciele (*agos*), cały personel przedszkola, bliższe i dalsze układy społeczne. Tylko w atmosferze chęci wzajemnego porozumienia, przy sprzyjającym działaniu *losu*, możliwa jest pełna realizacja założeń edukacji podmiotowej.

3.2. Wspieranie w przedszkolu dzieci ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi

Problematyka pracy z dziećmi o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych traktowana jest we współczesnej pedagogice przedszkolnej jako priorytetowa. Wynika to z przemian paradygmatycznych (dążenia do przyjęcia i rozpowszechnienia pedagogiki nurtu humanistycznego), traktowania różnic indywidualnych w rozwoju dzieci jako podstawy organizacji procesu edukacyjnego oraz ze zmian dokonywanych przez MEN w obowiązujących aktach prawnych. Pedagogika humanistyczna, eksponująca skoncentrowanie na osobie i autonomii dziecka, zakłada – jako jeden z pierwszych kroków w organizacji procesu edukacyjnego – identyfikację potrzeb wychowanków. Przy czym należy z gruntu przyjąć założenie, że potrzeby te są zróżnicowane. Zróżnicowanie ich wynika z uwarunkowań genetycznych, środowiskowych oraz niepowtarzalnych, wyjątkowych doświadczeń osobistych dzieci. Przyjmując jako punkt wyjścia fakt, że **każdy wychowanek jest inny**, uznajemy, że różnice nie dotyczą tylko płci, wieku, stanu zdrowia, zasobu sił, wyglądu zewnętrznego, temperamentu, cech osobowości, ale także zachowania, możliwości intelektualnych, preferencji, zainteresowań, zdolności (*bios*). W ujęciu humanistycznym edukacja oznacza **pełną akceptację różnorodności dziecięcych indywidualności** oraz skoncentrowanie się, poprzez wchodzenie w osobiste relacje, na wspomaganie dzieci w osiąganiu przez nie samodzielności i gotowości do podejmowania coraz to nowych wyzwań. Wspieraniu

¹³ Kategoria podkreślana przez S. Kunowskiego, np. w: S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993, s. 255–226.

¹⁴ Tamże.

dzieci ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi ma służyć realizacja założeń Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach¹⁵.

Także aktualnie obowiązująca podstawa programowa wychowania przedszkolnego wyraźnie akcentuje problem pracy z dziećmi o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Świadczyć o tym może sformułowanie jednego z zadań przedszkola (nr 4): „Zapewnienie prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez dzieci doświadczeń, które umożliwiają im ciągłość procesów adaptacji, oraz pomoc dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony”¹⁶. Jest w niej także mowa o konieczności stwarzania warunków adekwatnych do potrzeb rozwojowych dzieci, stawiania wymagań uwzględniających ograniczenia wynikające z określonych niepełnosprawności, prowadzenia ciągłej obserwacji, diagnozowania dojrzałości szkolnej, opracowywania programów wspomagających rozwój, podejmowania współpracy z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, przekazywania rodzicom informacji o rozwoju dzieci.

W związku z powyższym, w programie *Wokół przedszkola* oprócz ogólnego poruszenia tej problematyki, **wyeksponowane zostały treści programowe przeznaczone do realizacji z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych**. Z uwagi na złożoność, wieloaspektowość, różnorodność ich potrzeb i możliwości, treści dotyczące tej grupy należy traktować tylko jako propozycję dla nauczyciela. W zależności od kontekstu sytuacji edukacyjnych może on, a nawet powinien na bieżąco je interpretować i twórczo modyfikować.

Uogólniając, można powiedzieć, że od współczesnego nauczyciela oczekuje się znacznie więcej niż dotychczas, dlatego zaleca się wszystkim pedagogom przedszkolnym pogłębianie wiedzy z zakresu dydaktyki różnicowej, a także pedagogiki specjalnej.

3.3. Wielojęzyczność jako wyzwanie w edukacji dzieci

Współczesny, zglobalizowany świat wymaga umiejętności posługiwania się minimum dwoma językami (bilingwizm) w stopniu niepozwalającym rozróżnić, który z nich jest ojczysty, w którym myślimy. **Dziecko, zgodnie z wynikami badań naukowych, może swobodnie (w naturalny sposób) opanować dwa języki do szóstego roku życia**. Nie wpływa to negatywnie na jego rozwój.

Naukę języków obcych w przedszkolu, nie tylko w bilingwalnym, ale też w multilingwalnym ujęciu, postuluje Komisja Europejska (KE)¹⁷ m.in. w planie działania pt. *Promowanie nauki języków obcych i różnorodności językowej* (paragraf 11.1). Na tym bowiem etapie edukacji „kształtuje się postawa człowieka w stosunku do innych języków i kultur, jak również kształtują się fundamenty nauki języków w wieku późniejszym”. Z innego dokumentu KE – *Podstawy pedagogiczne nauczania językowego dzieci* – dowiadujemy się, że nauka drugiego języka pobudza te same mechanizmy, dzięki którym opanowywany jest język ojczysty. Ma ona istotny wpływ na rozwój dziecięcych „zdolności poznawczych, społecznych, kulturowych, akustycznych, językowych, a także rozwój osobowości (w tym wytrwałości i aktywności), stymulując jednocześnie poznawanie samego siebie”. **Właściwie zorganizowana nauka, prowadzona przez nauczycieli przedszkola posiadających kwalifikacje w zakresie języka (na najwyższym poziomie!) oraz metodyki jego nauczania w grupach małych dzieci, integruje w przebiegu zabaw i zajęć wszystkie obszary zawarte w podstawie programowej wychowania przedszkolnego**. Ta aktualnie obowiązująca, obok nauki języka obcego nowożytnego (obszar IV, pkt. 21), uwzględnia też przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem własnej mniejszości narodowej i etnicznej oraz grupy regionalnej (obszar IV, pkt. 22, 23).

Nauka języka obcego czy języków obcych w przedszkolu nie jest więc niepotrzebna lub wprowadzona zbyt wcześnie. Jest doskonałą inwestycją w przyszłość dzieci i zróżnicowanego świata. Rozbudza bowiem, jak zakłada podstawa programowa (zadanie przedszkola nr 17), wrażliwość kulturową wychowanków.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dziennik Ustaw z dnia 31 sierpnia 2017 r., poz. 1643.

¹⁶ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dziennik Ustaw z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356).

¹⁷ Wczesna nauka języków obcych, materiały Komisji Europejskiej, „Bliżej Przedszkola” 2010, nr 3, s. 52–53.

3.4. Wielokulturowość jako wyzwanie w edukacji dzieci

Zróżnicowanie narodowościowe, etniczne czy religijne – jako nieuniknione zjawisko społeczne zwane ogólnie wielokulturowością, wynikające z licznych migracji, ułatwionego przemieszczania się ludności – obejmuje dziś cały świat. Nie omija też Polski. Rzesze rodaków, głównie ze względów ekonomicznych, emigrują do krajów bogatszych. U nas również można spotkać ludzi posługujących się obcymi językami, wyznających inne niż dominująca tutaj religie, posiadających inny kolor skóry. Zakres tego jest znacznie węższy niż w krajach Europy Zachodniej, jednak **nasze wychowanie przedszkolne stoi dziś przed niełatwym wyzwaniem. Dotyczy ono tworzenia międzykulturowej przestrzeni wychowawczej, gotowej na przyjęcie „innego – obcego” oraz przygotowanie wychowanków do potencjalnego bycia „innym – obcym”**¹⁸. Niezbędne jest więc, już wśród najmłodszych, podejmowanie działań ukazujących obraz współczesnego, zróżnicowanego świata. Należy przy tym pamiętać, że poznawanie innych kultur powinno wiązać się z pogłębianiem poczucia własnej tożsamości dzieci poprzez ich wychowanie rodzinne, patriotyczne, obywatelskie (zadanie przedszkola nr 16, obszar IV, pkt. 22, 23 podstawy programowej), a także religijne. **Istnienie własnej kultury można bowiem uświadomić sobie wówczas, gdy zauważa się różnice. Jednak sposób postrzegania ich przez dzieci uwarunkowany jest wiedzą, doświadczeniem oraz postawą ich wychowawców.** To oni powinni być przewodnikami w wielokulturowym świecie, umiejętnie kreującymi tożsamość, budującymi tolerancję. Ta ostatnia oznacza postawę wyrozumiałości wobec wierzeń, upodobań, przekonań innych osób. Opiera się ona na kompromisie i dialogu, a nie na znoszeniu zachowań i poglądów innych osób. Dąży do ich poznania i zrozumienia. Dziecko przedszkolne, zgodnie z podstawą programową (zadanie przedszkola nr 8), przygotowuje się „do rozumienia emocji, uczuć (...) innych ludzi”. Respektuje prawa innych ludzi (obszar III, pkt. 7).

Uwzględniając różnorodność kulturową, podstawa programowa w innym miejscu (obszar IV) zwraca uwagę na specyficzne obszary kraju (głównie polskie pogranicze). Dzieci przedszkolne tam żyjące, wraz z nauką języka swojej mniejszości narodowej, etnicznej czy języka regionalnego, pogłębiają tu poczucie własnej tożsamości. Wiedzą, do jakiej wspólnoty należą oraz znają jej godło (pkt. 22, 23).

Zadaniem wychowania wielokulturowego/międzykulturowego w przedszkolu jest przygotowanie dzieci do zgodnego współżycia i współdziałania w społeczeństwie zróżnicowanym etnicznie, narodowościowo czy religijnie. Już na tym etapie należy więc eliminować nieuzasadniony (oparty na stereotypach) lęk przed innością/obcością, budować poczucie bliskości. Konieczne w tym zakresie jest stwarzanie okazji zarówno do bezpośredniego (organizacja spotkań), jak i pośredniego (różnorodne okazy, multimedia itd.) kontaktu z przedstawicielami odmiennych kultur. Pozwoli to uświadomić dzieciom, że ludzi, pomimo różnic, łączy wiele wspólnych, uniwersalnych wartości. Pogłębi też świadomość miejsca własnej kultury wśród innych kultur.

3.5. Zadania nauczycieli w zakresie wprowadzania dzieci w świat technologii informacyjnej

W podstawie programowej nie znajdujemy treści, które wprost nawiązują do zadań edukacyjnych dotyczących technologii informacyjnych i mediów. Konieczne jest jednak odczytanie ich pomiędzy wierszami i uwzględnienie w programie wychowania przedszkolnego *Wokół przedszkola*. **Nie sposób bowiem wyobrazić sobie współczesnego świata bez mediów elektronicznych i internetu.** Już najmłodsze dzieci uczestniczą w nim, zarówno biernie, jak i czynnie – szczególnie w domu.

Wiele przedszkoli wyposażonych jest w komputery i różnego rodzaju środki medialne, które mają zastosowanie podczas zabaw i zajęć. W tym aspekcie wskazać możemy zadania przedszkola, sformułowane w podstawie programowej, które dotyczą zapewnienia dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej. Do ich realizacji przyczynia się między innymi wykorzystanie komputera jako narzędzia

¹⁸ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009; J. Nikitorowicz, *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwania edukacji międzykulturowej*, Gdańsk 2005; J. Lendzion, A. Dymińska, *Wielokulturowość nowym wyzwaniem edukacji przedszkolnej w Polsce*, w: J. Karbowniczek, A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Rozwój i wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym i szkolnym*, Kraków 2015, s. 277–295.

wspomagającego naukę czytania i pisanie, która może stać się przyjemną dla dzieci zabawą. Posługiwanie się klawiaturą (jak elementarzem) pozwala poznawać litery, które pojawiają się również na ekranie komputera i na wydruku. Posługiwanie się myszką, wymagające koncentracji uwagi oraz precyzji, doskonali koordynację wzrokowo-ruchową, orientację przestrzenną, zmniejsza napięcie nerwowe. Można więc zaproponować dzieciom rysowanie i kolorowanie obiektów, np. figur geometrycznych, układanie puzzli, udział w grach różnego typu, np. Memory. Kolejny etap to zabawy graficzne z zastosowaniem edytora Paint. Przedszkolaki chętnie uczestniczą w przygotowywaniu zaproszeń na uroczystości, podziękowań, współtworzą gazetkę przedszkolną/grupową itp. **Komputer może więc być wykorzystywany do zabaw i zajęć obejmujących wszystkie obszary edukacyjne.** Aby nie zniechęcić dzieci do udziału w tego typu zabawach i zajęciach, należy pamiętać o wprowadzaniu w życie zasad nauczania – indywidualizacji, przystępności i stopniowania trudności.

Coraz częściej nauczyciele przedszkola korzystają z technologii informacyjnych i mediów w realizacji zajęć dydaktyczno-wychowawczych. Wiele niezbędnych materiałów znajduje w internecie, korzystają z tablicy interaktywnej, projektorów multimedialnych. Podstawa programowa w swej części dotyczącej warunków i sposobu realizacji celów w ramach przygotowania do posługiwania się językiem obcym nowożytnym zaleca nauczycielowi włączenie do zajęć materiałów audiowizualnych w języku obcym.

Obecne przedszkolaki to dzieci rodziców z pokolenia X i Y, sprawnie poruszające się w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK, z ang. ICT – Information and Communication Technology). One też wręcz intuicyjnie obsługują wszechobecne smartfony, tablety, laptopy. Nie czują oporu przed posługiwaniem się komputerem, który jest dla nich zarówno zabawką, jak i źródłem zdobywania doświadczeń i informacji. **Nauczyciel przedszkola również powinien chętnie poruszać się w przestrzeni informacyjno-medialnej, stale doskonalić swą wiedzę i swoje umiejętności w tym zakresie.**

Musi mieć też świadomość, że w niektórych rodzinach przedszkolaki posiadają nieograniczony, pozbawiony kontroli rodziców, dostęp do komputera, a jeszcze częściej do telewizji. Można to uznać za nieumiejętne wspieranie przedszkola w realizacji zadania 11. podstawy programowej: „*Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu (...)*”. W jego ramach (obszar IV, pkt. 19) dziecko podejmuje samodzielną aktywność poznawczą, korzystając z nowoczesnej technologii. W tym przypadku, zgodnie z warstwicową teorią wychowania, można przyjąć, że ostrożność – bezpieczeństwo, bardziej niż biologicznej, dotyczy warstw kolejnych: psychologicznej, socjologicznej, kulturologicznej i duchowej. Zbyt dużo bowiem gier komputerowych, programów telewizyjnych, choć w swym opisie przeznaczonych dla dzieci, wypełnionych jest treściami znacząco odbiegającymi od celów integralnego wychowania. Epatują one przemocą, walką, agresją, promują postawy konsumpcjonizmu, redukują wrażliwość na cierpienie i ból itd.

Nauczyciel przedszkola zatem, ukazując pozytywne strony obecności TIK w życiu człowieka, zobowiązany jest również zwracać uwagę dzieci na wynikające z nich niebezpieczeństwa. Mogą one bowiem rozwijać świat wartości lub niszczyć go, mogą przekazywać prawdę lub fałszować rzeczywistość, umacniać więzi międzyludzkie lub je osłabiać, rozwijać bierność i lenistwo – zamiast ubogacać czas przeznaczony na wypoczynek. Realizację tego zadania wskazuje podstawa programowa (zadanie przedszkola nr 14), zgodnie z którą dziecko samodzielnie próbuje organizować sobie czas wolny. Próby te muszą być wspierane przez towarzyszących mu dorosłych, którzy sami posiadają umiejętność krytycznego i selektywnego podejścia do wszechobecnej technologii informacyjnej i mediów¹⁹. Zgodnie z zaleceniami podstawy programowej przedszkole jest miejscem, w którym dziecko otrzymuje pomoc w rozumieniu dynamicznie zmieniającego się otoczenia (warunki realizacji, pkt. 6).

¹⁹ Por. T. Kłosińska, *Wykorzystanie technologii informacyjnej w kontekście wychowania przedszkolnego*, w: S. Włoch (red.), *Edukacja przedszkolna w teorii i praktyce*, Opole 2006, s. 243–252; K. Solich, *Intensyfikacja procesu wczesnej nauki czytania i pisanie poprzez zastosowanie komputera*, w: jw., s. 291–298; A. Mamroł, *Przygotowanie dzieci przedszkolnych do racjonalnego odbioru przekazów telewizyjnych*, w: jw., s. 314–318.

3.6. Zadania nauczycieli w zakresie diagnozowania rozwoju dzieci

Wzrost zainteresowania problematyką diagnozowania rozwoju dzieci w przedszkolu obserwuje się od 2008 roku, gdy weszło w życie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (wraz z uzasadnieniem i załącznikami do rozporządzenia, stanowiącymi podstawy programowe)²⁰. Wówczas w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, w zalecanych warunkach jej realizacji, pojawił się zapis obligujący nauczyciela przedszkola do prowadzenia obserwacji pedagogicznych oraz przeprowadzania diagnozy przedszkolnej w roku szkolnym poprzedzającym termin rozpoczęcia przez dziecko nauki w szkole. Celem obserwacji było zgromadzenie informacji potrzebnych do opracowania i zrealizowania programu wspomagania rozwoju wychowanka w zakresie gwarantującym jak najlepsze przygotowanie go do szkoły. Po wielu latach funkcjonowania tego zapisu w podstawie programowej (także kolejnych, z 30 maja 2014 roku²¹ oraz 17 czerwca 2016²²) nauczyciele wypracowali już sposoby radzenia sobie z tą, początkowo nową i trudną dla nich, sytuacją. Do dnia dzisiejszego na rynku wydawniczym pojawiło się także wiele publikacji poświęconych zagadnieniom diagnozowania rozwoju dzieci. Nie ma już więc zapewne potrzeby wyjaśniania znaczenia monitorowania rozwoju dziecka w przedszkolu czy też definiowania kluczowych pojęć z tym związanych. Niestety, realizacja bezsprzecznie słuszych założeń programowych przysparza nauczycielom nadal wiele trudności. Mają one charakter organizacyjny, głównie związany z potrzebą wygospodarowania czasu na wypełnianie wymaganej dokumentacji oraz na częste i bardzo czasochłonne kontakty z rodzicami.

Zapisy podstawy programowej z 2017 roku²³ powtórzyły z poprzednio obowiązujących podstaw zadania nauczycieli w omawianym zakresie. Wynika z nich nadal aktualna potrzeba diagnozowania rozwoju dzieci, co w praktyce edukacyjnej oznacza konieczność wypełniania przez nauczycieli powierzonych im specyficznych zadań, do których zaliczyć należy:

- dokładne zapoznanie się z wymogami ministerialnymi,
- studiowanie fachowej literatury z zakresu diagnozy i terapii dzieci ze zróznicowanymi potrzebami edukacyjnymi,
- zgromadzenie lub samodzielne opracowanie właściwych narzędzi diagnostycznych,
- zapewnienie w sali przedszkolnej odpowiednich warunków (przestrzeni, pomocy dydaktycznych, atmosfery) do prowadzenia obserwacji dzieci i wypełniania przez nie zadań testowych,
- zapewnienie bezpiecznego miejsca do przechowywania prowadzonej dokumentacji (z przestrzeganiem zasad ochrony danych osobowych),
- wygospodarowanie czasu w przebiegu dnia na prowadzenie diagnozy i jej dokumentowanie,
- opracowanie działań wspomagających rozwój dziecka i ich realizowanie,
- monitorowanie zmian zachodzących w rozwoju dziecka i ich interpretowanie pod kątem skali i dynamiki,
- konsultowanie podejmowanych działań i uzyskiwanych wyników z rodzicami dziecka,
- konsultowanie się, w razie potrzeby, z innymi nauczycielami placówki lub specjalistami,
- wypełnianie zaleceń specjalistów, w tym ewentualnych zaleceń lekarzy,
- troszczenie się o dobre samopoczucie dziecka w toku działań diagnostycznych skierowanych względem niego,
- prognozowanie dalszego przebiegu rozwoju dziecka, głównie w kontekście podjęcia i wypełniania obowiązków szkolnych,
- zapobieganie, w miarę możliwości, wszelkim nieprawidłowościom zakłócającym przebieg rozwoju dziecka, dostrzeżonym w toku diagnozy.

²⁰ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. (Dziennik Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r., Nr 4, poz. 17).

²¹ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. (Dziennik Ustaw z dnia 18 czerwca 2014 r., poz. 803).

²² Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. (Dziennik Ustaw z dnia 23 czerwca 2016 r., poz. 895).

²³ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dziennik Ustaw z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356).

Wychodząc naprzeciw potrzebom nauczycieli poszukujących narzędzi diagnostycznych, w programie *Wokół przedszkola* zamieszczone zostały, specjalnie w tym celu skonstruowane, dwa kluczowe narzędzia – arkusz obserwacji (*aneks, załącznik nr 1*) i arkusz diagnozujący poziom przygotowania dziecka do nauki szkolnej (*aneks, załącznik nr 2*). Propozycje te są kompatybilne zarówno z wymaganiami podstawy programowej i treściami edukacyjnymi zawartymi w programie, jak również z samą ideą warstwicowej koncepcji wychowania S. Kunowskiego. Proponowane arkusze powstały z myślą o ułatwieniu pracy nauczycielowi, ale przede wszystkim dla dobra dziecka i zaspakajania jego specyficznych potrzeb rozwojowych.

Warto w tym miejscu podkreślić: **przeprowadzając diagnozę, nie można zapominać, że dziecko w wieku przedszkolnym jest w toku dynamicznego rozwoju** (na początku swojej drogi życiowej), a co za tym idzie, ma prawo popełniać błędy, wykonywać zadania w sposób niedoskonały, mieć dobre i złe chwile, dłużej zastanawiać się nad czymś, bać się czegoś, popisywać się przed rówieśnikami, kopiować cudze zachowania itp. Uświadamiając to sobie, nauczyciele powinni zachowywać maksymalną ostrożność w wydawaniu opinii o dziecku, głównie tych krytycznych, mówiących o nieprawidłowościach rozwojowych, zaburzeniach, podejrzewanych chorobach. Ostrożność w wyciąganiu wniosków dotyczyć powinna także uwag związanych z prognozowaniem dalszego rozwoju dziecka, przewidywaniem jego kariery szkolnej, życiowych losów.

W toku wspierania rozwoju dzieci istotnym elementem jest rozpoznanie ich **indywidualnych potrzeb i zainteresowań**. Dobrze byłoby więc dodatkowo zdiagnozować **dziecięce preferencje**, tak aby móc w sposób zindywidualizowany organizować każdemu dziecku proces edukacyjny zgodny z jego oczekiwaniami. W tym celu w programie *Wokół przedszkola* (*aneks, załącznik nr 3*) zamieszczony został arkusz obserwacyjny pozwalający na **określenie dominującej inteligencji** dziecka, wykorzystujący założenia teorii inteligencji wielorakich H. Gardnera²⁴. Zastosowanie arkusza w procesie obserwacji dziecka umożliwi lepsze poznanie profilu jego inteligencji oraz zasugeruje właściwy dobór metod, form pracy. Należy jednak pamiętać, że profil inteligencji ma charakter dynamiczny, co oznacza możliwość jego zmieniania się w toku rozwoju dziecka.

Koncepcja inteligencji wielorakich koresponduje w pewnym stopniu z teorią integralnego rozwoju S. Kunowskiego, która stanowi kanwę niniejszego programu. Warstwie biologicznej bowiem przypisać można inteligencję kinestetyczną. Warstwa psychologiczna zawiera w sobie inteligencje: językową, matematyczno-logiczną, przyrodniczą. Inteligencja interpersonalna odpowiada warstwie socjologicznej, inteligencja muzyczna i wizualno-przestrzenna – kulturologicznej, a intrapersonalna – warstwie duchowej. Niezależnie od poziomu spójności obu tych koncepcji, autorki programu, mając w pełni świadomość, że powstały one w innych warunkach i że dotyczą zgoła odmiennych kwestii związanych z rozwojem człowieka, proponują nauczycielom stosowanie załączonego arkusza obserwacji w celu bliższego poznania i zrozumienia specyfiki cech rozwojowych każdego wychowanka.

²⁴ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Warszawa 2009.

4. Organizacja środowiska edukacyjnego w przedszkolu

4.1. Zapewnienie optymalnych warunków do rozwoju dzieci

O tym, że otoczenie wpływa na człowieka, nie ma potrzeby nikogo przekonywać. **Myśląc o prawidłowym rozwoju dziecka, należy więc równolegle zadbać, aby przestrzeń, w której ono przebywa, była dla niego go stymulująca i adekwatna do jego potrzeb.** Przedszkola posiadają określoną, wypracowaną przez lata, infrastrukturę, do której, jako gotowej, wkracza dziecko. Nauczyciele najczęściej podejmują wiele starań w celu wypełnienia przestrzeni kolorowymi elementami uatrakcyjniającymi jej wygląd i zapewniającymi różnorodne możliwości działań wychowanków. Są to jednak przedsięwzięcia drobne, niewymagające gruntownych przeobrażeń, a tym samym dużych nakładów finansowych i istotnego zaabsorbowania czasowego. **Decyzja o wykorzystywaniu w pracy pedagogicznej nowego programu wychowania przedszkolnego jest okazją do weryfikacji istniejących już warunków i dotychczasowego sposobu myślenia o priorytetach w wypełnianiu przestrzeni edukacyjnej dzieci.**

Analizując warunki, jakie przedszkole ma stworzyć dla rozwoju dziecka, literatura przedmiotowa²⁵ mówi o bazie materialnej (środowisku biologicznym), kontaktach społecznych (środowisku społecznym), kulturze i estetyce życia codziennego. Nowe spojrzenie na problem organizacji przestrzeni pokazała D. Waloszek²⁶. Ponad wymienione wyżej aspekty wyeksponowała ona specyfikę języka (ujmując go w perspektywie porównawczej: przedszkole – szkoła) jako ważnego elementu otoczenia dziecka.

Z uwagi na szeroko potraktowany w literaturze omawiany wątek, warto w tym miejscu skoncentrować się na kilku kwestiach, bezpośrednio związanych z ideą przewodnią tego programu. Jedną z nich, i chyba podstawową, jest **uświadomienie sobie, że otoczenie dziecka nie jest dla niego obojętne.** Wszystko to, co je otacza, wywiera w mniejszym lub większym stopniu wpływ na jego ogólny rozwój. „Zadaniem przedszkola jest zatem stworzenie dzieciom odpowiednich warunków, stale dostarczających bodźców stymulujących ich rozwój estetyczny. Powinno ono być urządzone zgodnie z zasadami kompozycji. Budynek ma być przykładem dobrej architektury, tworzyć harmonijną jedność z otoczeniem. Nieważną rolę odgrywa estetyka dekoracji, wystawek, kącików zainteresowań, placu zabaw, ogrodu przedszkolnego. Wrażeń estetycznych dostarczają dziecku również codzienne zajęcia oraz stała troska o wygląd osobisty i otoczenia”²⁷. Należy więc rozejrzeć się dookoła i w połączeniu z głęboką refleksją **wyeksponować to, co wywiera pozytywny, lub zniwelować to, co może mieć negatywny wpływ na rozwój wychowanków.** Choć pojęcie *gustu* jest względne, to już pojęcie ogólnie rozumianego *piękna* jest dobrze zdefiniowane. W architekturze przestrzeni przedszkolnej powinno unikać się więc tego, co można by określić trywialnie mianem kiczu lub – poprawniej rzecz ujmując – mianem infantylizowania otoczenia. Trzeba pozbyć się przynajmniej części z wielu, często krzykliwych, chaotycznie rozplanowanych elementów na rzecz pojedynczych obiektów o prawdziwej wartości estetycznej. Istotą edukacji przedszkolnej jest przecież między innymi wprowadzenie dzieci w świat wartości uniwersalnych, a piękno jest jedną z nich. Aby otoczenie miało charakter sprzyjający rozwojowi dziecka, warto, by znalazło się w nim miejsce nie tylko do odbioru wytworów kultury człowieka, do ich poznawania i dążenia do zrozumienia, ale także do włączania się w proces tworzenia tej przestrzeni zgodnie z własnymi upodobaniami. Gust nauczyciela przedszkola jako animatora kultury musi iść w parze z preferencjami estetycznymi wychowanków i ich naturalną potrzebą tworzenia. Sprzyjanie rozwojowi dziecięcej kreatywności połączonej ze smakiem estetycznym, między innymi w obszarze współorganizowania przestrzeni, jest traktowane w programie *Wokół przedszkola* jako jedno z priorytetowych zadań nauczyciela.

Równie ważnym elementem decydującym o prawidłowym rozwoju dziecka jest **przestrzeń społeczna przedszkola**, do której wkracza ono z zupełnie odmiennego środowiska rodzinnego. Najważniejsze w tej kwestii jest sprawienie, aby czuło się ono bezpiecznie, by było spokojne, dostrzeżone, docenione, rozbawione itp.

²⁵ Z. Topińska, *Infrastruktura środowiska wychowawczego w przedszkolu*, w: M. Kwiatowska (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, Warszawa 1985, s. 159–166; A. Klim-Klimaszewska, *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Warszawa 2011, s. 81–83; B. Surma, *Organizacja przestrzeni w przedszkolu*, w: J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Kraków 2011, s. 194–203.

²⁶ D. Waloszek, *Między przedszkolem a szkołą. Rozważania o gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole*, Warszawa 2014, s. 118–129.

²⁷ J. Karczewska, *Edukacja przedszkolna w świetle warstwicowej koncepcji wychowania*, Kielce 2015, s. 95.

Najtrudniejsze jest w tym **pogodzenie interesu indywidualnego dziecka z ideą wychowania zbiorowego w przedszkolu**. Dziecko jest bowiem częścią zespołu. Zgodnie z ideą wielopodmiotowości, w skład środowiska społecznego wchodzi również: rodzice, nauczyciele, personel przedszkola. Dla dobrego samopoczucia dziecka ważne jest, aby inni też byli zadowoleni z wypełnianych przez siebie ról społecznych. Dbłość o dobrą atmosferę zabawy, pracy, współżycia jest kolejnym wyzwaniem stojącym przed nauczycielem. Wymaga to umiejętności wsłuchiwania się w potrzeby innych, dostrzegania ich problemów, pomagania im, podejmowania i prowadzenia rozmów, wypracowywania kompromisów, wprowadzania i respektowania zasad i reguł postępowania, szanowania odmiennego sposobu myślenia, zachowywania powierzonych tajemnic, dyskretnego ingerowania w sprawy rodzinne (jeżeli zachodzi taka potrzeba), wyjaśniania nieścisłości, nieporozumień. Myśl przewodnia programu, oznacza, zgodnie z intencją autorek, że **wszyscy**, a głównie dzieci, pomimo indywidualnych odrębności, stanowią wspólnotę. To, co je otacza, jest dobrem wspólnym (z poszanowaniem cudzej własności). Razem wypełniają one daną przestrzeń (materialną, społeczną, kulturową, duchową) i tworzą ją przekształcają na rzecz nie tylko własnych potrzeb, ale także dla poprawy jakości wspólnego życia.

O tym, jak ważna jest aranżacja przestrzeni przedszkola, mówi w wielu miejscach (w zadaniach przedszkola, w charakterystyce osiągnięć dziecka oraz w opisie warunków i sposobie realizacji) podstawa programowa²⁸. Zwraca się tu uwagę na jej istotną rolę w procesie rozwoju dziecka. Właściwe warunki mają, w myśl założeń podstawy programowej, zapewniać dzieciom swobodny rozwój, podejmowanie zabaw i różnych form aktywności zgodnych z zainteresowaniami, eksperymentowanie, odpoczynek, celebrowanie spożywania posiłków, wyzwalanie samodzielności, rozbudzanie wrażliwości estetycznej.

4.2. Organizacja dnia pobytu dzieci w przedszkolu

Podstawa programowa²⁹, w części poświęconej warunkom i sposobom jej realizacji, **reguluje organizację dnia pobytu dzieci w przedszkolu**, wymieniając i krótko charakteryzując preferowane formy pracy. Mowa jest tu o tak zwanych zajęciach kierowanych i zajęciach niekierowanych. W organizacji dnia ma być uwzględniony czas na zajęcia, spożywanie posiłków, odpoczynek, uroczystości, wycieczki, czynności samoobsługowe, samodzielną zabawę. Niezależnie od grupy wiekowej, dzieci mają mieć zapewniony codzienny pobyt na świeżym powietrzu. Zajęcia kierowane mają uwzględniać możliwości, oczekiwania poznawcze i potrzeby dzieci. Organizacyjnie ma być także wypracowany rytm dnia, w którym zabawa, nauka i wypoczynek występują w systematycznie powtarzających się fazach. Przeplatanie tych form ma gwarantować rozumienie pojęcia czasu i organizacji oraz dawać poczucie bezpieczeństwa i spokoju.

Dokument ministerialny, podając formy organizacyjne pracy z dziećmi, pozostawia duży margines swobody w regulacji przebiegu dnia w przedszkolu. Należy tylko pamiętać, że „metodyką są dzieci”, i że w zależności od konkretnej sytuacji, np. pogodowej, uroczystości okolicznościowej, odwiedzin gości, czy nawet poziomu zainteresowania wychowanków podjętą problematyką, określony ramowo czas można dowolnie, ale rozsądnie, regulować.

Pamiętać należy także, że dominującą formą aktywności dzieci powinien być ruch na świeżym powietrzu oraz że przeważać powinna swobodna aktywność zabawowa. Znaczną część dnia należy poświęcić także na pracę indywidualną z dziećmi, w tym na pomoc psychologiczno-pedagogiczną, działalność rewalidacyjną.

W organizacji pobytu dzieci w przedszkolu, oprócz przestrzegania „porządku” czasowego przebiegu dnia, równie istotne jest **wytworzenie dobrej atmosfery** do zabawy, nauki i pracy. Atmosfery bez pośpiechu, ale z właściwym tempem i rytmem, takiej, w której jest czas na spokojne rozmowy, dialog, dziecięce filozofowanie, zatrzymanie się nad ważnymi dla dzieci sprawami, czas na wspólne rozstrzyganie zaistniałych problemów, na wsłuchiwanie się w dziecięce opowieści itp. Z przedszkolnej retoryki zniknąć powinny określenia typu: „kończymy zabawy!”, „szybko, sprzątam zabawki”, „już wychodzimy!” itp., na rzecz określeń i sposobu ich wyrażania, jakie chcielibyśmy, my, dorośli, usłyszeć, np. „zaraz będziemy musieli skończyć”, „pomału szykujemy się do wyjścia”, „szkoda kończyć, ale przed nami kolejne zadanie” itp.

W toku organizowania i w toku samego już przebiegu dnia należy uwzględnić fakt, że **każda sytuacja**

²⁸ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dziennik Ustaw z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356).

²⁹ Tamże.

w przedszkolu może mieć charakter edukacyjny. Czasami trudno nawet przewidzieć, że będzie potrzeba wygospodarowania dodatkowego czasu, bo właśnie przez salę przedszkolną spaceruje mrówka lub do sali wleciała osa. Takie wydarzenia bardziej absorbują uwagę dzieci niż to, co wynika z zaplanowanych przez nauczyciela działań. Należy tego typu sytuacje traktować jako niezwykle ważne w edukacji dzieci, bowiem są one dla nich atrakcyjne, budzą ich zainteresowania. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że dobrze byłoby, aby cała edukacja dzieci opierała się na celowo wywoływanych sytuacjach, by posiadały one element emocjonalny oraz aby reprezentowały wartość dydaktyczną bądź wychowawczą. Intencją autorek programu *Wokół przedszkola* jest takie właśnie podejście do realizacji zawartych w nim treści edukacyjnych. Nauczyciel powinien być gotowy na określone sytuacje i chętnie je wykorzystywać w organizacji zabaw i zajęć.

Ponadto należy pamiętać, że organizacja pobytu dzieci w przedszkolu powinna uwzględniać zachowanie równowagi pomiędzy „reżimem” czasowym a swobodnym wykorzystywaniem czasu, zgodnie z potrzebami wszystkich podmiotów edukacji.

5. Cele edukacji przedszkolnej w odniesieniu do programu

Każda działalność pedagogiczna powinna mieć charakter celowy. Praca nauczyciela przedszkola ma więc służyć realizacji wyznaczonych celów. Z jednej strony nauczyciel zastanawia się nad ogólnym kierunkiem podejmowanych działań, próbując odpowiedzieć na pytanie: *Do czego dążyć?*, z drugiej zaś rozważa warunki, jakie musi spełnić, poszukując odpowiedzi na pytania: *Co należy zrobić? Jak to osiągnąć?* Ważną grupą pytań są także te dotyczące wyników, efektów edukacji: *Kim jest dziecko tu i teraz? Jakie kompetencje powinno ono nabyć, aby z powodzeniem rozpocząć naukę w szkole?* Rodzaje stawianych pytań stanowią o grupach formułowanych celów.

Spośród szeroko opisanych zagadnień teleologii pedagogicznej jako podstawę opracowania tego programu wybrano podział E. Ziętkiewicz³⁰. Píše ona o *celach ogólnych*, które zawarte są w podstawie programowej i które wyznaczają dłuższą perspektywę edukacyjną, oraz o *celach szczegółowych* – właściwych dla potrzeb programu autorskiego. Realizacja celów szczegółowych wpływa na osiągnięcie celów ogólnych. Szczególną postacią celów są *cele operacyjne*³¹, które opisują mierzalne kompetencje wychowanków i stanowią efekt konkretnych działań edukacyjnych. W programie *Wokół przedszkola* przytoczono więc poniżej, zgodnie z treścią podstawy programowej³², cel ogólny, sformułowano także cele szczegółowe, w podziale na warstwy rozwojowe przyjęte za S. Kunowskim, oraz założono efekty edukacyjne wynikające z realizacji treści programowych³³.

Celem ogólnym wychowania przedszkolnego jest, zgodnie z podstawą programową, „*wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji*”.

Przyjęta w programie *Wokół przedszkola* koncepcja wychowania integralnego S. Kunowskiego wyznaczyła specyfikę ujęcia **szczegółowych celów edukacji**, pogrupowanych według wyznaczonych przez autora warstw rozwoju człowieka.

Szczegółowe cele edukacji przedszkolnej dla wspomagania **biologicznej warstwy rozwoju dziecka**:

- zapoznanie z wybranymi cechami ludzkiego ciała
- przestrzeganie zasad higieny ciała i otoczenia
- kształtowanie pozytywnej postawy wobec zdrowia
- budzenie potrzeby racjonalnego odżywiania
- rozwijanie sprawności ruchowej
- przestrzeganie zasad bezpieczeństwa
- uświadamianie niebezpieczeństw.

Szczegółowe cele edukacji przedszkolnej dla wspomagania **psychologicznej warstwy rozwoju dziecka**:

- rozwijanie spostrzegania wzrokowego
- rozwijanie spostrzegania słuchowego
- rozwijanie percepcji dotyku, smaku, węchu
- rozwijanie myślenia przyczynowo-skutkowego
- rozwijanie myślenia symbolicznego
- rozwijanie myślenia twórczego

³⁰ E. Ziętkiewicz, *Nowe zadania edukacji wczesnoszkolnej*, w: E. Misiorna, E. Ziętkiewicz (red.), *Zintegrowana edukacja w klasach I–III*, Poznań 1999, s. 85.

³¹ M. Węglińska, *Jak przygotować się do zajęć zintegrowanych*, Kraków 2002, s. 24.

³² Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego – Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dziennik Ustaw z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356).

³³ Cele operacyjne zamieszczono w rozdziale dotyczącym treści programowych.

- rozwijanie pamięci
- rozwijanie myślenia logicznego
- rozwijanie uwagi
- kształtowanie zdolności rozróżniania i odtwarzania dźwięków
- rozwijanie aparatu oddechowego
- rozwijanie narządów artykulacyjnych
- rozwijanie i wzbogacanie słownictwa
- kształcenie umiejętności samodzielnego wypowiadania się
- rozwijanie wypowiedzi prawidłowych pod względem gramatycznym
- stosowanie prawidłowych form składniowych
- rozwijanie umiejętności komunikowania się
- rozwijanie percepcji wzrokowej
- rozwijanie słuchu fonematycznego
- przygotowanie do czytania
- wspomaganie elementarnej nauki czytania
- przygotowanie do pisania
- wspieranie prób pisania
- rozwijanie czytelnictwa
- przygotowanie do nauki języka obcego nowożytnego
- zapoznanie z językiem mniejszości narodowej, etnicznej lub językiem regionalnym
- zachęcanie do porozumiewania się z osobami niesłyszącymi
- rozwijanie orientacji przestrzennej
- rozwijanie umiejętności organizacji czasu i przestrzeni
- rozwijanie umiejętności liczenia
- kształcenie umiejętności dodawania i odejmowania
- doskonalenie rozumienia pojęcia stałości liczby i równoliczności
- rozwijanie umiejętności klasyfikowania
- rozwijanie umiejętności mierzenia, rozumienie stałości miary
- kształcenie umiejętności ważenia
- kształcenie umiejętności mierzenia objętości płynów
- rozwijanie intuicji geometrycznej
- zachęcanie do obserwacji przyrody
- przekazywanie wiedzy przyrodniczej poprzez działania w różnych porach roku
- zachęcanie do uprawy roślin i hodowli zwierząt
- kształtowanie postawy proekologicznej
- zainteresowanie działalnością badawczą
- zachęcanie do działalności konstrukcyjno-technicznej
- zaznajomienie ze środkami transportu
- zapoznanie z urządzeniami gospodarstwa domowego
- zapoznanie z rodzajami energii.

Szczegółowe cele edukacji przedszkolnej dla wspomagania **socjologicznej warstwy rozwoju dziecka**:

- kształtowanie wiedzy o sobie samym
- doskonalenie czynności samoobsługowych
- rozpoznawanie emocji i radzenie sobie z nimi
- zachęcanie do poznawania własnych możliwości
- zachęcanie do zdobywania informacji na temat członków własnej rodziny
- zachęcanie do rodzinnego świętowania
- zacieśnianie więzi rodzinnych
- zgodne współdziałanie z kolegami z grupy

- rozwijanie umiejętności komunikowania się w grupie
- współodpowiedzialność za porządek w sali i jej wystrój
- budzenie tożsamości regionalnej
- zapoznanie z zawodami osób pracujących w pobliżu przedszkola
- budzenie tożsamości narodowej
- rozwijanie zainteresowań technicznych, wychowanie do pracy
- zapoznanie z kulturą innych narodów
- zapoznanie z symbolami wspólnot narodowych i etnicznych
- przekazanie podstawowej wiedzy dotyczącej Unii Europejskiej
- budzenie zainteresowania Ziemią jako planetą ludzi.

Szczegółowe cele edukacji przedszkolnej dla wspomagania **kulturologicznej warstwy rozwoju dziecka**:

- zachęcanie do obcowania ze sztuką
- zwrócenie uwagi na barwy w otaczającym świecie
- zachęcanie do twórczości plastycznej
- zaznajamianie z wybranymi czasopismami dla dzieci
- zainteresowanie dzieci teatrem
- zainteresowanie dzieci filmem
- rozwijanie zdolności muzycznych poprzez słuchanie muzyki i śpiew
- zapoznanie z wybranymi instrumentami perkusyjnymi
- rozwijanie umiejętności ruchu przy muzyce
- zachęcanie dzieci do twórczości muzycznej
- zainteresowanie dzieci postępem myśli technicznej
- rozwijanie ekspresji dziecięcej.

Szczegółowe cele edukacji przedszkolnej dla wspomagania **duchowej warstwy rozwoju dziecka**:

- budzenie i zaspokajanie głębszych potrzeb wewnętrznych
- zwrócenie uwagi na wartości moralne, wdrażanie do ich realizacji
- wpajanie norm i wartości.

Przedstawione powyżej szczegółowe cele edukacyjne ukazane zostały w układzie warstwicowym, gdyż **dziecko stanowi integralną całość**. Wobec tego pamiętać należy, że podejmowane działania muszą mieć charakter całościowy, uwzględniający wieloaspektowość oddziaływań pedagogicznych. Nauczyciel musi również **stwarzać możliwość realizacji osobistych celów dzieci**. Tych, z oczywistych względów, nie ujęto w powyższym wykazie.

W związku z koniecznością operacjonalizacji celów, w programie *Wokół przedszkola* założono określone efekty edukacji (cele operacyjne zamieszczono w rozdziale dotyczącym treści programowych). W tym miejscu należy jednak przypomnieć, że **osiągnięcie przez dzieci określonych kompetencji ma charakter względny, uzależniony od ich indywidualnych cech rozwojowych**, w szczególności od poziomu i tempa rozwoju. W wyjątkowy sposób dotyczy to dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, dla których wybrane, nie-możliwe do osiągnięcia kompetencje będą mogły być kompensowane innymi, zgodnie z ich psychofizycznymi możliwościami.

6. Struktura treści programowych

Korzystaniu z programu w procesie edukacyjnym sprzyja jego struktura, która **w przejrzysty sposób ukazuje podział treści programowych, dokumentuje odniesienia do obszarów podstawy programowej oraz anonsuje propozycje ogólnych i szczegółowych zakresów tematycznych obejmujących pracę z dziećmi**. Tabelaryczne przedstawienie takiego układu nie tylko zapowiada sposób uporządkowania treści programowych, zaprezentowanych szczegółowo w kolejnym rozdziale (siódmym), ale przede wszystkim ukazuje zgodność z zawartym w podstawie programowej wykazem kompetencji, z jakim dzieci powinny ukończyć edukację przedszkolną. Nadmienić tu należy, że program *Wokół przedszkola* – oprócz zachowania zgodności z wymaganiami podstawy programowej – w niektórych aspektach nieco wykracza poza określony w niej zakres kompetencji dziecięcych. Zabiegu tego dokonano celowo, z myślą o dzieciach zdolnych, o szerokich zainteresowaniach i specyficznych potrzebach edukacyjnych. Ponadto, pomimo zachowania sztywnego podziału treści programowych, przyjmuje się tu **założenie pełnej otwartości programu**, pozwalającej na **swobodę interpretacyjną** dokonywaną przez nauczycieli w zależności od warunków infrastrukturalnych przedszkola oraz od aktualnych potrzeb dzieci i pozostałych podmiotów edukacji. Otwartość programu dotyczy też pracy z dziećmi pięcioletnimi, sześcioletnimi, które rozpoczynają edukację przedszkolną. W niektórych sytuacjach dotyczyć ich będą treści przeznaczone dla dzieci młodszych, o czym nauczyciele powinni pamiętać.

Układ treści uporządkowany według wieku metrykalnego wychowanków ma charakter wyłącznie orientacyjny co do organizowania przez nauczycieli procesu edukacyjnego, wiadomo bowiem, iż priorytetem jest zawsze **wiek rozwojowy** dzieci i że to ich możliwości dyktują poziom trudności zadań stawianych w rozlicznych sytuacjach dydaktycznych. W szczególności dotyczy to dzieci o nieharmonijnym rozwoju, także z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Dla tej grupy dzieci wyodrębniono w tabeli z treściami programowymi oddzielne miejsce, ale zawarte tam zapisy mają celowo bardzo ogólny charakter. Z założenia sygnalizują tylko problem, do którego nauczyciele muszą podejść niezwykle indywidualnie.

Podział treści programowych przyjęty w tym programie został dostosowany do idei warstwicowej koncepcji wychowania S. Kunowskiego. Zostały one więc zogniskowane wokół następujących działów: warstwa biologiczna, warstwa psychologiczna, warstwa socjologiczna, warstwa kulturologiczna, warstwa duchowa. To, jakie treści zostały w nich zawarte, określają ogólne i szczegółowe zakresy tematyczne. Pamiętać jednak należy, że podstawową ideą przyjętą w tym programie jest integralność, która odnosi się także do doboru, interpretacji i realizacji treści programowych w procesie organizowania sytuacji edukacyjnych w przedszkolu.

Tabela nr 1 – Struktura treści programowych programu *Wokół przedszkola*

Numery obszarów i kompetencji* odpowiadające danej warstwie (według struktury podstawy programowej)	Warstwy rozwoju dziecka (według koncepcji Stefana Kunowskiego)	Ogólne zakresy tematyczne	Szczegółowe zakresy tematyczne
I (4, 5, 8, 9), IV (7, 8)	Warstwa biologiczna	Rozwój fizyczny	– Nasze ciało – Higiena ciała i otoczenia – W zdrowiu i chorobie – Racjonalne odżywianie
		Aktywność ruchowa	– Specjalność ruchowa
		Bezpieczeństwo	– Dbłość o bezpieczeństwo – Świadomość niebezpieczeństwa
I (6, 7, 9), II (10), IV (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23)	Warstwa psychologiczna	Procesy poznawcze	– Spostrzeganie wzrokowe – Spostrzeganie słuchowe – Percepcja za pomocą dotyku, smaku, węchu – Kontakty ze znakami i z symbolami – Myślenie przyczynowo-skutkowe – Myślenie (twórcze) – Myślenie (logiczne) – Pamięć – Uwaga
		Aktywność językowa	– Zabawy z dźwiękami – Ćwiczenia oddechowe – Ćwiczenia narządów artykulacyjnych – Ćwiczenia artykulacyjne – Słownictwo – Wypowiedzi ustne – Poprawność gramatyczna wypowiedzi – Poprawność składniowa wypowiedzi – Wzajemna komunikacja
		Początkowa nauka czytania i pisania	– Percepcja wzrokowa – Słuch fonematyczny – Przygotowanie do czytania – Próby czytania – Przygotowanie do pisania – Pierwsze doświadczenia z pisanem – Kącik książki – Zainteresowania czytelnicze
		Początkowa nauka języka obcego	– Rytm dnia w przedszkolu (język obcy) – Nasze zdrowie (język obcy) – Emocje i świat wartości (język obcy) – Otoczenie (język obcy) – Kontakt z książką (język obcy) – Przyroda (język obcy) – Elementy matematyki (język obcy) – Muzyka (język obcy) – Kolorowy świat (język obcy)

Numery obszarów i kompetencji* odpowiadające danej warstwie (według struktury podstawy programowej)	Warstwy rozwoju dziecka (według koncepcji Stefana Kunowskiego)	Ogólne zakresy tematyczne	Szczegółowe zakresy tematyczne
		Język mniejszości narodowej, etnicznej, język regionalny	– Przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej, lub językiem regionalnym – Posługiwanie się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej, lub językiem regionalnym
		Elementy matematyki	– Orientacja przestrzenna – Organizacja czasu i przestrzeni – Liczenie – Dodawanie i odejmowanie – Pojęcie stałości liczby, równoliczność – Klasyfikowanie – Mierzenie długości, szerokości, wysokości – Mierzenie objętości płynów – Ważenie – Intuicja geometryczna
		Przyroda	– Obserwacja przyrody – Przyroda jesienią – Przyroda zimą – Przyroda wiosną – Przyroda latem – Uprawa roślin i hodowla zwierząt – Podstawy ekologii
		W świecie techniki	– Działalność badawcza – Działalność konstrukcyjno-techniczna – Środki transportu i ruch drogowy – Urządzenia gospodarstwa domowego – Rodzaje energii
I (1, 2, 3, 4), II (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9), III (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9), IV (2, 7, 10, 17, 20, 22, 23)	Warstwa socjologiczna	Ja	– Informacje o sobie – Czynności samoobsługowe – Emocje, radzenie sobie z nimi – Własne możliwości
		Rodzina	– Wiedza o rodzinie – Rodzinne święta – Więzy rodzinne
		Koledzy, grupa przedszkolna	– Dziecięce relacje – Współdziałanie w grupie – Komunikowanie się w grupie – Dbłość o porządek i wystrój sali
		Miejscowość, region	– Miejsce zamieszkania – Praca dorosłych
		Polska i Polacy	– Poczucie przynależności narodowej
		Wspólnota narodowa i etniczna	– Kultura innych narodów – Symbole wspólnot narodowych i wspólnot etnicznych
		Polska w Europie	– Unia Europejska
		Ziemia – planeta ludzi	– Świat bliski i daleki

Numery obszarów i kompetencji* odpowiadające danej warstwie <i>(według struktury podstawy programowej)</i>	Warstwy rozwoju dziecka <i>(według koncepcji Stefana Kunowskiego)</i>	Ogólne zakresy tematyczne	Szczegółowe zakresy tematyczne
I (5), II (11), IV (1, 7, 8, 11, 19)	Warstwa kulturologiczna	Działalność plastyczna	– Obcowanie ze sztuką – Barwy wokół nas – Zainteresowania plastyczne
		W świecie czasopism	– Czasopisma dla dzieci
		W świecie sztuki – teatr	– Teatr dziecięcy
		W świecie sztuki – film	– Filmy dla dzieci
		W świecie sztuki – muzyka	– Muzyka i śpiew – Muzyka i ruch – Instrumenty perkusyjne – Twórcze działania muzyczne
		Świat techniki	– Człowiek i technika
		Mali artyści	– Przejawy ekspresji
III (1, 5, 6, 7)	Warstwa duchowa	Świat wartości	– Wewnętrzne potrzeby – Wartości społeczno-moralne

* Numery zawarte w tabeli odpowiadają numeracji zastosowanej w *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego*.

7. Treści programowe i zakładane efekty edukacyjne

7.1. Warstwa biologiczna – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne

Treści programowe – warstwa biologiczna

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Biologiczna	Rozwój fizyczny	Nasze ciało	- oglądanie siebie w lustrze - wskazywanie wymienionych części ciała - określanie swoich cech fizycznych: płeć, wiek, kolor oczu	- rysowanie swojej postaci - nazywanie części ciała - porównywanie swojego wyglądu z wyglądem kolegów i koleżanek - wskazywanie fizycznych cech wspólnych z członkami rodziny	- określanie swoich cech fizycznych: wzrost, wiek, kolor oczu, kolor włosów - dostrzeganie zmian w swoim rozwoju fizycznym na przestrzeni kilku lat (np. zmiany wzrostu) - określanie swojego koloru skóry - dostrzeganie różnic w wyglądzie ludzi, akceptowanie ich - wskazywanie, po której stronie ciała znajduje się serce	- nazywanie wybranych organów wewnętrznych i określanie ich roli w życiu człowieka - dostrzeganie zmian proporcji w budowie ciała (porównywanie sylwetki dziecka i osoby dorosłej)
		Higiena ciała i otoczenia	- dbanie o higienę poprzez: - częste mycie rąk, zwłaszcza przed jedzeniem - prawidłowe mycie zębów po posiłkach - codzienne mycie całego ciała - codzienną zmianę bielizny - dbanie o czystość odzieży, obuwia - korzystanie ze swojego ręcznika, grzebieńia, swojej szczoteczki	- ubieranie się odpowiednio do warunków atmosferycznych występujących w danej porze roku - częste przebywanie na świeżym powietrzu we wszystkich porach roku - przestrzeganie podstawowych zasad związanych z higieną	- rozumienie konieczności przestrzegania zasad higieny - dbanie o higienę narządów zmysłów poprzez: - przebywanie w dobrze wywietrzonych, ogrzanych pomieszczeniach - zwracanie uwagi na odpowiednie oświetlenie - unikanie i nierobienie hałasu, mówienie umiarkowanym głosem, dostosowanym do sytuacji	określanie znaczenia higieny osobistej

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		– samodzielne korzystanie z toalety – utrzymywanie porządku w miejscu zabawy			
	W zdrowiu i w chorobie	• kształtowanie odpowiedzialnych nawyków zapobiegania chorobom (wycieranie nosa, zasłanianie ust podczas kaszlu i kichania itp.) • uczestniczenie w zabawach ruchowych na świeżym powietrzu	• rozumienie roli lekarza w dbaniu o zdrowie • dostrzeganie związku pomiędzy chorobą a leczeniem, akceptowanie konieczności leczenia • uczestniczenie w aktywnym wypoczynku na świeżym powietrzu • akceptowanie potrzeby wypoczynku • odbywanie systematycznych wizyt u stomatologa • rozumienie konieczności spożywania owoców i warzyw	• akceptowanie badań profilaktycznych oraz szczepień ochronnych • nazywanie znanych chorób, podawanie domowych sposobów ich leczenia • uświadomienie potrzeby dbania o zdrowie • rozumienie szkodliwości długiego oglądania telewizji oraz długotrwałego korzystania z komputera • uczestniczenie w ćwiczeniach relaksacyjnych, wykorzystujących różne techniki; rozumienie ich znaczenia dla funkcjonowania organizmu	• wymienianie zagrożeń dla zdrowia wynikających z braku dbałości o zdrowie
	Racjonalne odżywianie	• przezwyciężanie niechęci do jedzenia nieznanych potraw • spożywanie owoców i warzyw, ograniczanie spożywania słodczy, chipsów	• kulturalne spożywanie posiłków, korzystanie ze sztućców, serwetek • akceptowanie konieczności ograniczania spożywania słodczy, chipsów	• nazywanie pokarmów koniecznych do utrzymania zdrowia • spożywanie różnorodnych pokarmów • rozumienie konieczności odpowiedniego przygotowania żywności do spożycia (mycie, gotowanie itp.) • wymienianie zdrowych produktów oraz produktów szkodzących zdrowiu	• poznawanie, wspólne budowanie piramidy zdrowia

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie • ustawianie się w parach, rzędzie, szeregu • uczestniczenie w zabawach z elementem naśladowictwa • uczestniczenie w zabawach ruchowych: – kształtujących postawę ciała – orientacyjno-porządkowych – bieżnych – z elementem czworakowania – z elementem skoku, podskoku – organizowanych metodą opowieści ruchowej – ze śpiewem	Dzieci 5-letnie • przyjmowanie poprawnej postawy podczas wykonywania różnych czynności • dbanie o odpowiedni ubiór podczas wykonywania ćwiczeń • uczestniczenie w slobodnych zabawach ruchowych • uczestniczenie w zabawach ruchowych: – kształtujących postawę ciała – orientacyjno-porządkowych – bieżnych – z elementem czworakowania – z elementem skoku, podskoku – z elementem toczenia – z elementem rzutu, chwytu – równoważnych – organizowanych metodą opowieści ruchowej – ze śpiewem • uczestniczenie w ćwiczeniach gimnastycznych	Dzieci 6-letnie • rozumienie potrzeby dbania o prawidłową postawę ciała • uczestniczenie w zabawach i grach z elementem rywalizacji • uczestniczenie w ćwiczeniach gimnastycznych z wykorzystaniem standardowych metod, metody R. Labana i innych metod twórczych – W. Sherborne, A. i M. Kniesów, C. Orffa • wykorzystanie w zabawach i ćwiczeniach niekonwencjonalnych materiałów: plastikowych butelek, kubeczków, gazet, sznurków itp. • dostrzeganie trudności i potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju • uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach ruchowych według indywidualnego programu *	Dzieci zdolne • samodzielne organizowanie zabaw i gier ruchowych z udziałem innych dzieci • wymienianie ulubionych dyscyplin sportowych i nazwisk znanych polskich sportowców; dzielenie się swoją wiedzą na ich temat
	Aktywność ruchowa					

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	
	Szczegółowy zakres tematyczny				
	Dbłość o bezpieczeństwo	omawianie zasad właściwego zachowania się w środkach transportu	- poznawanie zasad ruchu drogowego w celu bezpiecznego poruszania się po ulicach (pod opieką osoby dorosłej) - bezpieczne korzystanie z przyborów, np.: noży, czek, igły, młotka - odpowiednie zachowanie się podczas burzy, huraganu - przestrzeganie ustalonych zasad podczas zabaw w przedszkolu i w domu - przestrzeganie ustalonych zasad korzystania ze sprzętu rekreacyjnego i sportowego - orientowanie się w bezpiecznym korzystaniu ze środków transportu	- zachowanie czujności w sytuacjach, które mogą stanowić zagrożenie - poznawanie numerów alarmowych: 999, 998, 997 i 112 - organizowanie bezpiecznych miejsc zabaw - samodzielne i bezpieczne organizowanie sobie czasu wolnego w przed-szkolu i w domu - poznawanie sposobu ochrony przed atakami zwierząt, np. psa - rozumienie konieczności powiadomienia nauczyciela o uszkodzonych zabawkach, zepsutym sprzęcie, np. na placu zabaw - przestrzeganie zasad zachowania się w trudnych sytuacjach, np. podczas zgubienia w tłumie - zgłaszanie się do nauczyciela w sytuacjach trudnych dla dziecka	przestrzeganie poznanych zasad bezpieczeństwa
	Bezpieczeństwo				

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	
	Świadomość niebezpieczeństwa	• uświadomienie zagrożeń wynikających z/ze: – oddalania się od rodziców, nauczyciela – nawiązywania kontaktów z nieznanymi (odcho- dzenia z nimi, przyjmo- wanie prezentów) – zbliżania się do niezna- nych zwierząt – spożywania nieznanych roślin	• uświadomienie zagrożeń wynikających z: – niewłaściwego zachowa- nia względem zwierząt – kontaktów z nieznanymi (podawanie danych osobowych) – samodzielnego spożywa- nia leków – samodzielnego stosowa- nia środków chemicznych – przebywania w miejscach niedozwolonych, np. gra- nie w piłkę przy ruchliwej ulicy, na zamkniętej rzece – korzystania z urządzeń elektrycznych bez zgody dorosłych	• uświadomienie zagrożeń wynikających ze złego dotyku • przewidywanie skutków niebezpiecznych zabaw i niewłaściwego zachowania	• przestrzeganie zakazów gwarantujących bezpieczeństwo – swoje i innych osób • informowanie nauczyciela o ewentualnych sytuacjach zagrożających bezpieczeństwu dzieci w przedszkolu

* dotyczy dzieci z zaburzeniami ruchowymi

° dotyczy dzieci z innymi (niż ruchowe) rodzajami zaburzeń

Zakładane efekty edukacyjne – warstwa biologiczna

Dziecko:

- wskazuje i nazywa części ciała – własnego oraz innych ludzi
- określa swoje cechy fizyczne, dostrzega ich zmiany rozwojowe
- dostrzega i akceptuje różnice w wyglądzie ludzi
- rozumie konieczność przestrzegania podstawowych zasad higieny
- dba o higienę narządów zmysłów
- wie, że należy często przebywać na świeżym powietrzu
- ubiera się odpowiednio do pory roku i pogody
- rozumie i akceptuje potrzebę profilaktyki oraz leczenia chorób
- dba o wzrok i postawę ciała
- rozumie znaczenie relaksu i wypoczynku dla funkcjonowania organizmu
- spożywa i nazywa różnorodne pokarmy niezbędne do utrzymania zdrowia
- przestrzega zasad kulturalnego spożywania posiłków
- ogranicza spożywanie słodczy
- dba o prawidłową postawę ciała
- uczestniczy w zabawach ruchowych i ćwiczeniach gimnastycznych
- przestrzega zasad bezpieczeństwa w przedszkolu i w domu
- stosuje się do zasad obowiązujących w środkach transportu i w ruchu drogowym
- rozpoznaje sytuacje zagrożenia i odpowiednio reaguje na nie
- przewiduje skutki niebezpieczeństw wynikających z kontaktu z nieznanymi ludźmi, zwierzętami i roślinami
- rozumie, że nie wolno oddalać się od opiekunów
- wie, że nie wolno samowolnie korzystać z urządzeń elektrycznych
- wie, że nie wolno samodzielnie spożywać lekarstw i stosować środków chemicznych.

7.2. Warstwa psychologiczna – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne

Treści programowe – warstwa psychologiczna

Warstwa	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	
Psychologiczna	Ogólny zakres tematyczny	Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
		• obserwowanie: – tego, co znajduje się najbliższej dziecka – czynności wykonywanych przez różne osoby; próby ich naśladowania • składanie obrazków w całość według wzoru	• obserwowanie bliższego i dalszego otoczenia w różnych okolicznościach; dostrzeganie różnic; określanie ich (np. obserwowanie zmian zachodzących w otoczeniu podczas kolejnych pór roku) • rozpoznawanie i wskazywanie figur, znaków, symboli • wyszukiwanie takich samych przedmiotów, obrazków • wskazywanie różnic pomiędzy dwoma przedmiotami, obrazkami • układanie pociętych na części obrazków w całość (bez wzoru) • porównywanie par obrazków, wskazywanie różnic między nimi • uzupełnianie braków na obrazkach	• wskazywanie i nazywanie przedstawionych przez nauczyciela znaków, symboli graficznych • obserwowanie i naśladowanie gestów (werbalizacja spostrzeżeń) • wskazywanie i nazywanie przedmiotów w kształcie poznanych liter, cyfr • wyszukiwanie takich samych symboli graficznych – figur, liter, cyfr • układanie figur, liter, symboli z części (bez wzoru) • różnicowanie i układanie według różnych kryteriów: wielkość, kolor, kształt • porównywanie par obrazków; wskazywanie różnic i podobieństw między nimi • uzupełnianie brakujących elementów na obrazkach, rysunkach • kończenie rysunków według wzoru • segregowanie symboli graficznych według zaproponowanego kryterium	• uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	• spostrzeganie wzrokowe elementów otoczenia, nazywanie ich, określanie różnych cech • dostrzeganie coraz większej ilości elementów w coraz krótszym czasie (poszerzenie pola widzenia)

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie		
				- kalkowanie, kolorowanie i graficzne przedstawienie szlaczek, ornamentów - rysowanie według szablonów - odwzorowywanie figur, cyfr, liter zgodnie z podanym wzorem - wskazywanie takich samych liter, cyfr - wskazywanie różnic pomiędzy podobnymi literami, cyframi - dostrzeganie trudności i potrzeb osób niedowidzących i niewidomych			
	Spostrzeganie słuchowe	- rozpoznawanie różnych odgłosów, dźwięków dochodzących z bliskiego otoczenia - rozpoznawanie dźwięków poznanych instrumentów perkusyjnych - rozpoznawanie głosów: męskich, żeńskich - rozpoznawanie i naśladowanie różnych odgłosów, np.: wybranych zwierząt, pojazdów	- sluchanie dźwięków dochodzących z bliskiego i z dalszego otoczenia - rozpoznawanie dźwięków celowo wytwarzanych - rozpoznawanie i naśladowanie dźwięków różnych pojazdów - rozpoznawanie odgłosów przyrody - reagowanie na polecenia słowne - rozpoznawanie osób po głosie - odtworzenie proponowanego rytmu (klaskanie, tupanie) - rozpoznawanie głosów męskich, żeńskich, dziecięcych	- rozpoznawanie dźwięków dochodzących z otoczenia i ilustrowanie ich poprzez różne formy działalności, np. rysowanie, naśladowanie ustne, ilustrowanie ruchem - próby opisywania słyszanych dźwięków za pomocą porównań - wstuchiwanie się i określanie rodzaju dźwięków, ich natężenia, odległości, kierunku - przeliczanie dźwięków dochodzących z otoczenia - rozpoznawanie różnych instrumentów po wydawanych przez nie dźwiękach	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu°	dzielenie słów na głoski	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
			• dostrzeganie intonacji wypowiedzi • układanie klocków według słyszanego rytmu, a potem wystukiwanie tego rytmu • rytmiczne dzielenie słów – nazw obrazków (na sylaby – bez używania tego określenia)	• rozpoznawanie różnych odgłosów, np.: przelewania wody, przesypywania różnych substancji • zapamiętywanie sekwencji występowania różnych dźwięków; odtwarzanie ich za pomocą znaków umownych • porównywanie słyszalnych dźwięków: – ich ciągłości: ciągłe długie, ciągłe krótkie, przerywane – wysokości: wysokie, niskie – długości trwania: długie, krótkie – natężenia: głośne, ciche • odtwarzanie proponowanego rytmu za pomocą klocków, umownych symboli • rysowanie szlaczków w rytm uderzeń • rozpoznawanie wysłuchanych sylab, słów, głosek • wyodrębnianie zdań z wypowiedzi, rozdzielenie ich na słowa • określanie w zdaniu kolejności słów, ich liczby • wyodrębnianie sylab w słowach; określanie ich kolejności i liczby		

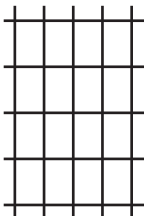
Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych		
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze			Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie			
					- wyodrębnianie głosek w nagłosie, wygłosie, śródgłosie - liczenie głosek - odróżnianie zdań oznajmujących od zdań pytających - uczestniczenie w ćwiczeniach tempa wypowiedzi, akcentu zdaniowego i wyrazowego - dostrzeganie trudności i potrzeb osób niedosłyszących i niesłyszących			
		- rozpoznawanie znanych przedmiotów za pomocą dotyku - podporządkowanie się dorosłym dbających o higienę zmysłów	- rozpoznawanie przedmiotów, roślin, zwierząt za pomocą dotyku, smaku, węchu - różnicowanie i nazywanie cech rozpoznawanych za pomocą dotyku (zimny, ciepły, gładki itp.), za pomocą smaku (słodki, kwaśny, gorzki itp.), za pomocą węchu (woń przyjemna, woń nieprzyjemna)	- rozumienie roli zmysłów w życiu człowieka, wyjaśnianie jej - gromadzenie informacji na temat roli zmysłów w życiu osób niedowidzących i niewidomych - ocenianie za pomocą dotyku: kształtu, wielkości, długości, grubości przedmiotów	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	nazywanie zmysłów		
		rozpoznawanie swojego znaczka rozpoznawczego wśród innych znaczków	- rozpoznawanie symboli, które oznaczają informacje lub ostrzeżenia - rozpoznawanie symboli oznaczających elementy pogody - rozpoznawanie wybranych znaków drogowych	- tworzenie symboli: oznaczających elementy pogody, do określonych treści - symboliczne ujęcie planów, np. dnia, organizowania Dnia Matki itp. - odczytywanie i rozumienie znaczenia liter, wyrazu, zdania	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	poznawanie elementów programowania		

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie			
Myślenie (przyczynowo-skutkowe)		- określanie, na podstawie dwóch obrazków, co zdarzyło się wcześniej, a co później - układanie historyjki obrazkowej (3 obrazki) według kolejności zdarzeń	- układanie serii obrazków przedstawiających zmieniający się pojedynczy przedmiot, zmieniającą się roślinę - układanie historyjki obrazkowej (4 obrazki) według kolejności zdarzeń	- odróżnianie zmian odwracalnych od zmian nieodwracalnych - układanie historyjki obrazkowej (6 obrazków) według kolejności zdarzeń - samodzielne wymyślanie historyjek z zachowaniem układu: przyczyna – skutek	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	dostrzeganie przyczyn i skutków zdarzeń w otaczającej rzeczywistości		
		- uczestniczenie w zabawach twórczych (głównie tematycznych, konstrukcyjnych i ruchowych) - wymyślanie nowych słów, historyjek, prostych piosenek	- wymyślanie nowych słów, nazw dla przedmiotów - przekształcanie figur w rysunki, np. koła – w słońce, ukośnej linii – w górę itp. - uczestniczenie w różnego rodzaju zabawach twórczych: ruchowych, według metody R. Labana, C. Orffa, A. i M. Kniessów	- wymyślanie piosenek, rymowanek - wymyślanie zakończeń opowiadań, historyjek - wymyślanie nowych zastosowań znanych przedmiotów - wymyślanie różnych urządzeń, przedmiotów - kończenie zdań, np. <i>Co by było, gdyby...?</i> - stosowanie różnych metod i technik twórczych, np.: oskomatów (uzupełnianie bazgrołów tak, żeby powstał rysunek), burzy mózgów, analogii itp. - przekształcanie podanych rysunków w nowe, samodzielnie stworzone rysunki - uczestniczenie w zabawach z elementem pantomimy	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	poszukiwanie różnych rozwiązań tego samego problemu, zadania		

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		Myślenie (logiczne)	rozwiązywanie prostych zagadek	- rozwiązywanie zagadek - wykonywanie czynności wymagających analizy, syntezy, porównywania, klasyfikowania - werbalizowanie kolejno wykonywanych czynności - nazywanie jedną nazwą grup przedmiotów jednego rodzaju (np. meble, owoce itp.)	- rozwiązywanie zagadek, rebusów - układanie zagadek - porównywanie wyglądu przedmiotów, zwierząt, roślin - określanie kolejnych etapów działania, np. przy wykonywaniu zamku z piasku - analizowanie, syntezywanie, porównywanie, klasyfikowanie - rozwiązywanie zagadek logicznych (sylogizmy) - próby logicznego ujęcia motywów własnego działania - ocenianie wartości logicznej zdań (zdania prawdziwe, zdania fałszywe) - dostrzeganie nonsensów na obrazkach, w rymowankach, wierszach - dostrzeganie zmian – odwracalnych i nieodwracalnych (np. pory roku, zepsute zabawki) - tworzenie ciągów słów na zasadzie skojarzeń (np. ryba – woda – statek...) - wyjaśnianie pochodzenia nazw wybranych przedmiotów, roślin, np. drukarka, mrówkojad, naszyjnik...	- rozwiązywanie zagadek o poziomie trudności odpowiadającym indywidualnym możliwościom intelektualnym - samodzielne układanie zagadek, rebusów

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie			
Szczegółowy zakres tematyczny	Pamięć	- zapamiętywanie wyglądu przedmiotów - zapamiętywanie nazw 2–3 przedmiotów, obrazków - zapamiętywanie polecenia - zapamiętywanie prostych, krótkich rymowanek, wierszy, tekstów piosenek - zapamiętywanie 2–3 ruchów i ich odtwarzanie	- zapamiętywanie wyglądu kilku przedmiotów, obrazków - układanie obrazków, przedmiotów według określonej kolejności - powtarzanie z pamięci rymowanek, krótkich wierszy, piosenek - zapamiętywanie kolejności dźwięków - zapamiętywanie i powtarzanie kilku kolejno pokazywanych czynności	- tworzenie uogólnień do podanych nazw przedmiotów, roślin, zwierząt - zapamiętywanie kilku figur, obrazków pokazywanych jednocześnie - zapamiętywanie kilku figur, obrazków pokazywanych kolejno - zapamiętywanie usłyszanego zadania, polecenia (dłuższego) - powtarzanie z pamięci wierszy, piosenek - zapamiętywanie informacji po to, żeby móc je kiedyś wykorzystać - dostrzeganie więzi między pamięcią a emocjami	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	celowe zapamiętywanie (uczenie się na pamięć) tekstów ulubionych wierszy, piosenek; ich recytowanie, śpiewanie na forum grupy	
		- utrzymywanie kontaktu wzrokowego z rozmówcą - skupianie uwagi na przedmiotach, treściach (krótkich) przekazywanych przez nauczyciela	- utrzymywanie kontaktu wzrokowego z rozmówcą, przejawianie oznak aktywnego słuchania (np. potakiwanie głową) - skupianie uwagi na przedmiotach, treściach przekazywanych przez nauczyciela lub kolegów	- utrzymywanie kontaktu wzrokowego z rozmówcą (aktywne słuchanie, np. potakiwanie głową, wtrącanie słowa <i>tak</i>) - skupianie uwagi na osobach, przedmiotach, obrazkach, wyjaśnieniach, treściach przedstawianych wierszy, opowiadań - dłuższe skupianie uwagi na wykonywanych ćwiczeniach, zadaniach, pracach plastycznych - koncentrowanie uwagi w toku naturalnej aktywności	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	- wydłużanie czasu koncentracji uwagi podczas wykonywania ulubionych czynności - niezwracanie uwagi na czynniki rozpraszające koncentrację	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	
	Szczegółowy zakres tematyczny	• słuchanie i rozpoznawanie odgłosów dochodzących z otoczenia • słuchanie, rozpoznawanie i naśladowanie odgłosów zwierząt, pojazdów • rozpoznawanie kolegów i koleżanek po głosie • maszerowanie w rytmie wystukiwanym na bębnie lub wyklaskiwanym przez nauczyciela	• rozpoznawanie odgłosów sztucznie otrzymanych (np. poprzez gniecenie papieru, stukanie w przedmioty itp.) • słuchanie i rozpoznawanie głosów kolegów, koleżanek i znanych osób dorosłych • słuchanie i rozpoznawanie odgłosów różnych zjawisk atmosferycznych • rozpoznawanie piosenek po melodii nuconej przez nauczyciela lub inne dziecko • poruszanie się odpowiednio do wystukiwanego na bębnie lub tamburynie rytmu: marsz, bieg, podskoki	• rozpoznawanie odgłosów sztucznie otrzymanych, np. podczas przelewania płynów, przesypywania różnych materiałów • odtwarzanie usłyszanych dźwięków, np. zabawa w echo melodyczne, wokalne • naśladowanie śmiechu różnych osób • wskazywanie kierunku, z którego dochodzi głos • liczenie usłyszanych dźwięków, określanie ich kolejności • określanie długości, natężenia, wysokości i tempa słyszanych dźwięków; porównywanie ich • rozpoznawanie instrumentów (nie tylko instrumentów perkusyjnych) po wydawanych dźwiękach • wyklaskiwanie, wytypywanie rytmu znanych piosenek • łączenie tekstu z elementami ruchowymi, rytmicznymi i graficznymi, z zastosowaniem Metody Dobrego Startu M. Bogdanowicz, np. piosenek	• uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o • dowolne rytmiczowanie tekstów znanych opowiadań, bajek
	Aktywność językowa				

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie			
Szczegółowy zakres tematyczny				<i>Ojciec Wirgiliusz</i> <i>Stary niedźwiedź</i> 			
	Ćwiczenia oddechowe	- oddychanie w pozycji leżącej, z przedmiotem ułożonym na brzuchu - dmuchanie na przedmiot, pasek papieru przyklejony do nosa, piłeczki, waciki... - przenoszenie kawałków papieru za pomocą rurki do napojów utrzymanej w ustach - mówienie słów, zdań na jednym wydechu	- łączenie ćwiczeń oddechowych z ruchem, np. unoszeniem i opuszczaniem ramion - uczestniczenie w zabawach rozwijających umiejętność regulowania oddechu	- łączenie ćwiczeń oddechowych z mówieniem zdań, śpiewaniem piosenek, recytowaniem wierszy - zachowywanie właściwego sposobu oddychania podczas czytania zdań i krótkich tekstów - przestrzeganie zasad higieny głosu	samodzielne tworzenie ćwiczeń, zabaw i gier oddechowych z wykorzystaniem niekonwencjonalnych pomocy (np.: serwetek papierowych, styropianu itp.)		
	Ćwiczenia narządów artykulatoryjnych	uczestniczenie w ćwiczeniach: szczęki dolnej, języka, warg, podniebienia miękkiego, mięśni zwierających pierścion gardłowy	uczestniczenie w ćwiczeniach rozwijających umiejętność świadomego kierowania ruchami narządów artykulatoryjnych	uczestniczenie w ćwiczeniach narządów artykulatoryjnych z wykorzystaniem głosek, sylab i krótkich tekstów	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu°	mówienie z wyraźnym artykulowaniem głosek	
	Ćwiczenia artykulatoryjne	słuchanie i powtarzanie podanych słów, zdań	kształtowanie silnego głosu, o odpowiedniej wysokości (np. wypowiedanie zdań szeptem,	uczestniczenie w ćwiczeniach utrwalających prawidłową wymowę poszczególnych głosek	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według	mówienie wyraźne, z odpowiednią intonacją	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Szczegółowy zakres tematyczny		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Słownictwo		- nazywanie przedmiotów i ich kolorów (zabawek, ubrań, pojazdów, naczyń itp.) - wyszukiwanie przedmiotów po usłyszeniu ich nazw	- nazywanie elementów pogody, części mieszkania, pomieszczeń przedszkolnych itp. - nazywanie cech przedmiotów: kształt, barwa, faktura, wydawany dźwięk, funkcja (np. do czego służy samochód?) - sluchanie wyjaśnień niezrozumiałych słów	- różnicowanie głosek, zwłaszcza par: dźwięczna – bezdźwięczna (np. b – p, k – g...) - uczęstniczenie w ćwiczeniach dykcyjnych - ćwiczenia w wyrazistym i odpowiednio głośnym wypowiedzianiu się	indywidualnego programu ^o
		- nazywanie przedmiotów i ich kolorów (zabawek, ubrań, pojazdów, naczyń itp.) - wyszukiwanie przedmiotów po usłyszeniu ich nazw	- nazywanie elementów pogody, części mieszkania, pomieszczeń przedszkolnych itp. - nazywanie cech przedmiotów: kształt, barwa, faktura, wydawany dźwięk, funkcja (np. do czego służy samochód?) - sluchanie wyjaśnień niezrozumiałych słów	- nazywanie stanów emocjonalnych: <i>wesoły, smutny, zły, przestraszony</i>... - stosowanie pojęć ogólnych (np.: <i>ubrania, owoce, zwierzęta itp.</i>) - wyszukiwanie słów o podwójnym znaczeniu (np. <i>pióro, zamek</i> itp.) - nazywanie cech przeciwstawnych (np. słodki – gorzki itp.) - wymyślanie zdrobnień i zgrubień (np. <i>kot – kotek – kocisko</i>)	przyswajanie nowych słów z różnych zakresów, np. archaizmów, gwary, nowych technologii itp.
Wypowiedzi ustne		- opowiadanie o obrazkach z małą ilością elementów - swobodne, indywidualne rozmowy na różne tematy - odpowiadanie na pytania dotyczące wysłuchanego utworu	- opowiadanie o obrazkach przedstawiających różne sytuacje - formułowanie dłuższych wypowiedzi o ważnych sprawach - komunikowanie w zrozumiały sposób swoich potrzeb i decyzji	- wspólne lub samodzielne układanie bajek - dopowiadanie brakujących części historyjek obrazkowych, zakończeń znanych baśni, opowiadań - opowiadanie historyjek obrazkowych ułożonych	- wypowiadanie się na dowolne tematy - układanie opowiadań na podany temat, np. <i>Przygoda Wojtka na wycieczce do sadu</i>
		- opowiadanie o obrazkach z małą ilością elementów - swobodne, indywidualne rozmowy na różne tematy - odpowiadanie na pytania dotyczące wysłuchanego utworu	- opowiadanie o obrazkach przedstawiających różne sytuacje - formułowanie dłuższych wypowiedzi o ważnych sprawach - komunikowanie w zrozumiały sposób swoich potrzeb i decyzji	uczęstniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	- wypowiadanie się na dowolne tematy - układanie opowiadań na podany temat, np. <i>Przygoda Wojtka na wycieczce do sadu</i>

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie			
Szczegółowy zakres tematyczny			wypowiadanie się na temat wysłuchanych utworów literackich	- według kolejności zdarzeń - zadawanie pytań do podanego zdania - kończenie zdań, np. <i>Gdyby ryby potrafiły mówić, to...</i> - wyszukiwanie określeń tworzonych poprzez porównywanie do czegoś (np. <i>twardy jak kamień...</i>) - rozwijanie i skracanie wypowiedzianych zdań - tworzenie żartów językowych adekwatnych do sytuacji - dostrzeganie trudności i potrzeb osób z zaburzeniami komunikacji językowej			
	Poprawność gramatyczna wypowiedzi	- powtarzanie zdań po-prawnie sformułowanych przez dorosłych - powtarzanie krótkich rymowanek	- poprawne stosowanie zaimków: <i>ja, ty, on, ona, ten, ta, to</i> - poprawne stosowanie końcówek rzeczowników w dopełniaczu (np. <i>zabawa Czego brakuje?</i>) - poprawne stosowanie liczby mnogiej rzeczow-ników	- poprawne stosowanie przymiotników (<i>ciepły, mokry...</i>), przysłówków (<i>ciepło, mokro, daleko...</i>), spójników (<i>i, bo...</i>) - stosowanie form czasów: przeszłego, teraźniejsze-go, przyszłego (<i>Co robił? Co robi? Co będzie robił?</i>)	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indy-widualnego programu°	wypowiadanie się poprawne pod względem grama-tycznym	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie			Dzieci 6-letnie
Szczegółowy zakres tematyczny	Poprawność składniowa wypowiedzi	wypowiadanie się prostymi zdaniami	wypowiadanie się zdaniami złożonymi	- stosowanie w wypowiedzi wielu zdań na dany temat - zadawanie pytań na temat obrazka, zagadki, utworu (<i>Co? Gdzie? Skąd? Kto? Kiedy? Jak? Cemu?</i>) i udzielanie na nie odpowiedzi	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	wypowiadanie się poprawnie pod względem składniowym	
		wyrażanie swoich myśli, przeżyć w kontaktach z drugą osobą	- swobodne rozmowy na różne tematy – w kontaktach z innymi osobami - uzasadnianie, argumentowanie swojego stanowiska - dostrzeganie innych niż werbalne sposobów wyrażania stanów wewnętrznych	- przekazywanie swoich odczuć, intencji w sposób werbalny i niewerbalny - odbieranie i przekazywanie informacji, emocji, uczuć - wyrażanie swoich myśli, przeżyć w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi - poznawanie sposobów komunikowania się z osobami z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, np. próby opanowania podstawowych znaków języka migowego	swobodne komunikowanie się z dziećmi i z dorosłymi		
Początkowa nauka czytania i pisania	Percepcja wzrokowa	- obserwowanie najbliższego otoczenia (sala, plac zabaw, widok z okna...), wymienianie jego elementów - obserwowanie czynności wykonywanych przez osoby i naśladowanie	- obserwowanie otoczenia, wymienianie jego elementów, porównywanie z tym, co znajduje się dalej - układanie figur, patyczków, klocków według podanego wzoru	- wyszukiwanie takich samych obrazków, cyfr, liter, wyrazów - porównywanie dwóch obrazków o podobnej treści, wskazywanie różnic, a potem podobieństw	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	dostrzeganie różnic i podobieństw między przedmiotami	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	
Szczegółowy zakres tematyczny	Początkowa nauka czytania i pisanie	Dzieci 3-letnie, 4-letnie - tych czynności (np. zabawa <i>Rób to co ja</i>) - wyszukiwanie takich samych obrazków, zabawek - układanie przedmiotów według poleceń nauczyciela - nakładanie takich samych obrazków na siebie (zabawa <i>Memory</i>) - porównywanie dwóch schematycznych obrazków o tej samej treści, wskazywanie różnic - składanie pociętych obrazków w całość według podanego wzoru	Dzieci 5-letnie - dobieranie elementów brakujących do całości - układanie pociętych obrazków w całość, bez wzoru - eliminowanie z grupy tych elementów, które nie pasują do całości	Dzieci 6-letnie - odzorowywanie podanych symboli, znaków - różnicowanie liter o podobnym wyglądzie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		Sluch fonematyczny - rytmiczne powtarzanie rymowanek, wierszy, tekstów piosenek - rytmiczny podział słów (na sylaby) z pomocą nauczyciela lub samodzielnie	- rytmiczny podział słów (samodzielny, swobodny podział słów na sylaby, np. w zabawach: wymyślanie mowy robotów, kosmitów, wołanie kogoś z podwórka do domu) - wyodrębnianie w słowach głosek początkowych (w nagłosie)	- wyodrębnianie zdań z wypowiedzi (liczenie zdań, układanie odpowiedniej liczby klocków itp.) - wyodrębnianie słów ze zdań – liczenie słów w zdaniach - tworzenie zdań z określoną liczbą słów - układanie zdań na podstawie układów przestrzennych (np. 3 klocki – zdanie składa się z 3 słów) - wyodrębnianie sylab ze słów - analiza i synteza sylabowa nazw obrazków	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach służących rozwijaniu słuchu fonematycznego, według indywidualnego programu°

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
					• tworzenie słów (lub wyszukiwanie obrazków) zawierających daną sylabę na początku, na końcu lub w środku • układanie rymów do podanych słów • wyodrębnianie ze słów głosek: w nagłosie, wygłosie, śródgłosie • tworzenie słów: rozpoczynających się, kończących się daną głoską i mających ją w środku • tworzenie słów mających określoną liczbę głosek • układanie zdań, w których każde słowo rozpoczyna się tą samą głoską • różnicowanie samogłosek i spółgłosek • uczestniczenie w ćwiczeniach: – z zakresu różnicowania czasu trwania dźwięków mowy (iloczasu) – tempa wypowiedzi – akcentu wypowiedzi ■ akcent zdaniowy (np. Miś idzie do domu. Miś ubiera się...) ■ akcent wyrazowy (w języku polskim najczęściej pada na przedostatnią sylabę) – intonacji wypowiedzi	Dzieci zdolne

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci	Dzieci zdolne	
	Szczegółowy zakres tematyczny	Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne	
	Przygotowanie do czytania	naśladowanie czytającego dorosłego (udawanie czytania)	obserwowanie nauczyciela czytającego książeczki i podejmowanie prób naśladowania go (zainteresowanie nabywaniem umiejętności czytania)	- czytanie całościowe nazw umieszczonych w sali - czytanie całościowe wyrazów – nazw obrazków (lub równoważników zdań) - układanie swojego imienia z liter, według wzoru, a potem – bez wzoru - wyszukiwanie liter swojego imienia na klawiaturze - czytanie z nauczycielem tekstów wyrazowo-obrazkowych - odczytywanie stosowanych oznaczeń i symboli - próby czytania często występujących napisów - orientowanie się na kartce papieru - organizowanie i poszerzanie pola spostrzeżeńowego	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu°	rozpoznawanie liter, czytanie sylab i wybranych wyrazów	
	Próby czytania			- rozpoznawanie i nazywanie małych liter i wielkich liter: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, w, y, z, ż - czytanie sylab, wyrazów (o prostej budowie fonetycznej) - układanie nazw obrazków z liter, odczytywanie ich - przekształcanie wyrazów przez zmianę lub dostawienie liter	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu°	czytanie dowolnych tekstów (zgodnie z własnymi możliwościami i upodobaniami)	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie			
				- układanie wyrazów z sylab - układanie zdań z wyrazów - uzupełnianie luk w wyrazach odpowiednimi literami - uzupełnianie ciągów literowych według rytmu - uzupełnianie zdań z lukami - czytanie krótkich tekstów o prostej budowie fonetycznej - odpowiadanie na pytania związane z przeczytanym tekstem - czytanie krótkich tekstów z właściwą intonacją, odpowiadającą znakom przestankowym			
	Przygotowanie do pisania	- rozwijanie sprawności całego ciała, w tym sprawności rąk - rozwijanie koordynacji wzrokowo-ruchowej poprzez uczestnictwo w zabawach ruchowych - rozwijanie pamięci ruchowej poprzez uczestnictwo w ruchowych zabawach naśladowczych - rozwijanie orientacji	- rozwijanie sprawności ruchowej - rozwijanie sprawności manualnej poprzez uczestnictwo w zabawach (np. z zastosowaniem klamer, spinaczy) oraz poprzez podejmowanie działalności plastycznej - kreślenie w powietrzu, oburącz, różnych kształtów	- odróżnianie druku od pisma - posługiwanie się różnymi narzędziami pisarskimi (kredką, ołówkiem, długopisem itp.) - rysowanie na różnym podłożu (faktura, grubość, kolor) - dysponowanie sprawnością całego ciała, w tym sprawnością rąk	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	- odróżnianie liter pisanych od drukowanych - naśladowanie ruchów osoby piszącej	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie przestrzennej poprzez poznawanie części ciała oraz określanie położenia przedmiotów względem siebie		- rysowanie figur, symboli, znaków na blacie stołu, na tackach, np. z piaskiem, ryżem - rozwijanie płynności ruchów (np. poprzez udział w zabawach z elementami tańca)	- wykonywanie prac plastyczno-konstrukcyjnych różnymi technikami - określanie kierunku pisania od lewej do prawej strony - rozumienie wybranych znaków umownych - wykonywanie czynności z dużym i z małym napięciem mięśniowym (ćwiczenia naprzężające i rozprężające) - rozwijanie koordynacji wzrokowo-ruchowej oraz koordynacji ruchowo-wzrokowo-słuchowej (Metoda Dobrego Startu) - wykonywanie ćwiczeń według H. Tymichowej, usprawniających technikę rysowania i pisania, z wykorzystaniem nakładki lub bez niej - wykonywanie ćwiczeń grafomotorycznych - rysowanie według poleceń słownych: w górę, w dół, w prawym górnym rogu, w lewym dolnym rogu... - kreślenie w ograniczonej przestrzeni, w układzie szeregowym, linii będących elementami	Dzieci zdolne

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze			
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
				graficznymi liter (linii: pionowych, poziomych, ukośnych, falistych, zaokrąglonych, pętli, kół, owali) – pogrubianie konturów rysunków – rysowanie po śladzie – rysowanie szlaczków literopodobnych na dużych płaszczyznach, a potem – w liniaturze – dopełnianie rysunkiem figur geometrycznych – dorysowywanie brakujących części do danych rysunków – rysowanie od szablonów, przez kalkę • prawidłowe gospodarowanie przestrzenią kartki (ograniczenie przestrzenne) • budzenie zainteresowania podejmowaniem prób pisania			
	Pierwsze doświadczenia z pisaniem			• pisanie liter na dużych powierzchniach, a potem w liniaturze według określonej drogi kreślenia • pisanie liter po śladach • samodzielne pisanie liter • próby pisania własnego imienia, nazwiska	• uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu°	• samodzielne pisanie wyrazów, zdań	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
	Szczegółowy zakres tematyczny	- wybieranie książeczek do czytania - samodzielne oglądanie książeczek, czytanie <i>na niby</i> - wdrażanie do dbania o książki, właściwego obchodzenia się z nimi	- zachęcanie do oglądania książeczek oraz wypowiadania się na ich temat - wykonywanie dekoracji do książki, np. ilustracji do ulubionych książek	- wzbogacanie kącika książki w nowe, różnicowane pozycje - poznawanie budowy książki (okładka, strona redakcyjna, ilustracje) - poznawanie nazwisk autorów książek dla dzieci - ustalanie sposobu korzystania z książek	oglądanie książek tematycznie związanych z własnymi zainteresowaniami	
	Zainteresowania czytelnice	sluchanie wierszy, krótkich opowiadań o prostej fabule – polskich i zagranicznych autorów	- sluchanie wierszy, opowiadań, baśni polskich i zagranicznych autorów - nauka wybranych wierszy, ich zbiorowa i indywidualna recytacja - dzielenie się informacjami na temat ulubionych książek - uczestniczenie w spotkaniach w ramach akcji <i>Cała Polska czyta dzieciom</i>, organizowanych z udziałem rodziców	- sluchanie wierszy, opowiadań, baśni, legend polskich i zagranicznych autorów - nauka wybranych wierszy - uczestniczenie w konkursach recytatorskich utworów wybranego poety - tworzenie własnych książeczek o tematyce bliskiej dzieciom - wybieranie autorów – patronów kącika książki; sukcesywne czytanie ich utworów - próby samodzielnego czytania krótkich tekstów	uczestniczenie w założeniu i kompletowaniu biblioteczki przedszkolnej z możliwością wypożyczania książek do domu	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Początkowa nauka języka obcego	Szczegółowy zakres tematyczny				
	Rytm dnia w przedszkolu (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: • dzień dobry • do widzenia • wstać • usiąść • jeść • pić • spać • inne	Słownictwo w języku obcym: • śniadanie • obiad • spacer • bawić się • lalka • klocki • grać • porządek • bałagan • sprzątać • inne	Słownictwo w języku obcym: • gimnastyka • dyżurny • inne	
	Nasze zdrowie (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: • myć ręce • myć zęby • biegać • iść • skakać • piłka • koło • inne	Słownictwo w języku obcym: • chory • zdrowy • chusteczka • kąpiel • mydło • ręcznik • woda • chleb • masło • szynka • mleko • herbata • ser • jajka • inne	Słownictwo w języku obcym: • kaszel • katar • ubranie • sukienka • spodnie • buty • sweter • czapka • kurtka • szalik • wybrane nazwy sportów • inne	
	Emocje i świat wartości (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: • smutny • wesoły • proszę • dziękuję • inne	Słownictwo w języku obcym: • lubię • nie lubię • dobrze • źle • przepraszam • inne	Słownictwo w języku obcym: • przyjaciel • inne	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		Otoczenie (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: - mama - tata - brat - siostra - babcia - dziadek - dom - dzieci - inne	Słownictwo w języku obcym: - ja - ty - mój - twój - mam na imię... - ludzie - lekarz - poczta - sklep - listonosz - policjant - rolnik - kucharz - samochód - wieś - miasto - nożyczki - nóż - łyżka - kubek - widelec - łóżko - stół - krzesło - telefon - święta Bożego Narodzenia - choinka - prezent - życzenia - nazwy wybranych czynności - inne		Słownictwo w języku obcym: - flaga - samolot - pociąg - tramwaj - rower - łodówka - odkurzacz - pralka - żelazko - pokój - łazienka - kuchnia - poduszka - papier - szkło - nazwy wybranych zawodów - inne

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
	Szczegółowy zakres tematyczny	Kontakt z książką (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: • słuchać • dotykać • patrzeć • wąchać • książka • czytać • inne Słuchanie krótkich bajek w języku obcym	Słownictwo w języku obcym: • lupa • aktor • doświadczenie • historyjka • bajka • przedstawienie • inne Słuchanie bajek, baśni, legend opowiadanych w języku obcym, ilustrowanych obrazkami Zapamiętywanie prostych rymowanek w języku obcym	Słownictwo w języku obcym: • kukielka • teatr • inne Zapamiętywanie krótkich wierszy w języku obcym	
		Przyroda (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: • drzewo • kwiat • kot • pies • ryby • inne	Słownictwo w języku obcym: • jabłko • truskawka • gruszka • ogórek • pomidor • słońce • deszcz • chmury • padać • wiatr • park • las • rzeka • jezioro • góra • pole uprawne • łąka • inne	Słownictwo w języku obcym: • cytryna • banan • pomarańcza • inne owoce • koń • słoń • żyrafa • tygrys • inne zwierzęta • wybrane nazwy warzyw • inne	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
	Szczegółowy zakres tematyczny					
	Elementy matematyki (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: • Schemat ciała – głowa, noga, ręka: • duży • mały • inne	Słownictwo w języku obcym: • Schemat ciała – palce, włosy, oko, ucho, nos, usta, brzuch: • na stole • pod stołem • obok stołu • pory roku • dni tygodnia • liczebniki główne 1–10 • inne		Słownictwo w języku obcym: • wysoko • nisko • daleko • blisko • nazwy miesięcy • inne	
	Muzyka (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: • śpiewać • muzyka • inne	Śpiewanie prostych piosenek w języku obcym – Poznawanie muzyki innych narodów, w tym dzieł muzyki klasycznej. – Poznawanie pochodzenia wybranych instrumentów. – Słownictwo w języku obcym: • piosenka • tańczyć • inne		Słownictwo w języku obcym: • inne	
	Kolorowy świat (język obcy)	Słownictwo w języku obcym: • kolory podstawowe • rysować • malować • inne	Słownictwo w języku obcym: • kolory pochodne • kredki • ołówki • farby • pędzel • kartka • wycinać • inne – Oglądanie reprodukcji obrazów i innych dzieł sztuki plastycznej innych narodów. – Tworzenie wybranych elementów sztuki innych narodów, np. origami.		Słownictwo w języku obcym: • modelować • stemplować • inne	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
Szczegółowy zakres tematyczny	Przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej, lub językiem regionalnym	uczestniczenie w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, lub w języku regionalnym	- sluchanie rymowanek, piosenek, wierszy w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, lub w języku regionalnym - sluchanie – opowiadanych w języku mniejszości narodowych lub etnicznych, lub w języku regionalnym – historyjek ilustrowanych obrazkami, sylwetami - uczestniczenie w zabawach, np.: ruchowych, językowych, muzycznych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych, prowadzonych w języku regionalnym – kaszubskim - sluchanie historyjek opowiadanych lub czytanych w języku regionalnym kaszubskim, wspieranych obrazkami, sylwetami, kukielkami lub ruchem, mimiką czy gestami - sluchanie rymowanek, prostych wierszy, piosenek w języku regionalnym – kaszubskim				
	Posługiwanie się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej, lub językiem regionalnym	poznawanie nazw przedmiotów codziennego użytku w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, lub w języku regionalnym	- posługiwanie się prostymi zwrotami, określeniami w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, lub w języku regionalnym - recytowanie wierszy, śpiewanie piosenek w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, lub w języku regionalnym - podjęmowanie prób nawiązywania kontaktu z dziećmi niesłyszącymi, z wykorzystaniem różnych kanałów porozumiewania się, np.: mimiki, gestykulacji, języka migowego - rozumienie bardzo prostych poleceń w języku regionalnym – kaszubskim i reagowanie na nie - posługiwanie się prostymi zwrotami, określeniami w języku regionalnym – kaszubskim – mającymi znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności - recytowanie rymowanek, wierszy, śpiewanie piosenek w języku regionalnym – kaszubskim				- swobodne przechodzenie z posługiwania się językiem mniejszości narodowej, etnicznej lub językiem regionalnym na poprawny język polski - propagowanie wśród rówieśników posługiwania się językiem mniejszości narodowej, etnicznej lub językiem regionalnym
Język mniejszości narodowej, etnicznej, język regionalny							

język mniejszości narodowej, etnicznej, język regionalny

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	
Elementy matematyki	Szczegółowy zakres tematyczny	- wskazywanie u siebie części ciała wymienionych przez nauczyciela - nazywanie wybranych części ciała - określanie kierunków ruchu, stosowanie określeń: <i>do góry, w dół, do przodu, do tyłu, w bok</i> - określanie położenia przedmiotów w przestrzeni; stosowanie określeń: <i>na, pod, w, przed, za, obok</i>	- ustalanie położenia obiektów względem własnej osoby - wykonywanie ćwiczeń w parach, np. według metody W. Sherborne - określanie położenia przedmiotów w przestrzeni, stosowanie określeń: <i>blisko, daleko, wysoko, nisko, dalej, bliżej, wyżej, niżej</i>	- nazywanie części ciała - różnicowanie prawej i lewej strony - wyznaczanie kierunków od osi własnego ciała - poruszanie się pod dyktando nauczyciela - ustalanie kierunków od osi ciała drugiej osoby - określanie położenia przedmiotów względem innych przedmiotów - wyróżnianie kierunków na kartce papieru, posługiwanie się określeniami: <i>góra, dół, prawa strona, lewa strona, prawy górny róg, lewy dolny róg...</i> - posługiwanie się umownymi znakami, np. strzałkami (przygotowanie do programowania) - wykorzystywanie orientacji przestrzennej w grach i zabawach ruchowych	- uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o - wykonywanie map (gier) z drogą prowadzącą do danego obiektu, z zastosowaniem strzałek skierowanych we właściwym kierunku
	Organizacja czasu i przestrzeni	dostrzeganie rytmu w ciągu ułożonych przedmiotów lub ułożonego tworzywa przyrodniczego; próby kontynuowania dostrzeżonego rytmu	- dostrzeganie rytmu w powtarzających się dźwiękach, w ciągu przedmiotów; kontynuowanie go - dostrzeganie rytmicznego układu elementów w otoczeniu, np. okien w blokach, latarni na ulicy, wzorów na serwetkach itp.	- przedstawienie układu rytmicznego wyrażonego ruchem, graficznie lub za pomocą klocków, kasztanów - odtworzenie ruchu (np. podskok, przysiad, obrót) rytmu przedstawionego graficznie lub układem klocków	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju Dzieci zdolne	
			określanie kolejności czynności: <i>przedtem, potem</i>	- przedstawienie wystuchanego rytmu ruchem – klaskaniem, tupaniem, za pomocą klocek, tworzywa przyrodniczego, pasków papieru lub graficznie - posługiwanie się określeniami czasu: <i>teraz, najpierw, później</i>	- odtworzenie dźwięków (tupanie, klaskanie) rytmu przedstawionego graficznie lub za pomocą układu klocek - dostrzeganie rytmu w wierszach - dostrzeganie rytmicznej organizacji czasu w stałych następstwach dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy - porównywanie czasu trwania różnych czynności, stosowanie określeń: <i>dłużej, krócej</i> - określanie tempa wykonywanych czynności, używanie słów: <i>szybko, wolno, szybciej, najszybciej, wolniej, prędko, prędzej</i> - wskazywanie pełnych godzin na zegarze - poznawanie różnych sposobów mierzenia czasu (za pomocą klepsydry, zegara słonecznego, zegara ściennego, zegarka) - nazywanie kolejnych pór roku, dni tygodnia, miesięcy - poznawanie kalendarza, jego roli w określaniu miesięcy i dni tygodnia	- orientowanie się we wskazaniach czasu na zegarze - wymienianie nazw miesięcy: wiosennych, letnich, jesiennych i zimowych

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju		
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie			
Szczegółowy zakres tematyczny				- nazywanie pór dnia: <i>rano, południe, popołudnie, wieczór</i> - stosowanie określeń: <i>dzisiaj, wczoraj, jutro, pojutrze</i> - poznawanie znaczenia określeń: <i>teraźniejszość, przeszłość, przyszłość</i>			
	Liczenie	- wyodrębnianie obiektów do liczenia; określanie ich ilości: <i>dużo, mało</i> - liczenie wyodrębnionych przedmiotów z wymienianiem liczebników głównych, w zakresie dostępnym dziecku; dostrzeganie roli ostatniego liczebnika - liczenie na palcach	- odróżnianie błędnego liczenia od liczenia poprawnego - uświadamianie sobie, że liczba elementów nie zależy od sposobów liczenia - liczenie elementów w naturalnych sytuacjach, np. ręczników w łazience, par butów w szatni, kwiatów w wazonie itp. - posługiwanie się, w celowo stworzonych sytuacjach, liczebnikami w aspektach kardynalnym i porządkowym - uczestniczenie w grach z elementami przeliczania (liczenie pionków, oczek na kostce, pól do przejścia pionkiem)	- nazywanie pór dnia: <i>rano, południe, popołudnie, wieczór</i> - stosowanie określeń: <i>dzisiaj, wczoraj, jutro, pojutrze</i> - poznawanie znaczenia określeń: <i>teraźniejszość, przeszłość, przyszłość</i> - liczenie od dowolnego miejsca i wspak - liczenie dwójkami, piątkami - liczenie niewidocznych obiektów (za pomocą dotyku, słuchu) - liczenie obiektów i pokazywanie ich liczby na zbiorach zastępczych (np. na palcach) - kojarzenie liczby wyrażonej liczebnikiem z odpowiednią cyfrą - poznawanie cyfr: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, i liczby 10; znaków: $<$, $>$, $=$ oraz stosowanie ich w sytuacjach zadaniowych - odczytywanie zapisów matematycznych (zakodowane czynności matematyczne) i ich rozwiązywanie	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	liczenie z przekroczeniem dziesięciu (w zakresie zgodnym z indywidualnymi możliwościami)	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie			
	Szczegółowy zakres tematyczny			• poznawanie wartości monet i banknotów (np. 1 zł, 2 zł, 5 zł i 10 zł); właściwe operowanie nimi w zabawie		
	Dodawanie i odejmowanie			• kojarzenie dodawania z przybywaniem elementów, a odejmowania – z ich ubywaniem • dodawanie i odejmowanie w zakresie 10, z wykorzystaniem palców lub innych zbiorów zastępczych • rozwiązywanie zadań tekstowych o tematyce bliskiej dzieciom; stosowanie metody symulacyjnej • granie w gry planszowe • samodzielne konstruowanie gier	• uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	• dodawanie i odejmowanie z przekroczeniem progu dziesiętnego
	Pojęcie stałości liczby, równoliczność	• wymienianie jednego elementu na inny element	• ustalanie równoliczności zbiorów poprzez łączenie ich elementów w pary, nakładanie ich na siebie, lub przeliczanie	• dostrzeganie, że zmiana kolejności ustawienia nie zmienia liczby elementów • rozróżnianie zbiorów równolicznych i zbiorów nierównolicznych (rozumienie liczby w aspekcie kardynalnym) • szeregowanie przedmiotów według wielkości lub narastania pewnej cechy, np. natężenia barwy, liczby elementów (rozumienie liczby w aspekcie porządkowym)	• uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o	• posługiwanie się pojęciem liczby w aspektach mierzalnym i algebraicznym

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Szczegółowy zakres tematyczny	Klasyfikowanie	• porównywanie przedmiotów; klasyfikowanie ich ze względu na jakość (np. barwa, wielkość) i przynależność (np. klocki do klocków, kredki do kredek) • dopasowywanie i dobieranie przedmiotów tak, aby tworzyły pewną całość (np. to są klocki do budowania wieży, a te – do ułożenia domku) • dobieranie przedmiotów w pary funkcyjne (np. buty pasują na nogi)	• budowanie szeregów złożonych z wielu par (łańcuszki) • tworzenie kolekcji, porządkowanie elementów według jednej cechy: najpierw te, które widzimy – kolor, wielkość, kształt, grubość, a potem według niewidocznych cech, np. przeznaczenia, smaku	• dostrzeganie zmian – odwracalnych i nieodwracalnych • klasyfikowanie tych samych obiektów wielokrotnie, każdorazowo według innych cech	• uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach według indywidualnego programu^o • określanie zasad przynależności jednego elementu do dwóch zbiorów
		• stosowanie określeń: <i>wysoki, niski, długi, krótki</i>	• porównywanie wielkości przedmiotów w stosunku do siebie, innych przedmiotów i ich nazywanie w naturalnych sytuacjach oraz zorganizowanych zabawach • stosowanie nazw określających długość, szerokość, wysokość	• porównywanie wysokości dzieci względem siebie, stosowanie określeń: <i>wyższy od, niższy od, takiego samego wzrostu, najwyższy, najniższy</i> • mierzenie długości (szerokości) za pomocą sznurka, dłoni, stopa za stopą, krokami • mierzenie długości, szerokości i wysokości jednego przedmiotu, np. biurka • porównywanie długości (szerokości), stosowanie określeń: <i>dłuższy od,</i>	• porównywanie długości, szerokości, wysokości większej liczby elementów (szeregowanie ich, np. od najkrótszych do najdłuższych)

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie		
	Szczegółowy zakres tematyczny			<i>krótszy od, takiej samej długości, najdłuższy, najkrótszy</i> • uświadamianie, że zmiana ułożenia przedmiotów (np. sznurka) nie wpływa na zmianę ich długości • poznawanie i nazywanie różnych narzędzi pomiarowych, takich jak: linijka, miarka krawiecka itp.; próby mierzenia długości narzędziami		
	Mierzenie objętości płynów			• mierzenie objętości płynu przy zastosowaniu takiej samej miarki, np. kubka (nalewanie odmierzonej kubkiem cieczy do różnych naczyń); próby wyjaśniania, dlaczego poziom cieczy w poszczególnych naczyniach jest różny • porównywanie objętości płynów w dwóch zamkniętych pojemnikach, np. w dwóch butelkach – stojącej i leżącej – lub w wąskim i w szerokim naczyniu • wnioskowanie o stałości objętości płynu, pomimo wrażenia, że nastąpiła zmiana na skutek odwrócenia zamkniętego pojemnika		• porównywanie objętości płynu w większej liczbie pojemników (szeregowanie ich od najmniejszej do największej objętości i odwrotnie)

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Szczegółowy zakres tematyczny				zabawy badawcze z wykorzystaniem śniegu – porównywanie objętości puszystego śniegu i roztopionego śniegu; próby wnioskowania	
	Ważenie			- porównywanie masy przedmiotów <i>na oko</i> - poznawanie różnych rodzajów wag, wyjaśnianie ich roli w określaniu masy przedmiotów - poznawanie zasady działania wagi szalkowej - porównywanie masy przedmiotów, tworzywa przyrodniczego za pomocą wagi szalkowej, stosowanie określeń: <i>lżejszy od, cięższy od, waży tyle samo</i> - poznawanie informacji dotyczącej masy własnego ciała	porównywanie masy większej liczby przedmiotów (szeregowanie ich od najlżejszych do najcięższych i odwrotnie)
	Intuicja geometryczna	- dostrzeganie w otoczeniu przedmiotów o różnych kształtach - układanie dowolnych kompozycji z klocków w kształcie figur geometrycznych	- wykorzystywanie figur geometrycznych w ćwiczeniach matematycznych, zabawach, grach - nazywanie figur geometrycznych: koło, trójkąt - dostrzeganie w otoczeniu przedmiotów o kształtach znanych figur geometrycznych	- rozpoznawanie i nazywanie wybranych figur geometrycznych: koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt; podawanie ich podstawowych cech - rozpoznawanie i nazywanie figur przestrzennych: kula, sześcián; podawanie ich podstawowych cech	rozpoznawanie figur w nietypowym położeniu, w konfiguracji z innymi, po fragmentach

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	
Przyroda				dostrzeganie symetrii w otoczeniu (np. w budowie ciała człowieka, zwierząt – motyle, ptaki, przedmiotów – parasol itp.)	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
	Obserwacja przyrody	obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie, w bliskim otoczeniu przedszkola	- obserwowanie przyrody w naturalnym otoczeniu, podczas pobytu na świeżym powietrzu w ogrodzie przedszkolnym oraz podczas spacerów i wycieczek - gromadzenie dostępnych okazów przyrodniczych i przechowywanie ich w kąciku przyrody - obserwowanie okazów przyrodniczych za pośrednictwem filmów, książek, zdjęć	- uczestniczenie w wy-cieczkach pozwalających w sposób bezpośredni zapoznać się z wybranymi środowiskami przyrodniczymi (las, pole, park, staw...), ze zwierzętami i roślinami tam żyjącymi - poznawanie lupy, lornetki – sposobów wykorzystania ich podczas obserwacji - oglądanie filmów przyrodniczych, książek, albumów, tablic, korzystanie z internetu (poznawanie przyrody w sposób pośredni) - zachęcanie do obserwowania przyrody w różnych porach roku, w różnych miejscach i w różnym czasie		- poznawanie zależności w świecie przyrody (rośliny – zwierzęta – człowiek) - dzielenie się z innymi swoimi zainteresowaniami i swoją wiedzą przyrodniczą
	Przyroda jesienią	obserwowanie drzew w bliskim otoczeniu przedszkola, domu; dostrzeganie zmian kolorów liści	nazywanie najczęściej spotykanych drzew liściastych: <i>kasztanowiec, dąb, jarzębina, klon</i>; rozpoznawanie ich po liściach i owocach	- nazywanie wybranych drzew – liściastych i iglastych - rozpoznawanie drzew po ich liściach i owocach		poznawanie zjawiska krążenia wody w przyrodzie

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		- rozpoznawanie i nazywanie wybranych owoców i warzyw - poznawanie sposobów przygotowania się zwierząt do zimy na przykładzie jeża, wiewiórki, bociana	- gromadzenie owoców drzew w kątku przyrody; wykorzystanie ich do wszelkiej działalności matematycznej, plastycznej, muzycznej, w relacji czy w ćwiczeniach ruchowych - poznawanie, w sposób bezpośredni lub pośredni, sadu, drzew owocowych – rozpoznawanie ich po owocach - rozpoznawanie owoców: za pomocą dotyku, węchu, wzroku, po smaku - rozpoznawanie i nazywanie najczęściej spożywanych warzyw, wskazywanie ich jadalnych części - poznawanie sposobów przygotowania się wybranych zwierząt do zimy - dostarczanie i nazywanie zmian zachodzących w przyrodzie późną jesienią - zwracanie uwagi na ubiór dostosowany do warunków atmosferycznych	- poznawanie ogólnej budowy drzewa (pień, korzenie, korona) - wyjaśnianie roli drzew w życiu ludzi i zwierząt - wyjaśnianie przyczyny opadania liści - wykorzystanie owoców drzew we wszystkich możliwych formach działalności, w tym działalności technicznej - poznawanie sposobów przechowywania owoców (mrożenie, suszenie, pasteryzowanie) - wyjaśnianie znaczenia określenia owoce egzotyczne; podawanie ich przedstawicieli - rozpoznawanie i nazywanie mniej popularnych warzyw, np.: patison, bakłażan, kabaczek - nazywanie przetworów z owoców i warzyw (dżemy, kompoty, soki, sałatki, kiszonki), poznawanie sposobów ich robienia oraz wyjaśnianie potrzeby ich wykonywania - zwracanie uwagi na rolę owoców i warzyw w życiu ludzi i zwierząt (pożywienie, dekoracje, środek leczniczy)	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe				
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze			
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie		
				• poznawanie wybranych przedstawicieli grzybów jadalnych (borowik, maślak, kurka itp.) i niejadalnych (muchomor czerwony, muchomor sromotnikowy itp.) • poznawanie ogólnej budowy grzybów, sposobów ich zbierania i przetwarzania • omawianie sposobów przygotowania się zwierząt do zimy: odloty ptaków, zasypianie, gromadzenie zapasów • zwracanie uwagi na zmiany w wyglądzie zwierząt przed zbliżającą się zimą: zmiana ubarwienia, gęstnienie futra, piór, zwiększanie masy ciała • organizowanie zabaw trojęcych, np. <i>Gdzie zasnął jeź?</i>, konkursów, wystaw dotyczących przygotowywania się zwierząt do zimy • obserwowanie zmian zachodzących późną jesienią (mgły, intensywne opady deszczu, silny wiatr, coraz krótsze dni, obniżająca się temperatura powietrza itp.)	Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie		
	Szczegółowy zakres tematyczny			- dostrzeganie pożytecznej roli wiatru i niszczycielskiej działalności wiatru - wyjaśnianie roli wody w życiu ludzi i zwierząt - poznawanie stanów skupienia wody i ich właściwości - budzenie zainteresowania przyrodą nieożywioną poprzez poznawanie, np. zjawiska tonięcia i pływania ciał, działania magnesu - słuchanie prognoz pogody; rozumienie wysłuchanej zapowiedzi, podejmowanie rozsądnych decyzji i nienarażanie się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody		
	Przyroda zimą	- dostrzeganie zmian zachodzących w przyrodzie zimą - poznawanie wybranych zjawisk atmosferycznych charakterystycznych dla zimy (niska temperatura, opady śniegu itp.)	- dostrzeganie zmian zachodzących w przyrodzie zimą, nazywanie ich - nazywanie ptaków odwiedzających karmnik; dokarmianie ich - poznawanie prehistorycznych zwierząt i roślin występujących na Ziemi przed milionami lat	- dostrzeganie zmian występujących zimą (opady deszczu, śniegu, szron, szadź, zawięte śnieżne, krótkie dni, długie noce, niska temperatura itp.) - poznawanie wybranych właściwości fizycznych śniegu; zwracanie uwagi na znajdujące się w nim zanieczyszczenia - pomaganie zwierzętom w przetrwaniu zimy – dokarmianie i dopajanie ptaków w karmnikach		rozpoznawanie i nazywanie wybranych drzew iglastych

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
					• poznanie przedstawicieli ptaków zimujących w Polsce (gile, jemioluski, wrony itp.), podawanie ich cech ptasich • zwracanie uwagi na zachowanie ostrożności w kontaktach ze zwierzętami • rozpoznawanie wybranych zwierząt po ich śladach na śniegu • poznanie historii powstania węgla kamiennego, soli kamiennej • poznanie wybranych właściwości fizycznych węgla kamiennego i soli kamiennej • badanie zjawisk związanych z przyrodą nieożywioną, np. krystalizacją, rozpuszczalnością, topnieniem ciał, np. śniegu • poznanie przyrządu służącego do mierzenia temperatury powietrza – powiązanie zjawisk topnienia i zamarzania ze zmianami temperatury	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie - dostrzeganie zmian zachodzących w przyrodzie przed zbliżającą się wiosną - obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie w związku z nadejściem wiosny – powroty ptaków (np. bociana), pojawiające się pierwsze kwiaty (przebiśniegi, krokusy) - omawianie życia ptaków wiosną (budowanie gniazd) - poznawanie przedstawicieli zwierząt egzotycznych - poznawanie wybranych zwierząt hodowanych na wsi (dorosłych i młodych)	Dzieci 5-letnie - zakładanie w sali zielonego ogroduka; obserwowanie wzrostu roślin i notowanie zmian w rysunkowym kalendarzu obserwacji - poznawanie oznak nadchodzącej wiosny - uroczyste powitanie wiosny – poznawanie wybranych obrzędów ludowych związanych z tym dniem - obserwowanie, w sposób bezpośredni lub pośredni (zdjęcia, obrazki, filmy), łąki wiosną; zwracanie uwagi na rośliny i zwierzęta tam żyjące - przejawianie zainteresowań przyrodniczych poprzez aktualizowanie wystroju kącika przyrody - uczestniczenie w pracach na terenie ogrodu przedszkolnego (np. grabienie ziemi, wysiewanie nasion, sadzenie roślin)	Dzieci 6-letnie - obserwowanie zmian zachodzących przed zbliżającą się wiosną (przedwiośnie) – coraz dłuższe dni, coraz wyższa temperatura, topnienie śniegu, lodu, pojawiające się pierwsze kwiaty (przebiśniegi, krokusy), powracające pierwsze ptaki (skowronki, czajki, szpaki), kwitnienie wierzby i leszczyny; pojawianie się pąków na drzewach i krzewach - poznawanie czynników potrzebnych do rozwoju roślin (światło, temperatura, wilgotność) - obserwowanie wybranych drzew, pąków na ich gałązkach, systematyczne prowadzenie rysunkowego kalendarza obserwacji - obserwowanie zmieniających się warunków pogodowych; poznawanie składników pogody: temperatura, wiatr, opady, ciśnienie; poznawanie przyrządów służących do pomiaru składników pogody (np. wiatromierz itp.)	Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
					• poznawanie kalendarza pogody – systematyczne jego prowadzenie • poznanie roli dżdżownicy w spulchnianiu gleby • poznawanie życia ptaków wiosną – budowanie gniazd, składanie jaj, wylęganie się młodych, dbanie o nie • poznawanie warunków niezbędnych do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) • obserwowanie, w sposób bezpośredni lub pośredni (filmy, książki), prac wiosennych na działkach i w polu • rozpoznawanie i nazywanie narzędzi i wykonywanych przez ludzi czynności z ich użyciem • poznanie etapów rozwojowych rośliny na podstawie, np. rzodkiewki • oglądanie różnych nasion, porównywanie ich wyglądu; określanie, jakich roślin są to nasiona • samodzielne wysiewanie wybranych nasion do ziemi lub na gazetę; systematyczne obserwowanie roślin	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze			Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie		
					• poznawanie, w sposób bezpośredni (wycieczka do gospodarstwa agroturystycznego) lub pośredni (film, książki), zwierząt hodowanych na wsi – zarówno osobników dorosłych, jak i ich potomstwa; nazywanie ich miejsc zamieszkania; naśladowanie ruchów i głosów • wyjaśnianie roli zwierząt hodowanych na wsi – określanie korzyści, jakie ma człowiek z ich hodowli (np. gęś – pierze, baran – wełna itp.) • poznawanie łąki wiosną wszystkimi zmysłami; oglądanie, wężanie, słuchanie odgłosów z zamkniętymi oczami • poznawanie sposobów wykorzystania łąki przez rolników • poznawanie wybranych owadów i ich roli w rozwoju roślin • poznawanie etapów rozwojowych, np. żaby, motyla • wyjaśnianie znaczenia barwy ochronnej w życiu zwierząt		

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze			
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
				- wyjaśnianie pojęć: <i>ptaki, ssaki, owady</i> - poznawanie wybranych przedstawicieli kwiatów ogrodowych, np.: tulipan, nasturcja, róża, lilia itp.; - omawianie ich budowy, etapów rozwojowych (na przykładzie tulipana) - poznawanie, w sposób bezpośredni (zoo) lub pośredni (filmy, albumy), zwierząt z innych stref klimatycznych (zwierzęta egzotyczne) - wyjaśnianie roli ogrodów zoologicznych - poznawanie właściwości powietrza i jego roli w życiu ludzi i zwierząt - wyjaśnianie zjawiska tęczy		
	Przyroda latem	- obserwowanie w sposób bezpośredni zmian zachodzących latem w przyrodzie - poznawanie wybranych owadów, np.: pszczoł, motyli itp. - poznawanie owoców dojrzewających latem (poziomki, jagody, truskawki itp.)	- obserwowanie, w sposób bezpośredni lub pośredni, zmian zachodzących latem w wybranych środowiskach, np.: w lesie, w parku, w ogródkach działkowych itp. - nazywanie dojrzewających latem owoców i określanie ich znaczenia w diecie człowieka	- obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie latem – występujące zjawiska atmosferyczne (np.: opady deszczu, burze, tęcza itp.), dłuższe dni, krótsze noce, wyższa temperatura powietrza - poznawanie wybranych roślin zielnych (np.: rumianek, pokrzywa,		gromadzenie eksponatów przyrodniczych, np. roślin do zielnika, zbieranych podczas spacerów i wycieczek

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze			
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
			• obserwowanie owadów, nazywanie ich, dostrzeganie ich pożyteczności • rozwijanie zainteresowań przyrodniczych, np. poprzez wspólne wykonywanie albumów tematycznych o wybranych grupach roślin lub zwierząt • wyjaśnianie znaczenia nia pobytu (zabaw) na świeżym powietrzu (kąpiele słoneczne) wraz z przyswajaniem zasad właściwego ubierania się (noszenie nakrycia głowy) i zachowania (chowanie się do cienia w czasie upału)	• koniczyna, mniszek le- karski itp.) i ich znaczenia dla ludzi (ziołolecznictwo, kosmetyka) • tworzenie zielnika – wy- konanie pierwszej karty z wykorzystaniem, np. mniszka lekarskiego • urządzanie kącika zie- larskiego, wspólne picie herbatk ziołowych, naparów • wyjaśnianie znaczenia pszczoł i mrówek dla człowieka i przyrody • poznanie owoców dojrzewających latem w ogrodach (truskawki, porzeczki, czereśnie) i w lesie (jagody, poziom- ki, maliny) • poznanie wybranych właściwości fizycznych piasku i gliny; poznanie produktów, do których otrzymywania potrzebna jest glina (lub piasek)			
	Uprawa roślin i hodowla zwierząt	• obserwowanie pracy do- rosłych dbających o rośliny (w czasie podlewania, przesadzania, obrywania uschniętych liści)	• uczestniczenie w pracach dorosłych dbających o rośliny w ich otoczeniu (np. pomoc przy podle- waniu roślin doniczko- wych)	• zachęcanie do uprawy roślin doniczkowych w sali, w domu – dbania o nie: umieszczania w na- słonecznionym miejscu, podlewania, rozsadzania itp.			

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		- rozpoznawanie i nazywanie wybranych zwierząt hodowlanych w domu - omawianie sposobów opiekowania się zwierzęciem hodowanym w domu, na przykładzie psa lub kota	- rozpoznawanie i nazywanie zwierząt domowych - rozpoznawanie i nazywanie zwierząt hodowlanych - porównywanie wyglądu zwierząt dorosłych i ich potomstwa, nazywanie zwierząt - przejawianie życzliwości i troski w stosunku do zwierząt	- nazywanie dorosłych i młodych zwierząt hodowlanych w domu lub w sali – w terrarium; dbanie o nie, przestrzeganie zasad ich hodowania, opieki (odpowiednia przestrzeń życiowa, spacer, wizyty u weterynarza) - dostrzeganie, że zwierzęta mają zdolność odczuwania - dowiadanie się o poście zwierząt na grupy: - ptaki – papuga, kanarek - ssaki – pies, kot - gady – żółw - ryby – welonki - poznawanie wybranego przedstawiciela zwierząt domowych poprzez podanie jego cech zewnętrznych, sposobu poruszania się, sposobu odżywiania; poznawanie i nazywanie potomstwa	wprowadzenie uprawy wybranych roślin doniczkowych
	Podstawy ekologii		- nieniszczenie roślin, np. niełamanie gałęzi drzew - nied deptanie trawników, klombów - pomaganie zwierzętom, np. dokarmianie ptaków zimą - wyrzucanie śmieci do kosza, przyswajanie zasad ich segregowania	poznawanie skutków działalności człowieka, np. obserwowanie – w trakcie wycieczek, spacerów – miejsc czystych ekologicznie oraz takich, gdzie widać niszczycielski wpływ ludzi	uczestniczenie w działaniach mających na celu dbanie o przyrodę

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
			- szanowanie wody, nie-marnowanie jej - wyjaśnianie określeń: <i>rośliny chronione</i>, <i>zwierzęta chronione</i>; poznanie przedstawicieli ginących gatunków - poznanie sposobów ochrony środowiska	- poznanie idei obchodów Światowego Dnia Ziemi (zainicjowanego przez Uniwersytet Stanforda w Kalifornii) - poznanie podstawowych wartości ekologicznych: szacunku dla życia istot żywych, odpowiedzialności za środowisko, umiaru w wykorzystywaniu zasobów naturalnych itp., poprzez: - literaturę dziecięcą - improvizacje słowne, np. <i>Co czujesz, gdy widzisz złamane drzewo?</i> - techniki twórczego myślenia, np. <i>Co by było, gdyby nikt nie wywoził śmieci?</i> - ćwiczenia pantomimiczne, np. <i>życie ryb w czystej wodzie i życie ryb w wodzie zanieczyszczonych dach zanieczyszczonych</i> - wyjaśnianie konieczności harmonijnego współżycia istot żywych (<i>symbiozy</i>) oraz harmonijnego współistnienia organizmów żywych i środowiska nieożywionego		

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe		
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze	Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie
				Dzieci o nieharmonijnym rozwoju • poznawanie przejawów działalności ekologicznej: – segregowanie odpadów – oczyszczanie ścieków – zakładanie filtrów na kominy – ochrona roślin i zwierząt – oszczędne korzystanie z surowców i materiałów (oszczędzanie wody i energii) – tworzenie parków narodowych i rezerwatów przyrody – sadzenie drzew i krzewów – dokarmianie zwierząt • uczestniczenie w akcjach propagujących idee ekologiczne: – happeningach – turniejach, konkursach – wystawach prac plastycznych (np. wernisażach prac wykonywanych z materiałów odpadowych) • poznanie norm ekologicznych – zakazu: – niepotrzebnego zrywania roślin – płoszenia ptaków i innych zwierząt – niszczenia zieleńców, kwietników	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze			Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie		
				• poznanie norm ekologicznych – nakazu: – segregowania odpadów – oszczędnego gospodarowania materiałami – oszczędnego korzystania z wody • podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska: – dbanie o czystość placu zabaw – zbieranie (całoroczne) puszek po napojach, nakrętek i gromadzenie ich w przygotowanych pojemnikach – wykonywanie prac w ogrodzie przedшкоlnym – sadzenie drzew, krzewów, kwiatów – zbieranie makulatury – wykonywanie prac plastycznych z materiałów odpadowych – złożenie ślubowania ekologicznego – zdobywanie medali (odznak, dyplomów) Małego Ekologa			

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
Szczegółowy zakres tematyczny	Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
Działalność badawcza	naturalne zabawy badawcze, np. poznawanie właściwości różnych materiałów w bezpiecznym środowisku (budowanie bałbek z piasku, gniecie papieru, lepienie bałwana itp.)	- obserwowanie zjawisk fizycznych w najbliższym otoczeniu - uczestniczenie w wybranych zabawach badawczych, np. badanie tonięcia i pływania ciał - samodzielne eksperymentowanie z właściwościami materiałów, np. różnego rodzaju papierem	- poznawanie różnych zjawisk fizycznych i chemicznych: topnienia ciał stałych (np. śnieg), krystalizacji, rozpuszczalności ciał stałych w wodzie, parowania i skraplania, rozszczepienia światła (tęcza), zjawisk: akustycznych (np. echo), magnetycznych - poznawanie właściwości fizycznych: lodu, śniegu, wody, powietrza, piasku, gliny, węgla kamiennego i soli kamiennej - wspólne przeprowadzanie eksperymentów; wyciąganie wniosków - poznawanie przyborów, narzędzi potrzebnych do obserwowania i badania otoczenia, np. lupy, lornetki, mikroskopu	dostrzeganie wybranych zjawisk fizycznych i ich skutków (np. tarcia) podczas zabaw	
Działalność konstrukcyjno-techniczna	- uczestniczenie w zabawach konstrukcyjnych - budowanie z naturalnych materiałów, np. piasku	- tworzenie konstrukcji przestrzennych według własnych pomysłów - wspólne tworzenie dużych konstrukcji (nabywanie umiejętności pracy w zespole) - budowanie z różnego materiału, w tym z tworzywa przyrodniczego i surowców wtórnych	- poznawanie różnych narzędzi, bezpieczne korzystanie z nich - samodzielne organizowanie własnych stanowisk pracy poprzez gromadzenie materiałów, odpowiednich narzędzi, przyborów - budowanie z naturalnych materiałów (śnieg, piasek), konstruowanie z tworzywa przyrod-	oglądanie książek, czasopism, filmów przedstawiających różne informacje techniczne	

W świecie techniki

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
			wspólne zabawy w zorganizowanym kątku technicznym	niczego z korka, drutu, papieru, wełny, bibuły - uczęstniczenie w zabawach konstrukcyjno-technicznych, np. składanie przedmiotu z części, budowanie różnych konstrukcji przestrzennych z klocków - poznawanie wspólnych środków łączności: radia, telewizji, internetu - bezpieczne korzystanie z wybranych urządzeń technicznych, np.: telewizora, komputera, odtwarzacza kompaktowego, mp3 - poznawanie, w sposób bezpośredni lub pośredni, różnych form zastosowania techniki w życiu ludzi, np. korzystania z telefonu stacjonarnego lub komórkowego, komputera, drukarki, kserokopiarki, skanera, faksu itp. - poznawanie różnych nowoczesnych urządzeń technicznych, np.: smartfona, tabletu itp. - poznawanie etapów produkcji (np. papieru, chleba, cukru itp.) z wykorzystaniem filmu, internetu		

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	
	Środki transportu i ruch drogowy	• poznawanie różnych rodzajów środków lokomocji i transportu, takich jak: rowery, samochody, autobusy, samoloty, statki • poznawanie znaczenia pasów, sygnalizacji świetlnej	• poznawanie wybranych środków transportu: lądowego, wodnego, powietrznego • poznawanie zasad ruchu drogowego z wykorzystaniem zabaw (np. tematycznych), wycieczek, literatury, filmu	• poznawanie zasad ruchu drogowego • poznawanie wybranych znaków drogowych • poznawanie różnych środków lokomocji: lądowych (rower, motocykl, samochód osobowy, samochód ciężarowy, autobus, pociąg); wodnych (łódź, statek, wodorol, prom); powietrznych (balon, helikopter, samolot, wahadłowiec) • poznawanie działania maszyn prostych, np.: dźwigni, równi pochyłej • rozpoznawanie i nazywanie pojazdów budowlanych: betoniarki, koparki, walca drogowego, ciężarówek • poznawanie samochodów specjalistycznych: straży pożarnej, policji, karetki pogotowia; poznawanie numerów telefonicznych do tych instytucji • poznawanie środków lokomocji niedostępnych bezpośrednio obserwacji, np.: rakiety, łodzi podwodnej	• rozpoznawanie i nazywanie wybranych znaków drogowych • składanie z części różnych modeli pojazdów (o poziomie trudności dostosowanym do indywidualnych możliwości)

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie		
	Urządzenia gospodarstwa domowego	• poznawanie wybranych urządzeń gospodarstwa domowego	• poznawanie urządzeń gospodarstwa domowego (tylko za zgodą i z udziałem osób dorosłych) • uczestniczenie w pracy dorosłych wykorzystujących urządzenia gospodarstwa domowego; pomoc, np. przy składaniu robota kuchennego, przy włączaniu czajnika, związaniu kabla po skończonej pracy, odkładaniu sprzętu do szafki	• korzystanie z wybranych urządzeń gospodarstwa domowego za zgodą i z udziałem osoby dorosłej (np. przygotowanie prostych potraw, soków, koktajli itp.) • dostrzeganie roli urządzeń gospodarstwa domowego w ułatwianiu pracy ludziom • porównywanie urządzeń z przeszłości z ich współczesnymi odpowiednikami	• podawanie nazw wybranych urządzeń gospodarstwa domowego oraz określanie ich funkcji	
	Rodzaje energii			• poznawanie różnych źródeł energii (węgiel, ropa naftowa, energia słoneczna, siła wiatru, siła wody), form ich wykorzystania • poznawanie sposobów wykorzystania energii elektrycznej • posługiwanie się zabawkami na baterie; określanie źródeł ich zasilania; samodzielne wymienianie baterii • oszczędzanie energii elektrycznej – wyłączenie światła, gdy nie jest potrzebne	• wymienianie źródeł energii	

* dotyczy dzieci z zaburzeniami ruchowymi

° dotyczy dzieci z innymi (niż ruchowe) rodzajami zaburzeń

Zakładane efekty edukacyjne – warstwa psychologiczna

Dziecko:

- wskazuje, nazywa i porównuje symbole, znaki graficzne, przedmioty w kształcie poznanych liter i cyfr
- obserwuje i naśladuje gesty
- różnicuje, układa z części, segreguje według różnych kryteriów: figury, litery, symbole
- porównuje obrazki, uzupełnia brakujące elementy
- odwzorowuje figury
- rozpoznaje, ilustruje i próbuje opisywać dźwięki, określa ich rodzaj (natężenie, odległość, kierunek)
- przelicza dźwięki dochodzące z otoczenia, zapamiętuje i odtwarza za pomocą umownych znaków sekwencje ich występowania
- porównuje ciągłość, wysokość i długość trwania dźwięków
- różnicuje i nazywa cechy rozpoznawalne za pomocą smaku i węchu
- różnicuje, nazywa i ocenia cechy rozpoznawalne za pomocą dotyku
- rozumie i wyjaśnia rolę zmysłów w życiu człowieka
- odróżnia zmiany odwracalne od nieodwracalnych
- układa historyjkę obrazkową według kolejności zdarzeń
- układa serię obrazków zawierających zmieniający się pojedynczy element
- rozpoznaje wybrane symbole (np. znaki drogowe) i je tworzy (np. elementy pogody)
- symbolicznie ujmuje plany, np. uroczystości
- odczytuje i rozumie znaczenie liter, wyrazu, zdania
- wymyśla piosenki, rymowanki, zakończenia opowiadań i historyjek
- wymyśla urządzenia i przedmioty oraz nowe zastosowania do już poznanych
- kończy podane zdania, np. *Co by było, gdyby...?*
- stosuje poznane metody i techniki twórcze
- powtarza z pamięci rymowanki, wiersze, piosenki
- zapamiętuje wygląd kilku przedmiotów, obrazków, figur pokazywanych jednocześnie i kolejno
- zapamiętuje dłuższe zdanie, polecenie
- dostrzega związek między pamięcią i emocjami
- utrzymuje kontakt wzrokowy z rozmówcą
- skupia uwagę na osobach, przedmiotach, obrazkach, przekazywanych utworach literackich
- skupia uwagę na wykonywanych ćwiczeniach, pracach plastycznych
- rozpoznaje, odtwarza, liczy usłyszane dźwięki, określa ich kolejność i kierunek, z jakiego dochodzą
- określa i porównuje długość, natężenie, wysokość i tempo słyszanych dźwięków
- rozpoznaje wybrane instrumenty po usłyszanych dźwiękach
- rytmicznie wyklaskuje, wytupuje znane piosenki, łączy je z elementami rytmiczno-ruchowymi
- przestrzega zasad higieny głosu
- łączy ćwiczenia oddechowe z ruchem, mową, recytacją, śpiewem
- uczestniczy w ćwiczeniach artykulacyjnych i dykcyjnych z wykorzystaniem głosek, sylab i krótkich tekstów
- świadomie kieruje ruchami narządów mowy
- różnicuje głoski, szczególnie pary głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych
- nazywa przedmioty i ich cechy – kolor, kształt, funkcja
- stosuje pojęcia ogólne
- nazywa stany emocjonalne
- wyszukuje słowa o podwójnym znaczeniu
- nazywa cechy przeciwstawne
- wymyśla zdrobnienia i zgrubienia
- układa bajki, wymyśla zakończenie do usłyszanych utworów,
- opowiada historyjki obrazkowe, dopowiada ich brakujące części
- zadaje pytania do zdania twierdzącego
- kończy, rozwija i skraca usłyszane zdania

- poprawnie stosuje zaimki, przyimki, przymiotniki, przysłówki i spójniki
- stosuje formy czasów: teraźniejszego, przeszłego i przyszłego
- w wypowiedzi na dany temat stosuje wiele zdań, również złożonych
- zadaje pytania na temat obrazka, zagadki, utworu, udziela na nie odpowiedzi
- przekazuje swoje odczucia, intencje w sposób werbalny i niewerbalny
- odbiera i przekazuje informacje, emocje, uczucia
- wyraża swoje myśli i przeżycia w kontaktach z rówieśnikami
- obserwuje otoczenie, nazywa i porównuje jego elementy
- wyszukuje takie same obrazki, cyfry, litery, wyrazy
- porównuje dwa obrazki o tej samej treści, wskazuje różnice i podobieństwa
- odwzorowuje podane symbole i znaki
- różnicuje litery o podobnym wyglądzie
- wyodrębnia i liczy zdania w wypowiedzi, słowa w zdaniach, sylaby w słowach, głoski w słowach
- tworzy zdania z określoną liczbą słów, słowa z określoną liczbą głosek
- tworzy słowa posiadające określoną głoskę, sylabę – w nagłosie, śródgłosie i wygłosie
- układa rymy do podanych słów
- czyta całościowo wyrazy lub równoważniki zdań
- układa z liter swoje imię
- czyta z nauczycielem teksty wyrazowo-obrazkowe
- odczytuje oznaczenia i symbole
- podejmuje próby czytania często występujących napisów
- orientuje się na kartce papieru i organizuje pole spostrzeżeńowe
- rozpoznaje i nazywa małe litery i wielkie litery
- czyta sylaby, wyrazy, proste teksty
- układa i odczytuje wyrazy z liter i sylab, zdania z wyrazów
- przekształca wyrazy, uzupełnia w nich luki
- uzupełnia ciągi literowe według rytmu
- uzupełnia zdania z lukami
- odróżnia druk od pisma
- posługuje się różnymi narzędziami pisarskimi
- rysuje na podłożu zróżnicowanym pod względem faktury, grubości, koloru
- wykonuje prace plastyczno-konstrukcyjne różnymi technikami
- określa kierunek pisania od lewej strony do prawej
- wykonuje ćwiczenia naprężające i rozprężające (z dużym i z małym napięciem mięśniowym) oraz rozwijające koordynację wzrokowo-ruchową i ruchowo-wzrokowo-słuchową
- pisze litery w liniaturze (po śladach i samodzielnie) zgodnie z drogą kreślenia
- uczestniczy w organizowaniu i wzbogacaniu kącika książki
- korzysta z książek w ustalony sposób, wypowiada się na ich temat, uczestniczy w czytaniu wybranych książek autorstwa patrona kącika
- wymienia elementy budowy książki
- słucha utworów literackich polskich i zagranicznych autorów, zna nazwiska niektórych z nich
- uczestniczy w konkursach recytatorskich
- próbuje czytać proste teksty
- rozumie wybrane słowa i zwroty w ramach poszczególnych obszarów tematycznych oraz posługuje się nimi
- słucha krótkich bajek ilustrowanych obrazkami
- zapamiętuje proste wiersze, rymowanki i piosenki
- wymienia wybrane elementy kultury innych narodów
- słucha rymowanek, piosenek, wierszy, ilustrowanych historyjek
- posługuje się prostymi zwrotami i określeniami
- recytuje wiersze, śpiewa piosenki
- podejmuje próby nawiązania kontaktu z dziećmi niesłyszącymi, wykorzystuje różne kanały porozumienia

- różnicuje strony – prawą i lewą, wyznacza kierunki osi ciała – własnego i innych osób, nazywając jego części
- określa położenie przedmiotów względem innych przedmiotów
- wyróżnia określenia kierunków na kartce papieru i posługuje się nimi
- posługuje się umownymi znakami, np. strzałkami
- przedstawia i odtwarza graficzne, ruchowe i dźwiękowe układy rytmiczne
- dostrzega rytm w wierszach, następstwach dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy
- określa i porównuje czas oraz tempo wykonywanych czynności
- wskazuje pełne godziny na zegarze
- mierzy przedmioty różnymi sposobami
- posługuje się liczebnikami w aspektach kardynalnym i porządkowym
- liczy obiekty od dowolnego miejsca, wspak, dwójkami, piątkami; pokazuje ich liczbę na zbiorach zastępczych
- rozpoznaje i nazywa cyfry 0–9 i liczbę 10
- stosuje poznane znaki: $<$, $>$, $=$ w sytuacjach zadaniowych
- operuje poznanymi wartościami monet i banknotów
- dodaje i odejmuje w zakresie 10, wykorzystując palce lub inne zbiory zastępcze
- rozwiązuje zadania tekstowe metodą symulacyjną
- rywalizuje w grach
- dostrzega, że zmiana kolejności ustawienia nie zmienia liczby elementów
- rozróżnia zbiory – równoliczne i różnoliczne
- szereguje przedmioty według określonego kryterium
- dostrzega zmiany – odwracalne i nieodwracalne
- klasyfikuje te same obiekty według różnych cech
- porównuje wysokość, długość i szerokość obiektów względem siebie
- mierzy za pomocą sznurka, dłoni, stopy, kroków, narzędzi
- nazywa wybrane narzędzia pomiaru
- rozumie, że zmiana ułożenia obiektu nie zmienia jego długości
- porównuje masy przedmiotów na oko i za pomocą wagi szalkowej
- zna różne rodzaje wag, rozumie zasady działania wagi szalkowej
- mierzy i porównuje objętości płynów, rozumie ich stałość pomimo zmiany, np. szerokości naczynia
- rozpoznaje i nazywa wybrane figury geometryczne – płaskie i przestrzenne
- dostrzega symetrię w otoczeniu
- w sposób bezpośredni (wycieczki) i pośredni (filmy przyrodnicze, albumy, internet itd.) obserwuje poszczególne ekosystemy w różnych porach roku
- korzysta z lornetki i lupy
- rozumie zależność: rośliny/zwierzęta/człowiek w świecie przyrody
- podaje ogólną budowę drzewa, nazywa drzewa – liściaste i iglaste, rozpoznając je po liściach/igłach i owocach
- wyjaśnia rolę drzew w życiu ludzi i zwierząt
- wyjaśnia przyczyny opadania liści
- wykorzystuje owoce w swej działalności, również technicznej
- wymienia sposoby przechowywania i przetwarzania owoców i warzyw, rozumie potrzebę robienia tego
- wymienia wybrane owoce egzotyczne i mniej popularne warzywa
- podaje ogólną budowę grzybów; rozpoznaje grzyby – jadalne i niejadalne
- omawia sposoby przygotowywania się zwierząt do zimy
- wyjaśnia rolę wody w życiu człowieka, zna jej właściwości, rozumie zjawisko krążenia wody w przyrodzie
- rozumie działanie magnesu oraz zjawisko tonięcia i pływania ciał
- podejmuje właściwe decyzje dotyczące ubioru po wysłuchaniu prognozy pogody
- obserwuje zmiany zachodzące zimą w pogodzie
- wymienia wybrane właściwości fizyczne śniegu
- pomaga przetrwać zimą poznanym ptakom zimującym w Polsce (karmi je i poi w karmniku)

- rozpoznaje zwierzęta po śladach na śniegu
- wymienia wybrane gady i rośliny prehistoryczne, historię powstania oraz wybrane właściwości węgla kamiennego i soli kamiennej
- bada zjawiska: krystalizacji, rozpuszczania się i topnienia ciał
- obserwuje przedwiosenne i wiosenne zmiany pogody
- wymienia czynniki potrzebne do rozwoju roślin
- prowadzi rysunkowy kalendarz obserwacji wybranych kwitnących drzew
- wymienia składniki pogody (temperatura, wiatr, ciśnienie) i urządzenia służące do ich pomiaru; prowadzi kalendarz pogody
- wymienia warunki niezbędne do rozwoju zwierząt
- obserwuje wiosenne prace na działce i w polu, nazywa stosowane tam narzędzia
- wysiewa nasiona, obserwuje etapy rozwoju rośliny
- obserwuje zwierzęta hodowane na wsi, określa korzyści dla człowieka płynące z hodowli
- obserwuje łąkę wiosną, rozumie jej znaczenie dla rolnika
- nazywa wybrane owady, rozumie ich znaczenie dla rozwoju roślin
- wyjaśnia pojęcia: *ptaki, ssaki, owady, ryby, płazy*
- omawia budowę i etapy rozwojowe znanych kwiatów ogrodowych
- wymienia nazwy wybranych zwierząt egzotycznych, wyjaśnia rolę ogrodu zoologicznego
- rozumie rolę powietrza w życiu ludzi i zwierząt
- obserwuje zmiany zachodzące latem w pogodzie
- tworzy zielnik i kącik zielarski z wykorzystaniem poznanych roślin zielnych
- wyjaśnia znaczenie pszczoł i mrówek dla człowieka i przyrody
- rozpoznaje i nazywa owoce dojrzewające latem w ogrodzie
- omawia właściwości fizyczne piasku i gliny
- dba o rośliny doniczkowe uprawiane w sali
- przestrzega zasad hodowania zwierząt domowych
- klasyfikuje zwierzęta domowe, charakteryzuje wybranych przedstawicieli
- zauważa niszczycielski wpływ człowieka na przyrodę
- przestrzega nakazów i zakazów ekologicznych, rozumie ich znaczenie
- podejmuje działania na rzecz ochrony środowiska
- uczestniczy w wydarzeniach propagujących idee ekologiczne
- interesuje się wybranymi zjawiskami przyrody (topnienie, skraplanie, parowanie, tonięcie, pływanie itd.) oraz właściwościami fizycznymi ciał stałych, cieczy i powietrza
- uczestniczy w eksperymentach, bada otoczenie za pomocą wybranych narzędzi (lupa, lornetka, mikroskop), wyciąga wnioski
- wymienia nazwy wybranych narzędzi, bezpiecznie z nich korzysta
- samodzielnie organizuje własne stanowisko pracy
- uczestniczy w zabawach konstrukcyjno-technicznych; buduje i konstruuje z naturalnych materiałów
- wymienia wybrane urządzenia techniczne i bezpiecznie z nich korzysta
- interesuje się nowinkami technicznymi
- wymienia etapy powstawania wybranych produktów
- wymienia zasady ruchu drogowego
- zna różne środki lokomocji
- zna działanie maszyn prostych, rozpoznaje i nazywa wybrane pojazdy budowlane oraz specjalistyczne; zna numery telefonów do straży pożarnej, policji, pogotowia ratunkowego
- rozpoznaje wybrane środki lokomocji niedostępne bezpośredniej obserwacji
- korzysta z wybranych urządzeń gospodarstwa domowego za zgodą i z udziałem osób dorosłych, dostrzega ich rolę w ułatwianiu ludziom pracy
- porównuje urządzenia – dawne i współczesne
- wymienia różne źródła energii i sposoby ich wykorzystania
- posługuje się zabawkami na baterie, które potrafi samodzielnie wymieniać.

Treści programowe – warstwa socjologiczna

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	
Socjologiczna	Ja	Informacje o sobie	- podawanie swojego imienia i nazwiska - podawanie wybranych cech fizycznych swojego ciała: płeć, wiek, kolor oczu	- podawanie swojego adresu zamieszkania - podawanie cech fizycznych swojego ciała: płeć, wiek, kolor oczu, włosów - podawanie wiadomości o sobie, dotyczących ulubionej zabawki, potrawy, ulubionego owocu, pojazdu itp.	- przedstawianie się, opisywanie swojego wyglądu - poznawanie znaczenia znajomości swojego adresu w różnych sytuacjach życiowych oraz dowiadывanie się, że nie należy go każdemu podawać - określanie swoich zainteresowań - rozpoznawanie i nazywanie własnych potrzeb	wskazywanie miejsca swojego zamieszkania na mapie
		Czynności samoobsługowe	- samodzielne zdejmowanie ubrań, butów, umieszczanie ich w wyznaczonym miejscu - samodzielne korzystanie z toalety - właściwe zachowanie się przy stole – samodzielne spożywanie posiłków, prawidłowe posługiwanie się łyżką i widelcem - bezkonfliktowe układanie się do snu (poprzedzone trwającym niezbyt długo <i>ceremonialem</i>)	- samodzielne rozbieranie się i ubieranie się oraz dbanie o swoją garderobę - samodzielne wykonywanie czynności związanych z dbałością o swój wygląd, np. szczotkowanie paznokci, czesanie włosów - zwracanie uwagi na kulturalne spożywanie posiłków - utrzymywanie porządku na swoich półkach w sali przedszkolnej	- wiązanie butów - rozpinanie i zapinanie guzików - dbanie o swój wygląd zewnętrzny - właściwe zachowanie się przy stole: przestrzeganie dobrych manier, przyjmowanie właściwej pozycji podczas jedzenia, stosowanie serwetek, prawidłowe korzystanie ze sztućców; nakrywanie do stołu, sprzątanie po sobie - pozostawianie po sobie porządku i staranie się o utrzymywanie wokół siebie ładu	- wykonywanie czynności samoobsługowych w miarę własnych możliwości* - sprawne wykonywanie czynności samoobsługowych

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
				• aktywne uczestniczenie w pełnieniu dyżurów, np. podczas przygotowania naczyń do posiłku	
	Emocje, radzenie sobie z nimi	• wskazywanie różnych stanów emocjonalnych (np.: złość, smutek, radość, strach) przedstawionych na obrazkach • próby nazywania swoich emocji	• nazywanie i przedstawianie podczas zabaw różnych stanów emocjonalnych (np.: smutek, radość, złość, strach itp.) • podawanie przykładów sytuacji, w których występują pozytywne emocje i negatywne emocje • wyrażanie emocji w naturalnych sytuacjach, np.: rozstawianie się z rodzicami, przegranie w grze itp.; • próby opanowywania negatywnych emocji w wyniku wspólnych rozmów o przeżywanych odczuciach	• rozpoznawanie i przedstawianie różnych stanów emocjonalnych (złość, radość, smutek, strach, zazdrość, zawstydzenie) • wyrażanie swoich emocji w sposób werbalny i niewerbalny • rozpoznawanie emocji innych osób • określanie sytuacji wywołujących różne emocje • poznawanie sposobów radzenia sobie z emocjami, np. uczestniczenie w ćwiczeniach relaksacyjnych • prawidłowe reagowanie na przejawy emocji innych osób • traktowanie niepowodzeń jako informacji o potrzebie wprowadzenia zmian w zachowaniu • kontrolowanie własnych zachowań	• opisywanie wielowymiarowości człowieka (spostrzeganie, myślenie, odczuwanie, działania)

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Rodzina	Szczegółowy zakres tematyczny	- współdecydowanie przy wyborze ubrania, zabawy, zabawy - poznawanie własnych możliwości w toku wykonywania różnych czynności i w konfrontacji z rówieśnikami (określenie: <i>sam potrafię...</i>)	- współdecydowanie o wyborze zabaw, materiałów do prac plastycznych, sposobie wykonywania danej czynności - określanie swoich mocnych stron - wypowiadanie się na temat: <i>Kim chciałbym być w przyszłości?</i>	- prezentowanie i ocenianie własnych wytworów - opisywanie swoich mocnych stron i słabych stron - przewidywanie skutków różnych zachowań; zwracanie uwagi na konsekwencje wynikające z danych wyborów - określanie własnych planów, zamierzeń - podjęmowanie nowych, trudniejszych zadań i obowiązków - odpowiedzialne wykonywanie powierzonych zadań - nabywanie umiejętności samooceny poprzez wykorzystywanie różnych codziennych sytuacji	swobodne wypowiadanie się na temat swoich możliwości
	Wiedza o rodzinie	- podawanie imion: mamy, taty, brata, siostry - nazywanie członków bliższej i dalszej rodziny: mama, tata, brat, siostra, babcia, dziadek, wujek, ciocia - pełnienie ról społecznych (jako członków rodziny) podczas różnych zabaw tematycznych (np. w domu, w lekarza)	- określanie pokrewieństwa pomiędzy członkami rodziny (np. babcia to mama mamy itp.) - opowiadanie o ulubionych zajęciach domowych poszczególnych członków rodziny - omawianie zdjęć rodzinnych (prezentowanie postaci i najważniejszych informacji o nich)	- opisywanie wyglądu rodziców; podawanie ich charakterystycznych cech (wygląd, charakter) - podawanie informacji na temat pracy zawodowej rodziców - łączenie pracy zawodowej rodziców z otrzymywaniem wynagrodzenia jako źródła budżetu	swobodne wypowiadanie się na temat rodziny

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				
		Dzieci starsze			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie		
Szczegółowy zakres tematyczny	Dzieci 3-letnie, 4-letnie	podawanie wiadomości na temat ważniejszych wydarzeń z życia rodzinnego	określanie swoich obowiązków w domu rodzinnym	domowego niezbędnego do utrzymania rodziny - określanie czynności wykonywanych w domu przez poszczególnych członków rodziny - wyjaśnianie wieloznaczności słowa <i>dom</i> - dzielenie się wiadomościami na temat życia w rodzinie - tworzenie skróconego drzewa genealogicznego (trzech pokoleń swojej rodziny)	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
	Rodzinne święta	- dzielenie się informacjami dotyczącymi rodzinnych świąt - uczestniczenie w przed-szkolnych spotkaniach (uroczystościach) z rodzicami, dziadkami z okazji ich świąt; wręczanie upominków, przedstawianie krótkiego programu artystycznego	- określanie znaczenia wspólnego przeżywania świąt rodzinnych - przedstawianie przygotowanego programu artystycznego dla rodziców lub dziadków z okazji ich świąt; wykonywanie upominków; wspólna zabawa z przybyłymi gośćmi	- podawanie przybliżonych dat świąt rodziców i świąt dziadków - aktywne uczestniczenie w organizowaniu świąt rodzinnych (np. Dnia Matki itp.) na terenie przedszkola (dekorowanie sali, przygotowywanie zaproszeń, poczęstunku itp.) - celebrowanie Dnia Dziecka (aktywny udział w organizacji wspólnych zabaw); poznawanie jego międzynarodowego charakteru		podawanie dokładnych dat świąt: mamy, taty, babci, dziadka

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
	Szczegółowy zakres tematyczny Węzi rodzinne	- wzajemne okazywanie sobie uczuć - pomaganie rodzicom w wykonywaniu prostych czynności	- wyrażanie uczuć względem członków rodziny (słowami, gestami, czynnościami) - uczestniczenie w wykonywaniu prostych prac domowych - poznawanie zwyczajów, tradycji przestrzeganych w domach	- szanowanie przyzwyczaję domowników, nieprzeszkadzanie im w wypoczynku, pracy - rozumienie zmęczenia, złego samopoczucia, radości domowników - kultywowanie tradycji, zwyczajów rodzinnych związanych ze świętami (np. Bożego Narodzenia, Wielkanocy), przejmowanych od starszych pokoleń	okazywanie szacunku członkom rodziny; wyjaśnianie pojęć: miłość, szacunek, tradycja rodzinna
	Dziecięce relacje Koleżdy, grupa przedszkolna	- poznawanie imion i nazwisk dzieci z grupy - przestrzeganie ustalonych umów i zasad regulujących współzycie w grupie - nieprzeszkadzanie innym dzieciom w zabawie - uczestniczenie we wspólnych zabawach organizowanych przez nauczyciela - stosowanie form grzecznościowych względem dzieci i dorosłych (w domu, w przedszkolu, na ulicy)	- podawanie imion, nazwisk, znaczków rozpoznawczych dzieci z grupy - przestrzeganie ustalonych umów i zasad obowiązujących w przedszkolu - uczestniczenie w działaniach grupowych organizowanych przez nauczyciela oraz we wspólnych swobodnych zabawach - stosowanie zwrotów grzecznościowych odpowiednich do sytuacji (dzień dobry, do widzenia, proszę, przepraszam, dziękuję) - współdziałanie podczas zabaw, gier	- przestrzeganie zasad obowiązujących w grupie i rozumienie zasadności ich przestrzegania - dostrzeganie potrzeb innych dzieci, szanowanie ich - wspomaganie kolegów – nieśmiały, słabszych, młodszych - uwrażliwianie na krzywdy, kłopoty, trudności innych dzieci - przestrzeganie dobrych manier, mówienie spokojnym głosem, stosowanie zwrotów grzecznościowych - pojmowanie charakteru kontaktu społecznego, jakim jest przyjaźń	- wyrażanie swoich opinii, uczuć - bronięcie swoich praw i praw kolegów

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju Dzieci	Dzieci zdolne
			przygotowanie uroczystości z okazji urodzin dzieci z grupy, pamiętanie o nieobecnych, np. z powodu choroby	- dostrzeganie cudzych osiągnięć, docenianie ich - rozwijanie postawy asertywnej – nawiązywanie konstruktywnych interakcji z otoczeniem - próby przewidywania skutków swojego zachowania względem innych - kształtowanie właściwych reakcji na pochwały, nagrody, upomnienia - właściwe zachowanie się w sytuacjach trudnych – nieporozumieniach, sporach, konfliktach - unikanie zachowań agresywnych, powstrzymanie się przed nimi (poznawanie technik powstrzymywania agresji) - wspólne rozwiązywanie powstałych problemów - niechwalenie się bogactwem - unikanie wzajemnego wyszydzania - wykazywanie się towarzyszącej grupie dzieci wychowujących się w trudnych warunkach - szanowanie odmienności innych dzieci - dostrzeganie i akceptowanie potrzeb dzieci		

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Szczegółowy zakres tematyczny	Ogólny zakres tematyczny			- o szczególnych, wyjątkowych zdolnościach - ocenianie własnego zachowania względem innych i innych względem siebie - szanowanie prywatności innych; niebranie cudzych rzeczy bez pozwolenia	
		uczestniczenie we wspólnych zabawach	uczestniczenie we wspólnych zabawach organizowanych przez nauczyciela (z elementami zespołowego współdziałania)	- uczestniczenie we wspólnych zabawach, np.: interakcyjnych, sportowych, teatralnych - umiejętne współdziałanie w parach, w grupach kilkusobowych - wspólne układanie gier, wykonywanie prac plastycznych i technicznych - poznawanie zasad zgodnego współdziałania (uzgadnianie planu działania, podział ról, wzajemna pomoc, tolerancja względem odmiennych pomysłów kolegów itp.)	kierowanie wspólną zabawą, niesienie pomocy kolegom w razie potrzeby
		- mówienie o własnych potrzebach - odpowiadanie na zadane pytania - dzielenie się swoimi przeżyciami	- dzielenie się wrażeniami, spostrzeżeniami z obserwacji danego zdarzenia, danej sytuacji - odpowiadanie na zadane pytania, formułowanie własnych pytań - pełnienie w każdej rozmowie roli słuchacza i roli mówiącego	- komunikowanie się poprzez: - wyrażanie tego, co było zaplanowane - sygnalizowanie problemów - poszukiwanie skutecznych sposobów rozwiązywania problemów	swobodne komunikowanie się w grupie, w sposób werbalny i niewerbalny

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju Dzieci zdolne	
			• poznawanie roli mimiki i gestów w toku komunikacji • odpadywanie intencji rozmówcy • poznawanie zasad zgodnej komunikacji (np. nieprzerywanie wypowiedzi innych, niepodnoszenie głosu w przypadku różnicy zdań, patrzenie w kierunku rozmówcy itp.) • poznawanie sposobów komunikowania się osób głuchoniemych • poznawanie znaczenia komunikatów pisanych (znaków, symboli, pisma)	– zgodne współtworzenie, podtrzymywanie i zakończenie kontaktu – uświadamianie sobie komunikacyjnych blokad, posługiwanie się językiem niewerbalnym – budowanie wypowiedzi stosownej do sytuacji – skupianie na sobie uwagi rozmówcy – dążenie do zrozumienia tego, co mówią i czego oczekują inni – obdarzanie uwagą rozmówcy – uważne słuchanie, pytanie o niezrozumiałe fakty i formułowanie własnych wypowiedzi o ważnych sprawach – zadawanie pytań dotyczących interesujących tematów – opowiadanie o przebiegu wydarzeń w sposób logiczny – mówienie o swoich decyzjach w sposób zrozumiały • zwracanie uwagi na fakt, że mowa nie tylko łączy, ale i dzieli (języki innych narodów/ kultur)		

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		Dbłość o porządek i wystrój sali	- porządkowanie sali po zabawach, zajęciach - dbanie o swoją garderobę; składanie ubrań przed leżakowaniem - odkładanie prac plastycznych do swoich półek indywidualnych	- włączanie się w prace porządkowe w sali - dbanie o porządek w półkach indywidualnych - wypełnianie obowiązków związanych z pełnieniem roli dyżurnego - współdecydowanie o wystrój wnętrza sali	- dbanie o zabawki i inne przedmioty w sali - porządkowanie po sobie miejsc pracy, zabawy, spożywania posiłków - wspólne wykonywanie dekoracji sali - wzbogacanie kącików zainteresowań w nowe eksponaty, np. kącika przyrody w eksponaty związane z realizowaną tematyką - tworzenie okazjonalnych kącików zainteresowań - współdecydowanie o aranżacji sali przed szkolnej adekwatnej do okoliczności	wczuwanie się w rolę współgospodarza sali
	Miejscowość, region	Miejsce zamieszkania	określanie miejsca zamieszkania (wieś, miasto)	- nazywanie swojej miejscowości, poznanie jej historii, ważniejszych obiektów i miejsc - organizowanie spotkań z twórcami ludowymi ze swojego regionu, np. z garncarzem - śłuchanie nagrań zespołów ludowych ze swojego regionu, poznanie przyspiewek, tańców	- poznanie legend związanych ze swoją miejscowością, swoim regionem - poznanie zapisu nazwy swojej miejscowości - poznanie herbu swojej miejscowości (lub projektowanie herbu) - podawanie adresu przedszkola - wskazywanie położenia swojej miejscowości, swojego regionu na mapie Polski	podawanie nazw ważnych miejsc znajdujących się w swojej miejscowości, swoim regionie

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze			
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
				• organizowanie kącika regionalnego; sukcesywne wzbogacanie go w eksponaty wykonane w przedszkolu lub przyniesione z domu • rozpoznawanie strojów ludowych ze swojego regionu • kultywowanie tradycji związanych ze swoim regionem • przygotowywanie reklam zachęcających do odwiedzenia swojej miejscowości, swojego regionu • wykonywanie albumów o swojej miejscowości, swoim regionie • poznawanie zasad organizacji życia społecznego w swojej miejscowości, swoim regionie • poznawanie ukształtowania terenu wokół swojej miejscowości, występującej w niej roślinności		
	Praca dorosłych	• poznawanie zawodów w bliskim otoczeniu przedszkola; nazywanie ich czynności, narzędzi, przyborów potrzebnych im do pracy	• gromadzenie informacji na temat pracy osób w różnych zawodach (dostępnych bezpośrednio obserwowanych) • określanie roli różnych zawodów w życiu społecznym	• poznanie ważniejszych punktów usługowych znajdujących się w pobliżu, określanie pełnionej przez nie funkcji • poznawanie zawodów niedostępnych bezpośrednio obserwowanych	• podawanie nazw zawodów ginących oraz zawodów nowo powstałych	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych
				Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	
			nabywanie szacunku dla pracy ludzi w różnych zawodach	- opisywanie charakterystycznych cech i ról wybranych zawodów, np.: policjant, strażak, lekarz itp. - poznawanie, na podstawie swojej miejscowości, sposobów budowania domów dawniej i obecnie oraz wykorzystywanych materiałów budowlanych - zwracanie uwagi na architekturę wnętrza oraz architekturę zieleni zwiedzanych obiektów w swojej miejscowości - poznawanie zawodów związanych z wybraną dziedziną życia społecznego, np.: budownictwem, szkolnictwem, służbą zdrowia	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
	Polska i Polacy	Poczucie przynależności narodowej	zwracanie uwagi na piękno najbliższego otoczenia (architektury, krajobrazu, zjawisk atmosferycznych, okazów przyrodniczych itp.)	- podawanie nazwy swojej ojczyzny i jej stolicy - poznawanie symboli narodowych: flagi, godła, hymnu narodowego - śłuchanie utworów literatury dziecięcej, tematycznie związanej z Polską; nauka wybranych (krótkich) wierszy na pamięć	- stosowanie zwrotów: <i>jesteśmy Polakami, mieszkamy w Polsce, mówimy po polsku</i> itp. - wskazywanie Polski na mapie Europy; nazywanie państw – sąsiadów Polski - rozdzielanie typów krajów występujących w Polsce - poznawanie ważniejszych regionów Polski i ich symboli	nabywanie nowych informacji na temat Polski (pochodzących z różnych źródeł), zgodnie z własnymi możliwościami i zainteresowaniami; przejawianie pozytywnego stosunku do własnej ojczyzny

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
				- określanie bogactw naturalnych występujących w danych regionach Polski - słuchanie wierszy, opowiadań, legend dotyczących Polski, np. jej pochodzenia - poznawanie stolicy Polski – jej zabytków, pochodzenia nazwy, legend z nią związanych - nazywanie ważniejszych miast Polski, rzek – Wisły i Odry, morza – Bałtyku, gór – Tatr - poznawanie wydarzeń z życia Polski – tych dawniejszych i aktualnych - poznawanie sylwetek znanych Polaków, np.: Fryderyka Chopina, Mikołaja Kopernika, Jana Pawła II - dostrzeganie piękna Polski poprzez bezpośrednią obserwację, zdjęcia, wiersze, opowiadania		(np. uczestniczenie w świętach lokalnych i uroczystościach państwowych)

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Wspólnota narodowa i etniczna	Kultura innych narodów	- uczestniczenie w zabawach dzieci innych narodów - sluchanie opowiadań o życiu ludzi różnych narodowości - oglądanie książeczek ilustrujących życie dzieci innych narodów lub wspólnot etnicznych - nawiązanie niewerbalnych i werbalnych kontaktów z osobami różnych narodów	- poznawanie kultury innych narodów poprzez wykorzystywanie książek, filmów, internetu - poznawanie świątecznych obrzędów, zwyczajów, tradycji ludzi różnych narodowości - poznawanie życia ludzi różnych narodowości poprzez sluchanie baśni i legend - przyswajanie nazw określających przynależność ludzi do wspólnoty narodowej lub etnicznej - poznawanie strojów ludowych - poznawanie wytworów artystów wybranych wspólnot narodowych lub etnicznych - akceptowanie odrębności ludzi różnych narodów	- porównywanie wybranych tradycji różnych narodowości - uczestniczenie w wybranych formach aktywności z elementami kultury różnych narodów (np. śpiew, taniec, przygotowywanie potraw) - dostrzeganie oryginalności elementów różnych kultur na zasadzie podobieństwa do dotychczasowych doświadczeń - wyjaśnianie sytuacji konfliktowych na tle różnic kulturowych	
	Symbole wspólnot narodowych i wspólnot etnicznych		- używanie nazwy danej wspólnoty narodowej lub etnicznej - rozpoznawanie godła danej wspólnoty narodowej lub etnicznej - rozpoznawanie godła danej wspólnoty kaszubskiej		

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe			
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Polska w Europie	Szczegółowy zakres tematyczny				
	Unia Europejska			- wskazywanie położenia Polski na mapie Europy - wskazywanie na mapie i podawanie nazw państw sąsiadujących z Polską - wyjaśnienie znaczenia zwrotów: <i>jesteśmy Polakami, jesteśmy Europejczykami</i> - poznawanie nazw wybranych państw należących do UE - przybliżenie kultury, zwyczajów, tradycji wybranych krajów UE - wyjaśnianie znaczenia przynależności Polski do UE	- przejawianie uczuć przyjaźni względem innych narodów - posługiwanie się określeniami: Unia Europejska, Europa, świat
Ziemia – planeta ludzi	Świat bliski i świat daleki	- obserwowanie, poznawanie najbliższego środowiska - oglądanie książek z ilustracjami przedstawiającymi obiekty nieznanne z bezpośredniej obserwacji - dzielenie się wrażeniami z pobytów poza swoim miejscem zamieszkania, np. wyjazdów do rodziny	- dzielenie się wrażeniami z podróży do innych miejscowości, krajów - oglądanie i omawianie zdjęć przedstawiających różne obiekty i miejsca na Ziemi (np. wodospady, wąwozy, pustynie, lodowce itp.) - śluchanie utworów literatury dziecięcej, ukazujących specyfikę życia ludzi ze zróżnicowanych kulturowo krajów, kontynentów (np. życie Eskimosów)	- poznawanie ludzi różnych ras; określanie, skąd pochodzą, w jakich warunkach klimatycznych żyją - poznawanie zwyczajów ludzi różnych ras (ubiór, warunki mieszkaniowe, przyzwyczajenia itp.) - poznawanie wybranych zabaw dzieci różnych narodów - poznawanie charakterystycznych budowli lub obiektów z różnych stron świata	- dostrzeganie i akceptowanie wyglądu, kultury ludzi różnych ras - wskazywanie na globusie i nazywanie kontynentów, mórz, oceanów - podawanie nazw wszystkich planet Układu Słonecznego

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze			Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie		
			przyswajanie nazw: <i>globus, wszechświat, planeta, Słońce, Księżyc</i>	- dostrzeganie odmienności języków różnych narodów oraz innych różnic kulturowych między nimi - poznawanie modelu kuli ziemskiej – globusa; - wskazywanie kontynentów, oceanów, mórz - zabawy z globusem, np. zabawa <i>Palcem po świecie</i> - poznawanie ciekawostek na temat Ziemi i wszechświata - poznawanie nazw wybranych planet Układu Słonecznego, np.: Wenus, Merkury, Mars - gromadzenie wiadomości o kosmosie (poprzez literaturę, zdjęcia, albumy, internet) - poznawanie satelity Ziemi - Księżyc; poznawanie ciekawostek, legend z nim związanych - poznawanie w sposób pośredni zawodów związanych z kosmosem - kosmonauty, astronomia		Dzieci zdolne	

* dotyczy dzieci z zaburzeniami ruchowymi

** dotyczy dzieci agresywnych

° dotyczy dzieci z innymi (niż wymienione wyżej) rodzajami zaburzeń

Zakładane efekty edukacyjne – warstwa socjologiczna

Dziecko:

- przedstawia się, opisuje swój wygląd
- podaje adres zamieszkania, rozumie znaczenie jego znajomości i niepodawania go osobom obcym
- opisuje swoje zainteresowania
- rozpoznaje i nazywa swoje potrzeby
- przestrzega zasad kulturalnego spożywania posiłków
- samodzielnie ubiera się i rozbiera
- dba o własny wygląd i porządek wokół siebie
- pełni wyznaczone dyżury
- rozpoznaje stany emocjonalne innych osób, wyraża własne stany w sposób werbalny i niewerbalny
- zna sposoby radzenia sobie z własnymi emocjami, prawidłowo reaguje na emocje innych
- kontroluje własne zachowania
- prezentuje i ocenia własne wytwory
- określa swoje mocne strony i słabe strony
- przewiduje konsekwencje podejmowanych wyborów
- określa własne plany, podejmuje nowe, trudniejsze zadania, wykonuje je odpowiedzialnie
- dostrzega ludzi potrzebujących pomocy, pomaga im
- przestrzega norm współżycia, opierających się na wartościach
- akceptuje równość wszystkich ludzi
- charakteryzuje swoich rodziców i innych członków rodziny
- wyjaśnia wieloznaczność słowa *dom*
- dzieli się wiadomościami na temat życia rodzinnego
- tworzy skrócone drzewo genealogiczne
- uczestniczy w spotkaniach z dziadkami i rodzicami z okazji ich świąt, przygotowuje upominki
- podaje przybliżone daty świąt rodziców i dziadków
- kultywuje tradycje, zwyczaje rodzinne związane ze świętami
- okazuje miłość, szacunek, wdzięczność członkom swojej rodziny
- współpracuje z kolegami, zna ich imiona i nazwiska; wspomaga tych, którzy potrzebują pomocy
- porozumiewa się umiarkowanym głosem, stosuje formy grzecznościowe
- rozumie znaczenie przyjaźni
- dostrzega i docenia cudze sukcesy
- właściwie reaguje na pochwały, nagrody i nagany
- przejawia postawę asertywną; broni własnych praw, nie naruszając praw innych osób; unika zachowań agresywnych
- właściwie zachowuje się w sytuacjach trudnych, rozwiązuje problemy wspólnie z kolegami
- przewiduje skutki swojego postępowania względem innych
- szanuje odmienność innych dzieci, wykazuje się tolerancją
- ocenia zachowanie własne i innych dzieci
- szanuje własność prywatną innych
- uczestniczy we wspólnych zabawach, grach i pracach
- poszukuje skutecznych sposobów komunikowania się
- komunikuje się w sposób kompetentny – opowiada, słucha, pyta, odpowiada na pytania
- rozumie znaczenie języka niewerbalnego
- rozumie, że mowa nie tylko łączy, ale też różnicuje ludzi (języki innych narodów/kultur)
- dba o wyposażenie sali, uczestniczy w jej dekorowaniu
- porządkuje swoje miejsce po zabawie, pracy, posiłku
- uczestniczy w tworzeniu i wzbogacaniu kącików zainteresowań
- zna legendy dotyczące swojej miejscowości i swojego regionu

- zna herb (lub go tworzy) oraz zapis nazwy swojej miejscowości, wskazuje jej położenie na mapie, zna ukształtowanie otaczającego ją terenu
- podaje adres przedszkola
- uczestniczy w organizacji i wzbogacaniu kącika regionalnego, wykonuje album
- kultywuje tradycje regionalne
- jest świadome znaczenia pracy w życiu społeczeństwa, ma do niej szacunek
- zna ludzi spoza środowiska rodzinnego wykonujących określone zawody; zna wybrane zawody niedostępne bezpośredniej obserwacji
- wie, że jest Polakiem, mieszka w Polsce, mówi po polsku, zna symbole narodowe i stolicę
- wskazuje na mapie Polskę oraz kraje z nią sąsiadujące
- zna ważniejsze regiony, miasta, rzeki – Wisłę i Odrę – oraz Bałtyk i Tatry
- zna wybrane wiersze, opowiadania, legendy dotyczące Polski oraz ważniejsze – dawne i aktualne – wydarzenia
- zna sylwetki wybitnych Polaków
- wie, że w przyszłości podejmie pracę zawodową dla dobra swojego i innych ludzi
- naśladuje czynności dorosłych osób pracujących
- zna niektóre maszyny ułatwiające ludzką pracę
- porównuje wybrane tradycje różnych narodów, dostrzega podobieństwa i różnice
- uczestniczy w wybranych formach aktywności z elementami kultury różnych narodów
- akceptuje odrębność ludzi różnych narodów
- posługuje się nazwą danej wspólnoty, rozpoznaje jej godło
- wie, że jest zarówno Polakiem, jak i Europejczykiem
- wskazuje na mapie położenie Polski i jej sąsiadów, nazywa wybrane kraje
- wymienia nazwy wybranych państw członkowskich UE, zna kulturę, zwyczaje i tradycje wybranych
- wyjaśnia obowiązki i korzyści wynikające z przynależności Polski do UE
- rozróżnia rasy ludzi, określa ich pochodzenie i warunki klimatyczne, w jakich żyją, oraz zwyczaje
- zna wybrane zabawy dzieci różnych narodów
- dostrzega odmienności kulturowe różnych stron świata (język, architektura itd.)
- wskazuje na globusie kontynenty, oceany i morza
- zna ciekawostki na temat Ziemi i Księżyca, nazywa wybrane planety Układu Słonecznego
- nazywa zawody związane z kosmosem – kosmonauta, astronom.

7.4. Warstwa kulturolologiczna – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne

Treści programowe – warstwa kulturolologiczna

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
Kulturolologiczna	Działalność plastyczna	Obcowanie ze sztuką	- dostrzeganie piękna wokół siebie, np. wystroju sali przedszkolnej, różnorodności roślin (kolorów, zapachów, kształtów kwiatów) występujących w ogrodzie przedszkolnym - oglądanie ilustracji w książkach dla dzieci - oglądanie reprodukcji znanych powszechnie obrazów i swobodne wypowiedzianie się na ich temat - tworzenie prac plastycznych wykonywanych różnymi technikami	- dostrzeganie piękna wokół siebie, np. różnorodności strojów – swoich i kolegów, specyfiki urody różnych ludzi - dostrzeganie w sali obrazów, ilustracji, reprodukcji obrazów znanych powszechnie artystów i ich omawianie - poszerzanie doświadczeń plastycznych poprzez poznawanie nowych technik - wypowiadanie się na temat swoich prac plastycznych i prac innych dzieci - określanie swoich upodobań estetycznych (ulubionych kolorów, technik plastycznych, struktur papieru itp.) - współdecydowanie o sposobie dekorowania sali pracami plastycznymi dzieci	- dostrzeganie piękna wokół siebie, np. piękna sztuki użytkowej, detali w strojach własnych i kolegów, piękna faktur, struktur różnych materiałów itp. - uczestniczenie w wybieżkach do muzeum, galerii sztuki - dzielenie się osobistymi przeżyciami estetycznymi (np. po wizycie w muzeum, po obejrzeniu albumu z reprodukcjami dzieł malarskich) - współuczestniczenie w organizowaniu w przedszkolu małych galerii, wystaw reprodukcji nawiązujących do aktualnych przeżyć; prowadzenie rozmów na ich temat – wypowiedzianie się o swoich wrażeniach i emocjach - współuczestniczenie w organizowaniu wystaw prac plastycznych w kąciku dla rodziców	- określanie swoich emocji w wyniku kontaktu z dziełami sztuki - nadawanie tytułów abstrakcyjnym dziełom sztuki - poszerzanie wiedzy na temat sztuki zgodnie z indywidualnymi możliwościami i zainteresowaniami (np. poznawanie nowych nazwisk wybitnych twórców, poznanie nazw kierunków w malarstwie, architekturze)

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
				- określanie nastroju, kolorytu, kształtu, treści przekazywanych przez dany obraz, daną rzeźbę - poznawanie pojęć: <i>malarstwo, rzeźba, reprodukcja, portret</i> - oglądanie albumów z reprodukcjami prac znanych artystów - poznawanie wybranych budowli, pomników z najbliższego otoczenia; dostrzeganie różnic między elementami architektonicznymi na wsi i w mieście - dostrzeganie różnicy między elementami architektury zieleni w przestrzeni miejskiej i wiejskiej; wyjaśnienie pojęć: <i>trawnik, park, rabatka</i> - poznawanie wytworów twórców ludowych		
	Barwy wokół nas	rozpoznawanie i nazywanie barw podstawowych (czerwona, żółta, niebieska) i wybranych barw pochodnych (zielona, pomarańczowa, fioletowa)	- rozróżnianie i nazywanie barw – podstawowych i pochodnych - nazywanie barw dostrzeganych wokół siebie (ubrania, zabawki, przyroda, zjawiska pogodowe)	- nazywanie barw – ciepłych i zimnych - tworzenie różnych odcieni barw (różne natężenie barw); szeregowanie ich według wzrastającego natężenia barw, nazywanie barw powstałych ze	nazywanie barw: czystych, pastelowych, złamanych	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci	
				zmieszania barw podstawowych			
				- uczestniczenie w zabawach z barwną plamą, kreską, wzorem, np. projektowanie wzorów tkanin obrusowych, zasłonowych, ubraniowych; projektowanie wzorów na wazon, kubeczki itp. - nazywanie barw występujących w otoczeniu (w przyrodzie, barw przedmiotów, ubrań itp.) - próby wyrażania swoich emocji poprzez wykorzystywanie barw			
Zainteresowania plastyczne	- rysowanie kredkami - malowanie palcami, dłonią, pędzlem - lepienie z masy solnej	- rysowanie, malowanie – korzystanie z różnych materiałów i przyborów - lepienie z plasteliny, masy solnej, masy papierowej - wycinanie, wydzieranie, składanie papieru - tworzenie kompozycji z różnych materiałów i tworzyw (kolaż) - tworzenie w toku prac zespołowych makiet, np. wiejskiego podwórka, z zastosowaniem różnych technik plastycznych	- rysowanie kredką, malowanie – korzystanie z różnych materiałów i przyborów - lepienie z plasteliny, masy solnej, masy papierowej - wycinanie, wydzieranie, składanie papieru - tworzenie kompozycji z różnych materiałów i tworzyw (kolaż) - tworzenie w toku prac zespołowych makiet, np. wiejskiego podwórka, z zastosowaniem różnych technik plastycznych	- tworzenie różnych kompozycji z wykorzystaniem całego ciała - poznawanie za pomocą dotyku różnych faktur papieru: szorstki, gładki, śliski, chropowaty itp. - działanie na różnych formatkach papieru, na różnych kształtach (pasy, koła) - rysowanie ołówkiem, kredką, węglem, świecą, tuszem na dowolny lub na określony temat	uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach dostosowanych do możliwości (adekwatnych do poziomu sprawności manualnej)	tworzenie różnych kompozycji z wykorzystaniem wybranych materiałów, zgodnie z własnymi preferencjami	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
					- malowanie palcem, dłonią, wata, gąbką, dużym pędzlem i małym pędzlem na papierze o różnych formatach, z wykorzystaniem całej powierzchni - lepienie z gliny, masy solnej, masy papierowej, plasteliny kształtów realnych i kształtów nierealnych - układanie elementów geometrycznych, pałeczek, wełny, sznurka, tasemek itp. - wycinanie konkretnych lub dowolnych kształtów z papieru kolorowego, ścinków tekstylnych, tektury itp. - wydzieranie części składowych obrazka, prostych kształtów z kolorowego papieru, z gazety itp. - stemplowanie różnymi przedmiotami: korkami, nakrętkami, warzywami, np. przekrojonym ziemniakiem, porem - poznawanie i stosowanie różnych technik plastycznych, np.: batiku, kolażu, frotażu, mokrego w mokrym, origami itp.	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe				
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
					- wykorzystywanie w pracach plastycznych materiałów odpadowych – butelek plastikowych, pudełek, gazet, folii aluminiowej itp. - wykorzystywanie w pracach plastycznych tworzywa przyrodniczego, np. liści - tworzenie prac inspirowanych muzyką, literaturą, przyrodą - uczestniczenie w plenerach malarskich - dostrzeganie własnych możliwości i uzdolnień; odczuwanie satysfakcji z własnej pracy - próby planowania swoich czynności podczas działań plastycznych - dbanie o estetykę prac plastycznych i otoczenia, w których powstają		
			- oglądanie czasopism dla znajdujących się w kątku książki - sluchanie czytanych tekstów (z czasopism dla dzieci)	- oglądanie czasopism dla dzieci; czytanie przez nauczyciela tekstów, wspólne rozwiązywanie zagadek, rebusów - dostrzeganie różnic pomiędzy czasopismami dla dzieci a czasopismami dla dorosłych - wymienianie tytułów swoich ulubionych czasopism	- poznawanie tytułów czasopism dla dzieci - gromadzenie w kątku książki różnych czasopism - reklamowanie swoich ulubionych czasopism - dostrzeganie periodyczności pojawiania się czasopism w sprzedaży (co tydzień, co miesiąc)		przeglądanie najnowszych numerów ulubionych czasopism (prenumerowanych przez przedszkole)
	W świecie czasopism	Czasopisma dla dzieci					

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		Teatr dziecięcy	- uczestniczenie w różnych zabawach ruchowo-naśladowczych - recytowanie rymowanek, wierszy połączone z odpowiednią mimiką, odpowiednim gestem, ruchem - odgrywanie różnych ról w zabawach tematycznych - uczestniczenie w samodzielnych zabawach w teatrze, z wykorzystaniem lalek, misiów, różnych przedmiotów - występowanie w krótkich montażach słowno-muzycznych z okazji Dnia Babci, Dnia Matki itp. - uczestniczenie w przedstawieniach wystawianych przez starszych kolegów - oglądanie przedstawień teatralnych organizowanych w przedszkolu	- oglądanie przedstawień teatralnych w przedszkolu i w teatrze - przestrzeganie zasad właściwego zachowania się w teatrze - dzielenie się wrażeniami z obejrzanego przedstawienia teatralnego - zespołowe organizowanie miniprzedstawień teatralnych z wykorzystaniem pacynki, kukiełek, stołu, koca itp. - uczestniczenie w krótkich przedstawieniach wykorzystujących treść utworów literackich - uczestniczenie w przygotowywaniu rekwizytów, elementów scenografii, strojów do przedstawień parateatralnych - odgrywanie scen pantomimicznych na zadany temat, np. odwiedzić u chorego kolegi	- poznawanie teatru (kasy, sceny, widowni, kurtyny) - poznawanie pojęć związanych z teatrem: <i>scena, scenografia, aktor, reżyzyt, reżyser, rola</i> - właściwe zachowanie się na przedstawieniach w teatrze - odgrywanie ról w zabawach parateatralnych; posługiwanie się mową, mimiką, gestem, ruchem - korzystanie z rekwizytów, umiejętność posługiwanie się nimi - uczestniczenie w różnych zabawach teatralnych, montażach słowno-muzycznych - przewidywanie lęku i nieśmiałości przed wystąpieniami publicznymi - uczestniczenie w ćwiczeniach dykcyjnych rozwijających wyrazistość, właściwą intonację wypowiedzi - przygotowanie przedstawień wybranych baśni – przydzielanie ról, wykonywanie scenografii, rekwizytów, strojów	uczestniczenie w różnych formach przedszkolnego teatru, np. w grze w kręgu, niemej grze, żywych obrazach, chińskich cieniach itp.
	W świecie sztuki – teatr					

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe					
			Dzieci starsze			Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych		
			Dzieci młodsze	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie						
		właściwe zachowanie się podczas przedstawień – nierozmawianie podczas przedstawienia, nagradzanie aktorów oklaskami		- organizowanie kącika teatralnego – wzbogacanie go w maski, stroje, wspólnie wykonane kukielki, pacynki, sylwety postaci - inscenizowanie w kąciku teatralnym znanych utworów literackich lub utworów wymyślonych przez dzieci				
	Filmy dla dzieci	- oglądanie filmów dla dzieci - wypowiadanie się na temat bohaterów filmów dla dzieci	- oglądanie filmów dla dzieci, np. w kinie - dzielenie się wrażeniami na temat obejrzanych filmów - opowiadanie fabuły znanych filmów - plastyczne ilustrowanie treści ulubionych filmów - odgrywanie scen filmowych z podziałem na role - opowiadanie o swoich ulubionych filmach, bohaterach filmowych, aktorach - rozpoznawanie tytułów filmów po wysłuchaniu ścieżki dźwiękowej - oglądanie plakatów filmowych oraz projektowanie plakatów do swoich ulubionych filmów	- określanie różnic pomiędzy kinem a teatrem - poznawanie etapów produkcji filmów - poznawanie pojęć związanych z filmem: <i>scenariusz, charakterystyka, kadr filmowy</i> itp. - wyrażanie swoich wrażeń, przeżyć związanych z odbiorem filmu - ocenianie zachowań bohaterów filmowych; stosowanie określeń: <i>bohater pozytywny, bohater negatywny</i> - oglądanie filmów przedstawiających różne środowiska przyrodnicze lub wybrane zjawiska związane z tematyką realizowaną na zajęciach			podkreślanie wartości obejrzanych filmów (z własnego punktu widzenia)	
	W świecie sztuki – film							

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
			- naśladowanie postaci filmowych w zabawie <i>Kalambury</i> - oglądanie adaptacji filmowych książek dla dzieci; porównywanie wrażeń z wysłuchanej książki i obejrzanego filmu	- oglądanie amatorskich (nagranych przez rodziców) filmów przedstawiających dzieci w różnych sytuacjach, np. podczas urodzin, wycieczki - rozumienie roli kamery podczas nakręcania filmów - dostrzeganie tendencji do dokumentowania różnych epizodów, sytuacji za pomocą krótkich filmów z wykorzystaniem minikamer, telefonów		
		Muzyka i śpiew	- sluchanie piosenek o prostej linii melodycznej, śpiewanych przez nauczyciela; próby zapamiętania tekstu i melodii - sluchanie nagrań różnych gatunków muzyki (piosenek z repertuaru dziecięcego, piosenek ludowych itp.) - śpiewanie piosenek o łatwej linii melodycznej i krótkim tekście - sluchanie utworów instrumentalnych, np. muzyki filmowej - uczestniczenie w koncertach muzycznych w wykonaniu muzyków z filharmonii	- sluchanie piosenek śpiewanych przez nauczyciela oraz ich profesjonalnych nagrań - śpiewanie piosenek z repertuaru dziecięcego - nauka krótkich piosenek (forma AB) - zbiorowe i indywidualne śpiewanie piosenek na uroczystościach przed-szkolnych - uczestniczenie (bierne, czynne) w konkursach śpiewania piosenek - sluchanie utworów instrumentalnych, np. muzyki filmowej, poważnej	- sluchanie muzyki o różnym charakterze, w tym muzyki klasycznej - sluchanie utworów o różnym tempie, nastroju, różnej dynamice - nauka piosenek (formy ABA, ABC) - śpiewanie (indywidualne i w grupie) poznanych piosenek - uczestniczenie w koncertach muzycznych w wykonaniu muzyków z filharmonii - określanie budowy piosenek (dwuczęściowa, trzyczęściowa, zwrotkowa, z refrenem)	- śpiewanie piosenek przeznaczonych dla starszych dzieci - śpiewanie piosenek zaszy-szanych z filmów, reklam radiowych i telewizyjnych
		W świecie sztuki – muzyka				

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
			- uczestniczenie w koncertach muzycznych w wykonaniu muzyków z filharmonii - poznawanie nazw różnych instrumentów muzycznych wykorzystywanych przez muzyków filharmonii wykonujących koncert dla dzieci w przedszkolu	- słuchanie śpiewu: kobiety, mężczyźni, chóru; rozpoznanie ich głosów - rozpoznawanie formy (AB, ABA, ABC) słyszanych piosenek i tańców - przyjmowanie właściwej postawy i regulowanie oddechu podczas śpiewu		
		Muzyka i ruch	- odpowiednie reagowanie na różne sygnały dźwiękowe - uczestniczenie w zabawach muzyczno-ruchowych: - ze śpiewem - rytmicznych - ilustracyjnych - rytmiczne poruszanie się przy muzyce - reagowanie ruchem na zmiany wysokości dźwięków – dźwięki wysokie – dźwięki niskie), tempa (szybko – wolno) i dynamiki (głośno – cicho) utworu	- uczestniczenie w zabawach muzyczno-ruchowych: - ze śpiewem - ilustracyjnych - tanecznych - przy akompaniamencie instrumentu - opowieściach ruchowych - z wykorzystaniem niekonwencjonalnych pomocy, np.: gazet, wstażek itp. - nauka wybranych elementów tańców ludowych, np.: krakowiaka, polki - estetyczne, rytmiczne poruszanie się przy muzyce	- uczestniczenie w zabawach muzyczno-ruchowych: - ze śpiewem - tanecznych - inscenizowanych - pląsach - przy akompaniamencie instrumentu - uwrażliwiających na różne elementy muzyki - z wykorzystaniem niekonwencjonalnych pomocy, np.: serwetek, folii itp. - opowieściach ruchowych relaksacyjnych - integracyjnych - nauka wybranych tańców, np.: polki, poloneza	twórcze, indywidualne interpretowanie dowolnej muzyki

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe				
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
				reagowanie ruchem na zmiany wysokości dźwięków (wysokie – niskie), tempa (szybciej – wolniej) i dynamiki (głośniejszej – ciszej) utworu	- wyczuwanie akcentu metrycznego w taktach dwu-, trzy- i czteromiarowych - reagowanie ruchem na zmiany tempa, dynamiki utworu oraz wysokości dźwięków (dźwięki wysokie, średnie, niskie)		
		Instrumenty perkusyjne	uczestniczenie w zabawach w kąciku muzycznym; poznawanie grzechotki, kołatki, bębenka, tamburynu	- poznawanie sposobu gry na instrumentach perkusyjnych - tworzenie własnych instrumentów z dostępnych materiałów, w tym materiałów odpadowych - wykorzystywanie tworzywa przyrodniczego, np. piasku, do tworzenia prostych instrumentów perkusyjnych - próby akompaniowania do piosenek na wykonanych instrumentach - wzbogacanie kącika muzycznego w różne obiekty wydające dźwięki, np.: dzwoneczki, piszczałki, grające zabawki, metalowe gongi, szeleszczącą folię, skrzypiący styropian itp.	- wykorzystywanie naturalnych efektów perkusyjnych (klaskanie, tupanie, stukanie, pstrykanie itp.) do akompaniamentu podczas słuchania lub śpiewania piosenek - poznawanie instrumentów perkusyjnych: kołatki, grzechotki, bębenka, trójkąta, talerzy, drewnienek, oraz sposobu gry na nich - wspólne organizowanie kącika muzycznego; wzbogacanie go w samodzielnie wykonane nietypowe instrumenty, obrazki, zdjęcia, książki o muzyce - akompaniowanie do piosenek na instrumentach lub różnych przedmiotach, indywidualnie lub grupowo (<i>orkiestra</i>)	poznawanie sposobu gry na instrumencie perkusyjnym – dzwonkach; podejmowanie prób grania prostych melodii	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Treści programowe				
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
		Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
Szczegółowy zakres tematyczny				- wykonywanie prostych, jedno-, dwutaktowych tematów rytmicznych na instrumentach perkusyjnych - instrumentacja rytmiczna na rymowanek, wierszy, opowiadań - wykonywanie instrumentów perkusyjnych - wykonywanie akompaniamentu perkusyjnego według podanego kodu lub kodu samodzielnie utworzonego (np. Δ – grzechotka, $\bigcirc$ – bębnek, $\square$ – kołatka...)		
Twórcze działania muzyczne	nucenie piosenek na własne melodie	- śpiewanie tekstów rymowanek na własne melodie - tworzenie podkładu rytmicznego do znanych wierszy z użyciem dostepnych instrumentów perkusyjnych - swobodne tworzenie układów tanecznych do znanych piosenek - swobodne granie melodii na dzwonkach lub dostepnych instrumentach klawiszowych	- śpiewanie tekstów rymowanek na własne melodie - tworzenie podkładu rytmicznego do znanych wierszy z użyciem dostepnych instrumentów perkusyjnych - swobodne tworzenie układów tanecznych do znanych piosenek - swobodne granie melodii na dzwonkach lub dostepnych instrumentach klawiszowych	- tworzenie muzyki z wykorzystaniem różnych przedmiotów, według podanego kodu (zastępowanie obrazka przedstawiającego daną czynność znakiem graficznym, np. gniecienia papieru – znakiem zygzała) - improwizowanie piosenek ruchem - układanie melodii do rymowanek, krótkich wierszy - wyrażanie stanów emocjonalnych, pojęć i zjawisk pozamuzycznych		- śpiewanie samodzielnie tworzonych piosenek - układanie dowolnej instrumentacji do ulubionych piosenek (z wykorzystaniem dowolnych elementów akustycznych, np. stukania różnymi przedmiotami w różnicowane pod względem materiału powierzone)

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
				rodzaju materiału wy-myślonych przez siebie maszyn • przestrzeganie zasad bezpieczeństwa w kontakcie z urządzeniami technicznymi • oglądanie zdjęć, albumów, filmów przedstawiających osiągnięcia człowieka w zakresie rozwoju myśli technicznej (np. budowa mostu, tunelu, wysokiego budynku, pojazdu kosmicznego) • demontowanie i ponowne składanie prostych urządzeń, np. latarki • symulowanie sytuacji, np. <i>Co by było, gdyby nie było samochodów?</i>	życia człowieka dawniej i obecnie, np. pokonywanie odległości, przekazywanie informacji, budowanie domów; próba przyswojenia wyrażenia <i>postęp cywilizacyjny</i> • podawanie przykładów poprawy życia człowieka dzięki osiągnięciom technicznym, np. winda, zmywarka, kosiarka itp. • porównywanie różnych projektów tego samego urządzenia, np. telefonu komórkowego; próby oceny wyglądu, funkcjonalności • poznawanie roli dóbr techniki w wybranych dziedzinach życia człowieka, np.: medycynie, astronautyce • poznawanie nazwisk wybranych twórców znaczących osiągnięć technicznych, np. Galileusz (termometr, mikroskop), Thomas Edison (żarówka elektryczna), Jan Gutenberg (druk) itp. • poznawanie osiągnięć myśli technicznej służących osobom starszym	Dzieci zdolne

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
					i osobom z różnego rodzaju niepełnosprawnościami (np. aparaty słuchowe, wózki inwalidzkie itp.) dowiadwanie się o zagrożeniach wynikających z niewłaściwego wykonywania osiągnięć techniki, np. zbyt długiego oglądania telewizji, zbyt długiej rozmowy przez telefon, zbyt długiego grania w gry komputerowe	
		Przejawy ekspresji	przejawianie swoich zainteresowań podczas swobodnego doboru różnych form aktywności	- określanie swoich zainteresowań, upodobań (odpowiadanie na pytania: <i>Co lubisz robić najbardziej? Jakie zabawy sprawiają ci największą przyjemność?</i>) - podjmowanie działań zgodnych z własnymi zainteresowaniami, upodobań, uzdolnieniami	- wyrażanie swoich przeżyć wewnętrznych, uczuć poprzez różne formy ekspresji: słownej, ruchowej, muzycznej, plastycznej - uczestniczenie w zabawach opartych na wybranych technikach i metodach aktywizujących, np. wizualizacja, personifikacja, analogia, drama - uczestniczenie w prezentacji wytworów różnych form własnej ekspresji na forum grupy	
	Mali artyści					- uczestniczenie w działaniach wyzwalających różne formy ekspresji przy wykorzystaniu innowacyjnych metod (np. swobodny taniec przy muzyce jazzowej) - prezentowanie na forum grupy osiągnięć zdobytych poza edukacją przedszkolną (np. w kółkach teatralnych, zespołach tanecznych itp.)

* dotyczy dzieci z zaburzeniami ruchowymi

° dotyczy dzieci z innymi (niż ruchowe) rodzajami zaburzeń

Zakładane efekty edukacyjne – warstwa kulturowa

Dziecko:

- uczestniczy w wycieczkach do muzeum i galerii sztuki, w organizowaniu małych galerii w przedszkolu (reprodukcje, prace dzieci); ogląda albumy; wypowiada się na temat dzieł, własnych wrażeń i emocji
- rozumie pojęcia: *malarstwo, rzeźba, reprodukcja, portret*
- zna wybrane budowle i pomniki w najbliższym otoczeniu
- zwraca uwagę na piękno przyrody
- zauważa różnice architektoniczne między miastem a wsią
- zna wytwory twórców ludowych
- nazywa barwy – ciepłe i zimne, barwy powstałe ze zmieszania barw podstawowych
- tworzy różne odcienie barw, szereguje je według natężenia
- bawi się barwną plamą, kreską, wzorem
- wyraża barwą własne emocje
- określa za pomocą dotyku różne faktury papieru
- rysuje i maluje na różnych formatach papieru z wykorzystaniem różnych narzędzi; uczestniczy w plenerach malarskich
- lepi kształty – realne i nierealne – z różnego rodzaju mas plastycznych
- układa dowolne kształty z różnego rodzaju materiału, np.: z figur geometrycznych, patyczków
- wycina i wydiera kształty – konkretne i dowolne
- stempluje różnymi przedmiotami
- wykorzystuje w pracach materiały odpadowe i tworzywo przyrodnicze
- dostrzega własne możliwości i uzdolnienia, odczuwa satysfakcję z pracy
- planuje czynności podczas działań plastycznych; dba o porządek w swoim miejscu pracy
- wymienia tytuły wybranych czasopism dla dzieci, reklamuje swoje ulubione
- gromadzi czasopisma w kąciku książki, dostrzega ich periodyczność
- zna wybrane pojęcia związane z teatrem
- właściwie zachowuje się na przedstawieniach
- odgrywa role w zabawach parateatralnych, posługuje się mową, gestem, mimiką oraz różnymi rekwizytami
- przezwycięża nieśmiałość i lęk przed publicznymi wystąpieniami
- przygotowuje przedstawienia wybranych baśni
- uczestniczy w organizowaniu kącika teatralnego
- zna podstawowe pojęcia związane z filmem oraz etapy jego produkcji
- wyraża swoje przeżycia po obejrzeniu filmu, ocenia bohaterów, określając, czy są pozytywni, czy negatywni
- ogląda filmy dydaktyczne i amatorskie
- zauważa możliwości dokumentowania sytuacji życiowych z wykorzystaniem telefonu, minikamery
- słucha utworów muzycznych o różnym charakterze
- śpiewa – indywidualnie i w grupie – piosenki poznane za pomocą różnych metod, przyjmuje właściwą postawę, reguluje oddech
- rozpoznaje formę (AB, ABA, ABC) słyszanych piosenek i tańców
- rozpoznaje śpiew kobiety, mężczyzny oraz chóru
- uczestniczy w koncertach filharmonicznych
- gra na kołatce, grzechotce, bębnie, trójkącie, talerzach i drebienkach; akompaniuje indywidualnie lub grupowo do piosenek, wykonuje proste tematy rytmiczne; instrumentuje rymowanki, wiersze, opowiadania; gra według podanego lub własnego kodu
- uczestniczy w organizowaniu kącika muzycznego
- wykonuje instrumenty perkusyjne
- wykorzystuje naturalne efekty perkusyjne (klaskanie, tupanie itd.)
- uczestniczy w różnorodnych zabawach muzyczno-ruchowych
- tańczy polkę, poloneza i/lub inne wybrane tańce

- wyczuwa akcent metryczny w dwu-, trzy- i czteromiarowych taktach, reaguje ruchem na zmiany tempa, dynamiki i wysokości dźwięku
- improwizuje piosenki ruchem
- układa melodie do rymowanek, wierszyków
- tworzy muzykę z wykorzystaniem różnych przedmiotów, według podanego kodu
- wyraża stany emocjonalne, pojęcia i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej i ruchowej
- śpiewa teksty: wysoko, nisko, z różnym natężeniem i różną intonacją głosu – według wskazówek nauczyciela i umownych znaków graficznych
- śpiewa na określony temat
- wymienia przykłady urządzeń technicznych służących poprawie życia człowieka
- określa znaczenie techniki dla postępu cywilizacyjnego
- wyraża swoje przeżycia wewnętrzne poprzez różne formy ekspresji: słownej, ruchowej, muzycznej, plastycznej
- uczestniczy w zabawach opartych na wybranych technikach i metodach aktywizujących.

7.5. Warstwa duchowa – treści programowe i zakładane efekty edukacyjne

Treści programowe – warstwa duchowa

Warstwa	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe				Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
		Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie		
Duchowa	Wewnętrzne potrzeby	• poznawanie świata poprzez doświadczenia – własne i innych ludzi • wyrażanie swojego <i>ja</i> <i>chcę</i> w konfrontacji z <i>inni</i> <i>też chcę</i>	• sygnalizowanie własnych potrzeb wewnętrznych (poczucia bezpieczeństwa, akceptacji, miłości itp.) • dostrzeganie potrzeb wyższych innych osób • poznawanie sposobów wyrażania własnych i odczytywania cudzych uczuć • dzielenie się z innymi własnymi radościami i smutkami oraz przeżywanie empatii względem innych • konfrontowanie tego, <i>co lubię</i>, z tym, <i>co mi wolno</i>	• przejawianie wewnętrznych potrzeb, takich jak: poczucie bezpieczeństwa, komfortu psychicznego, bycia kochanym, akceptowanym – aprobaty samego siebie i swoich działań – poczucie znaczenia własnych doświadczeń (sens życia) – poczucie sprawstwa – autorytet bliskich osób dorosłych, w tym seniorów rodziny – dobre wzorce osobowe (modele) – osoby, które postępują zgodnie z wartościami	• podkreślanie specyficznych potrzeb osób z różnego rodzaju zaburzeniami rozwojowymi • poznanie hierarchii potrzeb innych osób w wyniku wspólnych rozmów na tematy osobiste (np. <i>Co mi sprawia radość? Kiedy i dlaczego bywam smutny?</i>)	• tworzenie gracji osobistych potrzeb (omawianie tego, co jest niezbędne do wartościowego, szczęśliwego życia) • poznanie hierarchii potrzeb innych osób w wyniku wspólnych rozmów na tematy osobiste (np. <i>Co mi sprawia radość? Kiedy i dlaczego bywam smutny?</i>)
	Wartości społeczno-moralne	• przestrzeganie umów dotyczących zgodnego funkcjonowania w grupie • poznawanie wybranych wartości, np.: miłość, dobro, przyjaźń itp., na przykładach z życia, wybranych utworów literatury dziecięcej • przejawianie takich uczuć, jak wstyd i poczucie winy	• poznawanie różnych wartości, takich jak: prawda, szacunek, szczerość, uczciwość, odwaga, itp. poprzez literaturę, formy teatralne • ocenianie zachowań postaci z literatury dziecięcej • określanie tego, co w osobistym odczuciu jest najważniejsze	• rozpoznawanie i nazywanie takich wartości, jak: miłość, dobro, przyjaźń, prawda, szacunek, szczerość, uczciwość, odwaga, tolerancja itp. • odróżnianie dobra od zła; orientowanie się w tym, co jest dobre, a co jest złe w wymiarach świeckim i religijnym	• podkreślanie wartości integracji w grupie osób o różnicowanych możliwościach i właściwościach rozwojowych	• uzasadnianie własnego stanowiska w ocenie: zdarzeń, swojego postępowania, czynów innych osób • podejmowanie autonomicznych decyzji w doświadczeniach i próbach ich uzasadniania

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe			
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych
			Dzieci 3-letnie, 4-letnie	Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju
		przestrzeganie istniejących (wprowadzonych w rodzinie, w grupie przedszkolnej) zasad społecznych	zdobywanie informacji o tym, co jest najważniejsze dla innych	- dostrzeganie krzywdy innych ludzi - niewyśmiewanie się z innych, niechwalenie się bogactwem - pomaganie młodszemu, słabym i tym, którzy potrzebują pomocy - ocenianie zachowania – własnego i innych osób, a także różnych postaci literackich - przestrzeganie norm współżycia opartych na wartościach - akceptowanie równości praw wszystkich - podawanie nazw przeciwności poznanych wartości – antywartości (np.: zło, nieuczciwość, kłamstwo); zwrócenie uwagi na ich nieakceptowanie społeczne - spełnianie oczekiwań najbliższych grup społecznych (grupy rówieśniczej, rodziny) - uznawanie potrzeby wewnętrznej kontroli postępowania – własnego i najbliższych osób	- wymienianie najważniejszych wartości w życiu człowieka z jednoczesnym doświadczeniem faktu, że ludzie posiadają różne hierarchie wartości - dowiadywanie się, że wszystkie religie wskazują normy, zasady, których respektowanie jest nagradzane, a przekraczanie podlega karze; ich źródłem jest Bóg	

Warstwa	Ogólny zakres tematyczny	Szczegółowy zakres tematyczny	Treści programowe				
			Dzieci młodsze	Dzieci starsze		Dzieci o różnicowanych potrzebach edukacyjnych	
				Dzieci 5-letnie	Dzieci 6-letnie	Dzieci o nieharmonijnym rozwoju	Dzieci zdolne
					wybieranie właściwego postępowania w oparciu o takie wartości, jak: prawda, mądrość, dobro, miłość, poszanowanie życia ludzkiego i całej przyrody (wspólne wielu religiom)		

* dotyczy dzieci z zaburzeniami ruchowymi

° dotyczy dzieci z innymi (niż ruchowe) rodzajami zaburzeń

Zakładane efekty edukacyjne – warstwa duchowa

Dziecko:

- przejawia potrzebę: poczucia bezpieczeństwa, bycia kochanym i akceptowanym, komfortu psychicznego
- aprobuje samego siebie i swoje działania
- ma poczucie sensu życia – wie, że dziecięce doświadczenia są ważne, prawdziwe i ciekawe; ma poczucie sprawstwa
- oczekuje od dorosłych pomocy w rozumieniu świata
- przejawia potrzebę posiadania autorytetu dorosłych dających zrozumienie, bliskość, akceptację
- poszukuje dobrych wzorców aksjologicznych – modeli osobowych, na których może się wzorować
- rozpoznaje i nazywa wartości moralne, np.: prawda, dobro, miłość, przyjaźń, szacunek itd., oraz odpowiadające im antywartości
- odróżnia dobro od zła w wymiarach świeckim i religijnym
- przejawia wstyd i poczucie winy
- realizuje oczekiwania grup społecznych, w których żyje; przestrzega ustalonych zasad
- kontroluje postępowanie – swoje i najbliższych osób
- stara się postępować zgodnie z wartościami – prawdą, mądrością, dobrem, miłością, poszanowaniem życia ludzkiego i przyrody
- jest świadome, że wyznawcy wszystkich religii zobowiązani są do przestrzegania norm i zasad.

8. Informacje o autorkach programu

Małgorzata Kwaśniewska

Ukończyła Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Kielcach na kierunku pedagogika o specjalności pedagogika przedszkolna. Posiada kilkuletni staż pracy zawodowej w przedszkolu. Od 1988 roku jest zatrudniona na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach, na Wydziale Pedagogicznym i Artystycznym. W 1996 roku obroniła pracę doktorską na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest autorką, współautorką i redaktorką licznych (ponad 100 pozycji) publikacji zwartych i artykułów, o charakterze naukowym i dydaktycznym, z zakresu pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej (w tym także programów edukacyjnych, przewodników metodycznych dla nauczycieli i podręczników dla dzieci). Jest współautorką publikacji *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, która ukazała się w 2011 roku nakładem wydawnictwa WAM. Od wielu lat współpracuje z Wydawnictwem MAC S.A. w zakresie między innymi konsultacji merytorycznej i naukowej publikacji przeznaczonych dla dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym. Zaangażowana jest ponadto w liczne przedsięwzięcia lokalne (województwo świętokrzyskie) na rzecz edukacji małych dzieci i młodzieży studenckiej. Jako nauczyciel akademicki prowadzi zajęcia m.in. z przedmiotów: *pedagogika przedszkolna, metodyka przygotowania do nauki czytania i pisanie w przedszkolu, współczesne koncepcje metodyczne w wychowaniu przedszkolnym, nowatorstwo pedagogiczne, konstruowanie programów edukacyjnych*.

Joanna Lendzion (dawniej Karczevska)

Nauczyciel akademicki na Wydziale Pedagogicznym i Artystycznym Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, z dwudziestoletnim doświadczeniem jako nauczyciel w przedszkolu. Absolwentka Akademii Świętokrzyskiej – kierunku pedagogika o specjalności zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna. Ukończyła liczne studia podyplomowe i kursy kwalifikacyjne oraz doskonalące pracę nauczyciela. W roku 2007 na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uzyskała – z wyróżnieniem – stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. W ramach realizowanych badań naukowych m.in. propaguje twórczość Stefana Kunowskiego. Jest współautorką pięciu książek, autorką kilkunastu polsko- i obcojęzycznych rozdziałów w monografiach, artykułów w czasopismach oraz dwóch pozycji zwartych: *Integralne wychowanie – chrześcijańska koncepcja Stefana Kunowskiego* (UJK Kielce, 2012) i *Edukacja przedszkolna w świetle warstwicowej koncepcji wychowania* (UJK Kielce, 2015). Jako nauczyciel akademicki prowadzi zajęcia m.in. z przedmiotów: *pedagogika przedszkolna, metodyka edukacji społeczno-aksjomatycznej, planowanie pracy pedagogicznej w przedszkolu i klasach I-III, wielokulturowość w przedszkolu i szkole*. Za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania otrzymała w 2009 roku Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Wiesława Żaba-Żabińska

Ukończyła Uniwersytet Śląski w Katowicach i Akademię Świętokrzyską w Kielcach. Posiada wieloletni staż pracy w przedszkolu. Jest autorką i współautorką książek, kart pracy dla dzieci w wieku przedszkolnym, programów edukacji przedszkolnej, przewodników metodycznych i różnych publikacji pomocniczych dla nauczycieli. Prowadzi konferencje metodyczne dla nauczycieli.

9. Polecana literatura przedmiotowa (od 2010 roku)³⁴

Adamek I., Bałachowicz J. (red.), *Kompetencje kreatywne nauczyciela wczesnej edukacji dziecka*, Impuls, Kraków 2013.

Biała M., *Przedszkolaki. Co każdy rodzic i nauczyciel wiedzieć powinien*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2011.

Bielicki E., Ciosek M. (red.), *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna wyzwaniem dla nauczycieli i wychowawców nowego wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.

Bilewicz-Kuźnia B., *Edukacja geometryczna dzieci*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2014.

Bilewicz-Kuźnia B., Parczewska T. (red.), *Edukacja przedszkolna w Polsce i na świecie. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.

Błasiak A., Dybowska E. (red.), *W trosce o dobro współczesnego dziecka. Wybrane zagadnienia*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.

Bogdanowicz M., *Metoda dobrego startu we wspomaganiu rozwoju, edukacji i terapii pedagogicznej*, Harmonia, Gdańsk 2013.

Borkowska M., Wagh K., *Integracja sensoryczna na co dzień*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2010.

Broda-Bajak M. (red.), *A u nas w przedszkolu... Zbiór scenariuszy zajęć adaptacyjnych*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2015.

Brudzewski J., *Nauka pisania metodą płynnego ruchu. Podręcznik dla nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Harmonia, Gdańsk 2014.

Chrost M., Królikowska A. (red.), *Wychowanie przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna w dobie przemian*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.

Czaja-Antoszek I., *Projekt „Przedszkole bez zabawek”. Pomysły na twórczą i samodzielną zabawę*, Oficyna MM, Kraków 2015.

Czerska A., *Czytanie dla rozwoju. Wczesnodziecięca nauka czytania metodą Cudowne Dziecko*, Instytut Rozwoju Małego Dziecka, Warszawa 2016.

Derewlana H., Wosińska B., *Badanie gotowości szkolnej. Materiały dla nauczyciela*, Nowa Era, Warszawa 2014.

Dmochowska H., Wiatrowska L., *Dziecko u progu szkoły. Dojrzałość szkolna dzieci a ich gotowość do nauki*, Impuls, Kraków 2013.

Fastyn B., *Teatr w pracy z dziećmi*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010.

Goddard B. S., *Jak ocenić dojrzałość dziecka do nauki?*, PWN, Warszawa 2016.

Gruszczyk-Kolczyńska E. (red.), *Starsze przedszkolaki. Jak skutecznie je wychowywać i kształcić w przedszkolu i w domu*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2016.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dwulatki i trzylatki w przedszkolu i w domu. Jak świadomie je wychować i uczyć*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2013.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka dwadzieścia lat później. Książka dla rodziców i nauczycieli starszych przedszkolaków*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2015.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej. Jak prowadzić obserwację dzieci, interpretować wyniki i formułować wnioski*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2011.

Juczyk S., Kisiel M., Budniak A., *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej. Studia – rozprawy – praktyka*, Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Mediów, Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2011.

Karbowniczek J., Błasiak A., Dybowska E. (red.), *Dziecko, rodzina, wychowanie. Wybrane konteksty*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2015.

Karbowniczek J., Błasiak A., Dybowska E. (red.), *Rozwój i wychowanie dziecka w środowisku przedszkolnym i szkolnym. Perspektywy i problemy*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2015.

Karbowniczek J., Kwaśniewska M., Surma B. (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2011.

³⁴ Pozycje literatury przedmiotowej z lat wcześniejszych znajdują się w poprzednich edycjach programów wychowania przedszkolnego, wydanych nakładem MAC Edukacja.

- Karczeńska J., *Edukacja przedszkolna w świetle warstwicowej koncepcji wychowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2015.
- Karczeńska J., *Integralne wychowanie – chrześcijańska koncepcja Stefana Kunowskiego*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce 2012.
- Karwowska-Struczyk M., *Edukacja przedszkolna. W poszukiwaniu innych rozwiązań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.
- Karwowska-Struczyk M., Sobierańska D., Szpotowicz M. (red.), *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna. Badania, opinie, inspiracje*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2011.
- Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Instytut Wydawniczy Erica, Warszawa 2011.
- Klim-Klimaszewska A., *Trzylatek w przedszkolu. Gotowość dziecka trzyletniego do podjęcia edukacji przedszkolnej*, Instytut Wydawniczy Erica, Warszawa 2010.
- Klim-Klimaszewska A., *Witamy w przedszkolu. Wspomaganie procesu adaptacji dziecka do środowiska przedszkolnego*, Instytut Wydawniczy Erica, Warszawa 2011.
- Kochanowska E., Wojciechowska J. (red.), *Edukacyjne konteksty wspierania rozwoju dziecka*, Akademia Techniczno-Humanistyczna, Bielsko-Biała 2012.
- Kołodziejka D., Naprawa R., Tanajewska A., *Diagnoza rozwoju dziecka przedszkolnego przed rozpoczęciem nauki w szkole. Program do diagnozy i obserwacji dzieci przedszkolnych*, Harmonia, Gdańsk 2014.
- Kopik A., Zatorska M., *Wielorakie podróże. Edukacja dla dziecka*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2014.
- Kowalik-Olubińska M. (red.), *Dzieciństwo i wczesna edukacja w dynamicznie zmieniającym się świecie*, Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Krauze H., Kusztak K. (red.), *Aktywna edukacja w przedszkolu i szkole: teoria i praktyka*, Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji, Poznań 2010.
- Królica M., *Wielokulturowa edukacja w przedszkolu (z przykładami w wybranych krajach europejskich)*, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2011.
- Kwaśniewska M., Żaba-Żabińska W., *Indywidualizacja pracy z dzieckiem w przedszkolu*, Grupa Edukacyjna S.A., Kielce 2011.
- Kwaśniewska M., Żaba-Żabińska W., *Pomagamy dzieciom w badaniu świata. Zabawy badawcze*, Grupa Edukacyjna S.A., Kielce 2012.
- Lipiejko M., *Zajęcia ruchowe w przedszkolu. Ćwiczenia gimnastyczne*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2016.
- Lipiejko M., *Zajęcia ruchowe w przedszkolu. Ćwiczenia poranne*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2016.
- Magda-Adamowicz M., Olczak A. (red.), *Pedagogika przedszkolna. Oblicza i poszukiwania*, Adam Marszałek, Toruń 2014.
- Marszałek L., *Duchowość dziecka*, Wyższa Szkoła im. B. Jańskiego, Warszawa 2013.
- Miksza M., *Zrozumieć Montessori. Czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*, Impuls, Kraków 2014.
- Niewola D., *Radosne przedszkole. Tematy kompleksowe. Zabawy, opowiadania, teatrzyki, wiersze na cały rok*, Impuls, Kraków 2016.
- Nowakowska-Kempna I. (red.), *Współczesne strategie i nowe wyzwania w wychowaniu przedszkolnym i edukacji wczesnoszkolnej*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.
- Ogrodzka-Mazur E., Szuścik U., Minczanowska A. (red.), *Edukacja małego dziecka. Przedszkole – przemiany instytucji i jej funkcji*, Tom 8, Impuls, Kraków 2015.
- Ogrodzka-Mazur E., Szuścik U., Minczanowska A. (red.), *Edukacja małego dziecka. Przemiany rodziny i jej funkcji*, Tom 7, Impuls, Kraków 2015.
- Ogrodzka-Mazur E., Szuścik U., Oleksy J. (red.), *Edukacja małego dziecka. Konteksty rozwojowe i wychowawcze*, Tom 4, Impuls, Kraków 2013.
- Ogrodzka-Mazur E., Szuścik U., Wąsiński A. (red.), *Edukacja małego dziecka. Wybrane obszary aktywności*, Tom 6, Impuls, Kraków 2013.
- Ogrodzka-Mazur E., Szuścik U., Zalewska-Bujak M. (red.), *Edukacja małego dziecka. Nauczyciel-wychowawca w przedszkolu i szkole*, Tom 5, Impuls, Kraków 2013.

- Ostrach Z., *Praca przedszkola. Wybrane zagadnienia teoretyczne, praktyczne i organizacyjne*, Impuls, Kraków 2016.
- Papugowa W. (red.), *Przedszkolak. Książka dla nauczycieli i rodziców*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2015.
- Paprotna G., *Społeczno-pedagogiczne uwarunkowania funkcjonowania zawodowego nauczycieli przedszkoli*, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała A. Hłonda w Mysłowicach, Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków 2015.
- Pisarski M., *Matematyka dla naszych dzieci. Nietypowe gry i zabawy matematyczne*, Wydawnictwo NOWIK, Opole 2011.
- Ratajczak M., *Rozbawione dzieciaki. Scenariusze zajęć dla dzieci 5- i 6-letnich*, Harmonia, Gdańsk 2014.
- Sherborne W., *Ruch rozwijający dla dzieci*, PWN, Warszawa 2016.
- Sikorska I., *Rozwój dziecka w przedszkolu. Stymulujące wartości wybranych systemów edukacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- Skura M., Lisicki M. (red.), *Rozwój myślenia logicznego i matematycznego u przedszkolaków. Klasyfikowanie. Rozumowanie operacyjne. Myślenie przyczynowo-skutkowe. Wnioskowanie o zmianach. Zbiór zabaw i kart pracy*, Raabe, Warszawa 2012.
- Skura M., Lisicki M. (red.), *Rozwój myślenia logicznego i matematycznego u przedszkolaków. Liczenie i rachowanie. Miary. Intuicje geometryczne. Zbiór zabaw i kart*, Raabe, Warszawa 2012.
- Skura M., Lisicki M. (red.), *Rozwój myślenia logicznego i matematycznego u przedszkolaków. Rytm. Orientacja w przestrzeni. Zbiór zabaw i kart pracy*, Raabe, Warszawa 2012.
- Sławińska M., *Konstruowanie wiedzy na zajęciach w przedszkolu*, Impuls, Kraków 2010.
- Stern A., *Odkrywanie śladu. Czym jest zabawa malarska*, Wydawnictwo Element, Gliwice 2016.
- Surma B. (red.), *Nowe wyzwania i perspektywy dla wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.
- Turek K., *Nauczycielka przedszkola. Pomiędzy pasją a zagubieniem*, Wydawnictwo Bliżej Przedszkola, Kraków 2015.
- Turek K., *Wkrótce będę przedszkolakiem. Książka wprowadzająca dziecko w świat przedszkola*, Wydawnictwo Bliżej Przedszkola, Kraków 2015.
- Waloszek D. (red.), *Wybrane zagadnienia edukacji człowieka w dzieciństwie*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2010.
- Waloszek D. (red.), *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Obszary sporów, poszukiwań, wyzwań i doświadczeń w kontekście zmian oświatowych*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2011.
- Waloszek D., *Między przedszkolem a szkołą. Rozważania o gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2014.
- Wiącek R., *Dzieci nadpobudliwe psychoruchowo w wieku przedszkolnym. Program terapii i wspomagania rozwoju oraz scenariusze zajęć*, Impuls, Kraków 2016.
- Wielki podręcznik dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych*, praca zbiorowa, Jedność, Kielce 2014.
- Wielki podręcznik dla nauczycieli żłobków i przedszkoli. Zagadnienia teoretyczne, zabawy, pomysły, scenariusze. Od narodzin do wieku szkolnego*, praca zbiorowa, Jedność, Kielce 2010.
- Wilgocka-Okoń B., *Gotowość szkolna dzieci sześciolletnich*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010.
- Zabawa K. (red.), *Z historii, teorii i praktyki edukacji artystycznej dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.
- Zyzik E., *Wspomaganie aktywności dziecięcej w przedszkolu. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2013.

Bibliografia wybranych pozycji Stefana Kunowskiego

Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, wyd. III, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2001.

Kunowski S., *Problematyka współczesnych systemów wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.

Kunowski S., *Proces wychowania i jego struktury. Temperament, indywidualność, charakter, osobowość*, IPN, Lublin 1946.

Kunowski S., *Wartości w procesie wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2003.

Kunowski S., *Wychowanie moralne jako istotny element wychowania* [w:] F. Adamski (red.) *Wychowanie personalistyczne. Wybór tekstów*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2005, s. 317–321.

Bibliografia wybranych pozycji Howarda Gardnera

Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Laurum, Warszawa 2009.

Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, Media Rodzina, Poznań 2002.

Gardner H., Kornhaber M., Wake W., *Inteligencja. Wielorakie perspektywy*, WSiP, Warszawa 2001.

ARKUSZ OBSERWACJI PEDAGOGICZNEJ DZIECKA W PRZEDSZKOLU

Zadania nauczycieli, dotyczące prowadzenia obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie i zabezpieczenie potrzeb rozwojowych dzieci oraz dokumentowania tych obserwacji, wynikają z zapisów:

- ramowego statutu publicznego przedszkola³⁵ (paragraf 15, p. 1, pp. 3),
- rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach³⁶ (paragraf 19),
- rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji³⁷ (paragraf 19),
- podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego³⁸ (w: „*Warunki i sposoby realizacji*”).

W związku z wytycznymi zawartymi w wyżej wymienionych aktach prawnych, nauczyciel edukacji przedszkolnej ma obowiązek dokumentowania prowadzonych obserwacji przebiegu rozwoju dzieci. Służyć temu mogą różne narzędzia diagnostyczne (dzienniki, karty, arkusze obserwacji grupowej lub indywidualnej).

Autorki programu *Wokół przedszkola* proponują *Arkusze obserwacji pedagogicznej dziecka w przedszkolu*, którego konstrukcja nawiązuje do koncepcji wychowania integralnego Stefana Kunowskiego oraz do struktury treści i zakładanych efektów edukacyjnych zawartych w programie. Arkusz może być wykorzystywany przez wszystkie lata pobytu dziecka w przedszkolu. Instrukcja wypełniania oraz wytyczne do interpretowania używanych przez dzieci wyników znajdują się na jego końcu.

Z nadzieją na efektywne wykorzystywanie *Arkusza* w pracy z dziećmi

– autorki

Małgorzata Kwaśniewska

Joanna Lendzion

Wiesława Żaba-Żabińska

³⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lutego 2007 roku, zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych statutow publicznego przedszkola oraz publicznych szkół, Dziennik Ustaw z dnia 27 lutego 2007 r., nr 35, poz. 222.

³⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dziennik Ustaw z dnia 31 sierpnia 2017 r., poz. 1643.

³⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 roku w sprawie prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji, Dziennik Ustaw z dnia 31 sierpnia 2017 r., poz. 1646.

³⁸ *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego* (Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dziennik Ustaw z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356).

Arkusz obserwacji pedagogicznej dziecka w przedszkolu*

Podstawowe informacje o dziecku

Imię i nazwisko:

Data urodzenia:

Który rok z kolei uczęszcza do przedszkola: *pierwszy / drugi / trzeci / czwarty***

Ogólne informacje o rodzinie dziecka

Struktura rodziny: *pełna / niepełna (opiekun: matka / ojciec)***

Warunki bytowe rodziny: *bardzo dobre / dobre / wystarczające / złe***

Liczba dzieci w rodzinie:

Informacje o obserwacji

Rok (przed)szkolny:

Daty (okresy) prowadzonych obserwacji:

obserwacja I (początkowa, wstępna) – od do

obserwacja II (okresowa, kontrolna) – od do

obserwacja III (końcowa, podsumowująca) – od do

Nazwisko/a nauczyciela/i grupy:

Cel obserwacji: *poznanie możliwości rozwojowych i indywidualnych potrzeb dziecka*

Rodzaj obserwacji: *jednostkowa, bezpośrednia, bierna, całościowa, ciągła*

Data i podpis nauczyciela dokonującego obserwacji:

.....

* tę stronę arkusza należy powielić każdorazowo na kolejny rok pobytu dziecka w przedszkolu, celem zaktualizowania danych

** właściwe podkreślić

Obserwowana cecha (wskaźnik rozwoju dziecka)	Obserwacja I (początkowa, wstępna)				Obserwacja II (okresowa, kontrolna)				Obserwacja III (kończąca, podsumowująca)				Uwagi
	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	
Dziecko:													
rozpoznaje przedmioty za pomocą dotyku i je nazywa													
rozpoznaje i nazywa kolory													
układa historyjkę obrazkową według kolejności zdarzeń													
posługuje się rysunkami symbolicznymi, np. przy projektowaniu planów (planu pomieszczenia, planu kolejności wykonywanych czynności)													
powtarza z pamięci rymowanki, wiersze, piosenki													
zapamiętuje wygląd kilku przedmiotów (obrazków, figur) pokazywanych jednocześnie lub kolejno													
zapamiętuje i odtwarza ciąg ruchów													
skupia uwagę na osobach, przedmiotach, obrazkach, przekazywanych treściach utworów literackich													
skupia uwagę w toku wykonywanych czynności, np. prac plastycznych													
rozpoznaje i nazywa wybrane instrumenty perkusyjne (i inne) po usłyszanych dźwiękach													
wystukuje rytm znanych piosenek													
powtarza podane rytmy													
dba o higienę głosu (np. nie krzyczy podczas zabaw)													
mówi wyraźnie													
nazywa przedmioty i określa ich cechy (kolor, kształt, funkcja)													
stosuje pojęcia ogólne													
nazywa stany emocjonalne													
opowiada na podstawie historyjek obrazkowych													
samodzielnie układa bajki													

Obserwowana cecha (wskaźnik rozwoju dziecka)	Obserwacja I (początkowa, wstępna)				Obserwacja II (okresowa, kontrolna)				Obserwacja III (końcowa, podsumowująca)				Uwagi
	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	
Dziecko:													
poprawnie posługuje się językiem polskim w mowie													
płynnie wypowiada się całymi zdaniami													
wypowiada się na temat swoich przeżyć w kontaktach z rówieśnikami													
odpowiada na pytania													
wyodrębnia zdania z wypowiedzi i je liczy													
wyodrębnia słowa ze zdań i je liczy													
dzieli słowa na sylaby													
dzieli słowa na głoski													
układa rymy do podanych słów													
układa z liter swoje imię													
rozpoznaje i nazywa małe litery i wielkie litery													
czyta sylaby, wyrazy, proste teksty													
układa: wyrazy z liter i sylab, zdania z wyrazów i je odczytuje													
pisze litery (po śladach lub samodzielnie) zgodnie z drogą ich kreślenia													
korzysta z książek w ustalony sposób													
różnicuje strony – prawą i lewą, wyznacza kierunki od osi własnego ciała													
orientuje się w schemacie ciała drugiej osoby													
określa położenie przedmiotów względem innych przedmiotów													
orientuje się na kartce papieru													
dostrega rytm w ciągu przedmiotów i go kontynuuje													
dostrega cykliczność w następstwach dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy													
określa czas i tempo wykonywanych czynności													

Obserwowana cecha (wskaźnik rozwoju dziecka)	Obserwacja I (początkowa, wstępna)				Obserwacja II (okresowa, kontrolna)				Obserwacja III (kończąca, podsumowująca)				Uwagi
	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	
Dziecko:													
posługuje się liczebnikami w aspekcie kardynalnym													
posługuje się liczebnikami w aspekcie porządkowym													
liczy obiekty i pokazuje ich liczbę na zbiorach zastępczych, np. palcach													
liczy obiekty od dowolnego miejsca, wspak, dwójkami, piątkami													
rozpoznaje i nazywa cyfry 0–9 i liczbę 10													
operuje poznaczanymi wartościami monet i banknotów w sytuacjach zabawowych													
dodaje i odejmuje w zakresie 10 z wykorzystaniem liczmanów													
rozwiązuje zadania tekstowe metodą symulacyjną													
rozgrywa gry planszowe													
rozdzielnia zbiory – równoliczne i różnoliczne													
szereguje przedmioty według określonego kryterium													
klasyfikuje te same obiekty według jednej cechy, dwóch lub więcej cech													
porównuje wysokość, długość i szerokość obiektów względem siebie													
mierzy obiekty za pomocą sznurka, dłoni, stóp, kroków													
porównuje masę przedmiotów na oko lub za pomocą wagi szalkowej													
rozpoznaje i nazywa wybrane figury geometryczne – płaskie i przestrzenne													
określa zależność obiektów w świecie przyrody (człowiek – rośliny – zwierzęta)													
nazywa wybrane drzewa – liściaste i iglaste													
wymienia nazwy wybranych roślin egzotycznych													
wyciąga wnioski w toku zabaw badawczych													

Obserwowana cecha (wskaźnik rozwoju dziecka)	Obserwacja I (początkowa, wstępna)				Obserwacja II (okresowa, kontrolna)				Obserwacja III (końcowa, podsumowująca)				Uwagi
	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	
Dziecko:													
rozpoznaje i nazywa wybrane pojazdy budowlane oraz specjalistyczne													
rozpoznaje i nazywa wybrane środki lokomocji niedostępne bezpośrednioj obserwacji													
*													
*													
*													
Socjologiczna warstwa rozwoju dziecka													
przedstawia się													
podaje adres zamieszkania													
określa swoje zainteresowania													
samodzielnie ubiera się i rozbiera													
dba o własny wygląd i porządek wokół siebie													
wyraża własne stany emocjonalne w sposób werbalny i niewerbalny													
chętnie prezentuje własne wytwory													
określa swoje mocne strony i słabe strony													
rozpoznaje i nazywa wartości moralne, np.: prawda, dobro, miłość, przyjaźń, szacunek													
przestrzega ustalonych norm współżycia w grupie													
chętnie dzieli się wiadomościami na temat życia rodzinnego													
wymienia imiona i nazwiska kolegów i koleżanek z grupy													
zgodnie współpracuje z kolegami w grupie													
stosuje formy grzecznościowe w kontaktach z innymi													
właściwie reaguje na pochwały, nagrody i nagany													

Obserwowana cecha (wskaźnik rozwoju dziecka)	Obserwacja I (początkowa, wstępna)				Obserwacja II (okresowa, kontrolna)				Obserwacja III (końcowa, podsumowująca)				Uwagi
	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	
Dziecko:													
przejawia postawę asertywną													
właściwie zachowuje się w sytuacjach trudnych													
szanuje odmienność innych dzieci, wykazuje się tolerancją													
opowiada legendy dotyczące swojej miejscowości i swojego regionu													
podaje nazwę swojej miejscowości													
rozpoznaje i nazywa ludzi wykonujących różne zawody													
podaje nazwę stolicy Polski													
określa swoją narodowość (wie, że jest Polakiem, mieszka w Polsce, mówi po polsku)													
rozpoznaje i nazywa symbole narodowe Polski													
wymienia ważniejsze regiony, miasta, rzeki Polski													
dostrzega podobieństwa i różnice między wybranymi tradycjami różnych narodów													
wymienia nazwy wybranych państw członkowskich UE													
wyjaśnia znaczenie przynależności Polski do UE													
rozpoznaje i nazywa rasy ludzi													
wymienia różnice kulturowe w różnych częściach świata (język, architektura itp.)													
nazywa wybrane planety Układu Słonecznego													
*													
*													
*													

Obserwowana cecha (wskaźnik rozwoju dziecka)	Obserwacja I (początkowa, wstępna)				Obserwacja II (okresowa, kontrolna)				Obserwacja III (końcowa, podsumowująca)				Uwagi
	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	
Dziecko:													
Kulturologiczna warstwa rozwoju dziecka													
używa określeń: <i>malarstwo, rzeźba, reprodukcja, portret</i>													
dostrega i określa elementy przyrody budzące jego zachwyt													
dostrega i określa różnice architektoniczne między miastem a wsią													
podaje specyficzne cechy wytworów twórców ludowych													
chętnie podejmuje działalność plastyczną z wykorzystaniem różnych materiałów i narzędzi													
korzysta w pracach plastyczno-konstrukcyjnych z materiałów odpadowych i tworzywa przyrodniczego													
podaje tytuły wybranych czasopism dla dzieci													
posługuje się wybranymi pojęciami związanymi z teatrem													
chętnie odgrywa role w zabawach parateatralnych													
posługuje się podstawowymi pojęciami związanymi z filmem													
chętnie słucha utworów muzycznych o różnym charakterze													
śpiewa w grupie i indywidualnie poznane piosenki													
akompaniuje na instrumentach perkusyjnych (indywidualnie lub grupowo) do piosenek													
chętnie uczestniczy w różnorodnych zabawach muzyczno-ruchowych													
reaguje ruchem na zmiany tempa, dynamiki i wysokości dźwięku													
improvizuje piosenki ruchem													

Obserwowana cecha (wskaźnik rozwoju dziecka)	Obserwacja I (początkowa, wstępna)				Obserwacja II (okresowa, kontrolna)				Obserwacja III (końcowa, podsumowująca)				Uwagi
	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	Brak danej cechy	Niski poziom rozwoju cechy	Przeciętny poziom rozwoju cechy	Wysoki poziom rozwoju cechy	
Dziecko:													
rozpoznaje i nazywa wartości moralne, np.: prawda, dobro, miłość, przyjaźń, szacunek													
stara się postępować zgodnie z wartościami (np. prawdą, mądrością, dobrem, miłością)													
uznaje równość wszystkich ludzi													
*													
*													
*													

*Inne cechy rozwoju dziecka

Dodatkowe osiągnięcia dziecka:

Uogólnione informacje o rozwoju dziecka: dokonane na podstawie obserwacji przeprowadzonych w PIERWSZYM roku pobytu w przedszkolu

Biologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Psychologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Socjologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Kulturologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Duchowa warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Uogólnione informacje o rozwoju dziecka: dokonane na podstawie obserwacji przeprowadzonych w DRUGIM roku pobytu w przedszkolu

Biologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Psychologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Socjologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Kulturolologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Duchowa warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Uogólnione informacje o rozwoju dziecka: dokonane na podstawie obserwacji przeprowadzonych w TRZECIM roku pobytu w przedszkolu

Biologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Psychologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Socjologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Kulturologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Duchowa warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Uogólnione informacje o rozwoju dziecka: dokonane na podstawie obserwacji przeprowadzonych w CZWARTYM roku pobytu w przedszkolu

Biologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Psychologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Socjologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Kulturologiczna warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Duchowa warstwa rozwoju dziecka

.....

.....

.....

Instrukcja wykorzystywania *Arkusza obserwacji pedagogicznej dziecka w przedszkolu* oraz *opisu sposobu interpretacji wyników*

1. Nauczyciel/e uzupełnia/ją dane na pierwszej stronie arkusza.
2. Nauczyciel (obserwator) nanosi w tabeli wyniki obserwacji, stawiając dowolny znak, np. X, w odpowiednim polu oznaczającym poziom rozwoju danej cechy.
3. Nauczyciel może zastosować różne kolory oznaczeń dla poszczególnych lat pobytu dziecka w przedszkolu, np. w pierwszym roku – kolor niebieski, w drugim – czarny, w trzecim – zielony, w czwartym – czerwony. Pozwoli to na wykorzystanie arkusza przez wszystkie lata pobytu dziecka w przedszkolu oraz na kompleksową obserwację dynamiki jego rozwoju.
4. Obserwację należy przeprowadzić trzykrotnie w ciągu jednego roku. Na dokonanie poszczególnych pomiarów należy przeznaczyć wystarczającą ilość czasu. Pierwszy pomiar powinien odbyć się we wrześniu, drugi w styczniu – lutym, trzeci w kwietniu – maju.
5. Po przeprowadzeniu pierwszego pomiaru nauczyciel ustala i realizuje roczny plan pracy indywidualnej dla dziecka.
6. Po przeprowadzeniu drugiego pomiaru nauczyciel weryfikuje skuteczność podjętej pracy indywidualnej z dzieckiem oraz określa kierunki dalszego działania.
7. Po przeprowadzeniu trzeciego pomiaru nauczyciel określa stan rozwoju dziecka (na podstawie większości uzyskanych ocen poziomu rozwoju poszczególnych cech – dane z tabeli czytane pionowo) oraz jego dynamikę (poprzez porównanie wyników z kolejnych pomiarów – tabela czytana w poziomie). Uogólnione informacje o stanie rozwoju dziecka i jego dynamice nauczyciel opisuje na właściwej stronie pod tabelą.
8. W rubryce *Uwagi* nauczyciel może notować dodatkowe spostrzeżenia, interesujące z punktu widzenia oceny rozwoju dziecka (np. *wybitny poziom rozwoju danej cechy*, przykłady konkretnych zachowań, stosowanego słownictwa, daty i wyniki konsultacji z rodzicami dziecka itp.).
9. Stwierdzenie, na podstawie obserwacji, wszelkich niepokojących zjawisk (np. stagnacji bądź regresu w rozwoju danej cechy) wymaga konsultacji z rodzicami dziecka lub konsultacji ze specjalistami (lekarzem, psychologiem, logopedą).
10. Wyniki obserwacji należy traktować ostrożnie. Służą one głównie ukierunkowaniu działalności pedagogicznej nauczyciela (także rodziców) na wspomaganie dziecka w procesie nabywania przez nie doświadczeń.

ARKUSZ OBSERWACJI DO BADANIA DOJRZAŁOŚCI SZKOLNEJ DZIECKA

Do specyficznych zadań każdego nauczyciela edukacji przedszkolnej, związanych z diagnozowaniem rozwoju dzieci, należy zaliczyć:

- zgromadzenie (lub samodzielne opracowanie) właściwych narzędzi diagnostycznych
- zapewnienie w sali przedszkolnej odpowiednich warunków (przestrzeni, pomocy dydaktycznych, atmosfery) do prowadzenia obserwacji dzieci i wypełnienia przez nie zadań testowych
- prowadzenie i dokumentowanie obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie możliwości i potrzeb rozwojowych dzieci
- troszczenie się o dobre samopoczucie dziecka w toku działań diagnostycznych skierowanych względem niego
- zapewnienie bezpiecznego miejsca do przechowywania prowadzonej dokumentacji (z przestrzeganiem zasad ochrony danych osobowych)
- wygospodarowanie czasu w przebiegu dnia na prowadzenie diagnozy i jej dokumentowanie
- przeprowadzenie analizy i podsumowania przeprowadzonych obserwacji na przełomie października i listopada (tak zwanej diagnozy przedszkolnej), w celu oceny gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej
- na podstawie zgromadzonych wyników diagnozy – opracowanie i zrealizowanie indywidualnego programu wspomagania i korygowania rozwoju dziecka (celem takiej analizy jest także przekazanie rodzicom informacji o poziomie dojrzałości szkolnej ich dzieci)
- zapobieganie, w miarę możliwości, wszelkim nieprawidłowościom zakłócającym przebieg rozwoju dziecka, dostrzeżonym w toku diagnozy
- na podstawie dokumentacji obserwacji pedagogicznych i przeprowadzonej ich analizy, w terminie do końca kwietnia, wydanie rodzicom informacji o gotowości ich dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej – wypełniony druk ministerialny *Informacja o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej*.

Załączony arkusz obserwacji do badania dojrzałości szkolnej zawiera **dwa różne zestawy załączników** do wykorzystania w dwóch oddzielnych pomiarach.

Wierzmy, że narzędzie diagnostyczne, które oddajemy Ci, drogi Nauczycielu, będzie pomocne w ocenie dojrzałości szkolnej dziecka.

Autorki
dr Małgorzata Kwaśniewska
dr Joanna Lendzion
mgr Wiesława Żaba-Żabińska

Opis arkusza obserwacji do badania dojrzałości szkolnej

Zadania prezentowane w arkuszu dają nauczycielom i rodzicom możliwość określenia rozwoju dziecka w pięciu warstwach: biologicznej, psychologicznej, socjologicznej, kulturowej i duchowej. W tabeli są przedstawione numery zadań z arkusza odnoszące się do poszczególnych warstw i kategorii.

Część	Warstwa rozwoju	Kategorie szczegółowe	Numer zadania
I	Biologiczna	Sprawność ruchowa	1
		Sprawność rąk	2
		Świadomość zagrożeń	3
		Dbłość o zdrowie	4
		Lateralizacja (stronność ciała)	5–6
II	Psychologiczna	Spostrzeganie wzrokowe	7–8
		Koordinacja wzrokowo-ruchowa (przygotowanie do pisania, próby pisania)	9–13
		Słownictwo i poprawność językowa (język polski)	14–15
		Spostrzeganie słuchowe	16–19
		Elementy nauki czytania	20–23
		Mowa – język obcy nowożytny	24–25
		Wiadomości ogólne	26
		Wiadomości i pojęcia matematyczne	27–36
		Pamięć: słuchowa, wzrokowa i ruchowa	37–39
		Uwaga	40
III	Socjologiczna	Wiadomości ogólne	41
		Stosunek do norm	42
		Stosunek do dorosłych	43–44
		Stosunek do rówieśników	45–47
		Rozwój emocjonalny	48–51
		Asertywność	52
		Tolerancja	53
		Samoobsługa	54
		Samodzielność	55
IV	Kulturowa	Sztuki piękne i architektura	56
		Ekspresja plastyczna	57
		Ekspresja muzyczna	58
		Teatr i film	59
		Estetyka otoczenia	60
		Technika	61
V	Duchowa	Świat wartości	62
		Wzorce osobowościowe	63
		Poczucie własnej wartości i sprawstwa	64
		Wrażliwość moralna	65

Uwaga: W arkuszu obserwacji do badania dojrzałości szkolnej należy wypełnić niebieskie pola lub otoczyć pętlą odpowiednią liczbę punktów.

Arkusz obserwacji do badania dojrzałości szkolnej

Imię i nazwisko dziecka	Wiek dziecka

Część I. Warstwa biologiczna

Zadanie 1. (będą potrzebne skakanka i piłka)

Punktacja:

wykonuje – 1 p.

nie wykonuje – 0 p.

Zadania	I termin	II termin
Skacze 3 razy na dwóch nogach.		
Skacze 3 razy na jednej nodze.		
Przechodzi stopa za stopą wzdłuż skakanki (rozciągniętej na podłożu).		
Wykonuje 3 przysiady.		
Stoi na jednej nodze (minimum 5 sekund).		
Stoi na jednej nodze z zamkniętymi oczami (około 3–4 sekund).		
Biegnie do mety (dystans około 20 metrów).		
Skacze przez skakankę.		
Rzuca do mnie piłkę.		
Kopie piłkę.		
Razem:		

Należy podkreślić odpowiedź odnoszącą się do badanego dziecka.

Dziecko preferuje nogę: prawą, lewą, nie ma preferencji.

Zadanie 2. (będą potrzebne: klocki, kredki, kartka, plastelina, farby, **załącznik a**, nożyczki)

Punktacja:

wykonuje sprawnie – 2 p.

wykonuje niesprawnie 1 p.

nie wykonuje – 0 p.

Zadania	I termin	II termin
Buduje z klocków wieżę.		
Rysuje kredkami ulubioną zabawkę.		
Lepi z plasteliny zwierzątko.		
Maluje farbami siebie.		
Wydziera z papieru kwiatek.		
Wycina figury (załącznik a).		
Razem:		

Należy podkreślić odpowiedź odnoszącą się do badanego dziecka.

Dziecko posługuje się ręką: prawą, lewą, obydwoma rękami.

Zadanie 3.

Wymień zagrożenia zdrowia i życia człowieka płynące z otoczenia.

	I termin	II termin
Wymienia więcej niż 2 zagrożenia.	2 p.	2 p.
Wymienia 1 zagrożenie lub 2 zagrożenia.	1 p.	1 p.
Nie wymienia zagrożeń.	0 p.	0 p.

Zadanie 4.

Wymień zasady dbałości o zdrowie.

	I termin	II termin
Wymienia więcej niż 2 zasady.	2 p.	2 p.
Wymienia 1 zasadę lub 2 zasady.	1 p.	1 p.
Nie wymienia zasad.	0 p.	0 p.

Zadanie 5. (będą potrzebne: kredki, kartka, gazeta, łyżeczka, kubek z sokiem)

Interpretacja wyników:

3 P – lateralizacja prawostronna,

3 L – lateralizacja lewostronna,

2 P/1 L lub 2 L/1 P – lateralizacja mieszana

Zadania	Ręka: P – prawa, L – lewa
Rysuje słoneczko.	
Jedną ręką zgina gazetę w kulkę.	
Jedną ręką miesza łyżeczką sok w kubku.	

Należy podkreślić odpowiedź odnoszącą się do badanego dziecka.

Dominacja: ręki prawej, ręki lewej.

Zadanie 6. (będą potrzebne: drzwi, butelka, rolka po folii aluminiowej)

Zadania	Oko: P – prawe, L – lewe
Patrzy przez dziurkę od klucza.	
Zagłada do butelki.	
Patrzy przez lunetę (np. przez rolkę po folii aluminiowej) na Księżyc.	

Należy podkreślić odpowiedź odnoszącą się do badanego dziecka.

Dominacja: oka prawego, oka lewego.

	I termin	II termin
Łączna liczba punktów w części I – warstwa biologiczna		

Część II. Warstwa psychologiczna

Zadanie 7. (będą potrzebne: **załącznik b**, nożyczki)

Rozetnij obrazek wzdłuż linii. Ułóż obrazek z otrzymanych puzzli.

	I termin	II termin
Układa z puzzli obrazek – samodzielnie, sprawnie i szybko.	2 p.	2 p.
Układa z puzzli obrazek – samodzielnie, ale powoli.	1 p.	1 p.
Nie układa z puzzli obrazka samodzielnie, oczekuje pomocy.	0 p.	0 p.

Zadanie 8. (będą potrzebne: **załącznik c**, ołówek, kredki)

Pokoloruj pola jak we wzorach. (Uzupełnij linie jak we wzorach).

	I termin	II termin
Prawidłowo koloruje wszystkie wzory. (Prawidłowo uzupełnia linie we wszystkich wzorach).	2 p.	2 p.
Prawidłowo koloruje więcej niż 1 wzór. (Prawidłowo uzupełnia linie w więcej niż 1 wzorze).	1 p.	1 p.
Prawidłowo koloruje najwyżej 1 wzór. (Prawidłowo rysuje 1 wzór).	0 p.	0 p.

Zadanie 9. (będą potrzebne **załącznik d** i ołówek)

Dokończ rysować szlaczki.

	I termin	II termin
Rysuje prawidłowo 3 szlaczki.	2 p.	2 p.
Rysuje prawidłowo 2 szlaczki.	1 p.	1 p.
Rysuje prawidłowo 1 szlaczek.	0 p.	0 p.

Zadanie 10. (będą potrzebne **załącznik e** i ołówek)

Rysuj po śladach.

	I termin	II termin
Rysuje dokładnie po śladach.	2 p.	2 p.
Rysuje, wychodząc nieznacznie poza ślady.	1 p.	1 p.
Rysuje, nie trzymając się śladów.	0 p.	0 p.

Zadanie 11. (będą potrzebne **załącznik f** i ołówek)

Narysuj samodzielnie przedstawione figury.

	I termin	II termin
Dokładnie odwzorowuje kształty figur.	2 p.	2 p.
Zniekształca nieznacznie kształty figur.	1 p.	1 p.
Nie odwzorowuje kształtów figur.	0 p.	0 p.

Zadanie 12.

	I termin	II termin
Dokładnie odwzorowuje kształty liter.	2 p.	2 p.
Zniekształca nieznacznie kształty liter.	1 p.	1 p.
Nie odwzorowuje liter.	0 p.	0 p.

Zadanie 13.

	I termin	II termin
Samodzielnie podejmuje próby pisania.	2 p.	2 p.
Podejmuje próby pisania pod wpływem zachęty dorosłych.	1 p.	1 p.
Nie podejmuje prób pisania.	0 p.	0 p.

Zadanie 14.

Wyjaśnij, co oznaczają podane słowa.

rakieta, róża, lokówka, Mars, biblioteka, ananas, ważenie, mierzenie, telefonowanie

	I termin	II termin
Wyjaśnia znaczenie 7–9 słów. Próbuje definiować, podając nazwy ogólne.	2 p.	2 p.
Wyjaśnia znaczenie 4–6 słów. Określa cechy zewnętrzne i cechy budowy (definicja opisowa).	1 p.	1 p.
Wyjaśnia znaczenie mniej niż 4 słów.	0 p.	0 p.

Zadanie 15. (będzie potrzebny załącznik g)

Przyjrzyj się kolejnym obrazkom. Ułóż opowiadanie na ich podstawie.

	I termin	II termin
Opowiada, posługując się zdaniami rozwiniętymi. Podaje przyczynę i skutek zdarzenia.	2 p.	2 p.
Opowiada, posługując się prostymi zdaniami. Podaje przyczynę i skutek zdarzenia.	1 p.	1 p.
Wymienia elementy poszczególnych obrazków. Nie podaje przyczyny albo skutku zdarzenia.	0 p.	0 p.

Zadanie 16. (będą potrzebne klocki)

Posłuchaj zdań. Po każdym usłyszonym zdaniu weź jeden klocek.

Adam ogląda film. To jest film o leśnych zwierzętach. Opowiada on o wiewiórcie.

Wiewiórka zbiera orzechy laskowe. Znosi je do dziupli. Będzie miała zapasy na zimę.

	I termin	II termin
Bierze tyle klocków, ile jest zdań w tekście.	2 p.	2 p.
Bierze o jeden klocek więcej lub o jeden mniej niż jest zdań w tekście.	1 p.	1 p.
Nie bierze klocków lub bierze przypadkową liczbę klocków.	0 p.	0 p.

Zadanie 17. (będą potrzebne nożyczki i kartka papieru)

Odetnij z kartki trzy paski. Każdy pasek oznacza zdanie. Posłuchaj zdań. Rozetnij każdy pasek na tyle części, z ilu słów składa się czytane zdanie.

Wiewiórka ma orzechy.

Sosna jest drzewem iglastym.

Ciało niedźwiedzia pokrywa gęste futro.

	I termin	II termin
Prawidłowo określa liczbę słów w 3 zdaniach.	2 p.	2 p.
Prawidłowo określa liczbę słów w 2 zdaniach.	1 p.	1 p.
Prawidłowo określa liczbę słów w 1 zdaniu lub nie potrafi prawidłowo określić liczby słów w żadnym zdaniu.	0 p.	0 p.

Zadanie 18.

Podziel na sylaby usłyszane słowa.

sala, noga, sowa, domy,

kapusta, żyrafa, kaktusy, butelka,

telewizor, hipopotam, długopisy, kaloryfer

	I termin	II termin
Dzieli na sylaby 11–12 słów.	2 p.	2 p.
Dzieli na sylaby 6–10 słów.	1 p.	1 p.
Dzieli na sylaby mniej niż 6 słów.	0 p.	0 p.

Zadanie 19.

Podziel na głoski podane słowa.

dom, las, kot, hak

lody, rura, budy, sery

sroka, kapusta, bałwan, telefon

	I termin	II termin
Dzieli na głoski 11–12 słów.	2 p.	2 p.
Dzieli na głoski 6–10 słów.	1 p.	1 p.
Dzieli na głoski mniej niż 6 słów.	0 p.	0 p.

Zadanie 20.

	I termin	II termin
Zna litery.	2 p.	2 p.
Myli litery.	1 p.	1 p.
Nie zna liter.	0 p.	0 p.

Zadanie 21.

	I termin	II termin
Układa wyrazy z liter.	2 p.	2 p.
Pełnia błędy przy układaniu wyrazów z liter.	1 p.	1 p.
Nie układa wyrazów z liter.	0 p.	0 p.

Zadanie 22.

	I termin	II termin
Układa zdania z wyrazów.	2 p.	2 p.
Pełnia błędy przy układaniu zdań z wyrazów.	1 p.	1 p.
Nie układa zdań z wyrazów.	0 p.	0 p.

Zadanie 23.

	I termin	II termin
Czyta zdania całymi wyrazami.	2 p.	2 p.
Czyta zdania, sylabizując lub literując wyrazy.	1 p.	1 p.
Nie czyta.	0 p.	0 p.

Zadanie 24.

Wykonuje proste polecenia podane w języku obcym nowożytnym: usiądź (np. na krześle), wstań, podaj (np. książkę), idź (np. do łazienki), połącz (np. kredki), podskocz (np. dwa razy), narysuj (np. kota), podnieś (np. klocek), umyj (np. ręce), zjedz (np. jabłko), napij się (np. wody), zaśpiewaj piosenkę.

	I termin	II termin
Wykonuje 10–12 poleceń.	2 p.	2 p.
Wykonuje 6–9 poleceń.	1 p.	1 p.
Wykonuje mniej niż 5 poleceń.	0 p.	0 p.

Zadanie 25.

Poprawnie używa słów/zwrotów w języku obcym nowożytnym

- nazw: części ciała, członków rodziny, części garderoby, dni tygodnia, liczb 0–10, kolorów, oznaczających czynności, owoców, przedmiotów
- zwrotów grzecznościowych.

	I termin	II termin
Posiada bogate słownictwo w zakresie języka obcego (powyżej 50 słów).	2 p.	2 p.
Używa wielu słów/zwrotów w języku obcym (10–50).	1 p.	1 p.
Używa kilku słów/zwrotów w języku obcym (poniżej 10).	0 p.	0 p.

Zadanie 26.

Punktacja: za każdą odpowiedź – 1 p.

	I termin	II termin
Wymienia nazwy 3 warzyw.		
Wymienia nazwy 3 owoców.		
Wymienia nazwy 3 zwierząt występujących w Polsce.		
Wymienia nazwy 3 zwierząt egzotycznych.		
Wymienia nazwy 3 zjawisk atmosferycznych.		
Wymienia nazwy 3 przedmiotów przyciąganych przez magnes lub nazwy 3 przedmiotów tonących w wodzie.		
Wymienia 3 sposoby ochrony środowiska naturalnego.		
Wymienia nazwy pojazdów: lądowych, wodnych i powietrznych.		
Określa, przy jakim kolorze na sygnalizatorze można przechodzić przez ulicę.		

Zadanie 27.

A. Wskaż części ciała: *czoło, brzuch, szyja, lewa ręka, stopy, broda, prawe oko*.

	I termin	II termin
Wskazuje wszystkie wymienione części ciała.	2 p.	2 p.
Wskazuje 5–6 części ciała.	1 p.	1 p.
Wskazuje nie więcej niż 4 części ciała.	0 p.	0 p.

B. Nazwij wskazane części ciała: *plecy, lewa noga, prawe ucho, nos, usta, policzki, oczy*.

	I termin	II termin
Nazywa wszystkie wskazane części ciała.	2 p.	2 p.
Nazywa 5–6 części ciała.	1 p.	1 p.
Nazywa nie więcej niż 4 części ciała.	0 p.	0 p.

Zadanie 28. (będzie potrzebny załącznik h)

Obejrzyj obrazek. Powiedz, co jest: na, pod, nad, między, w, po lewej stronie, po prawej stronie.

	I termin	II termin
Rozumie znaczenie terminów: <i>nad, pod, na, w, po prawej stronie, po lewej stronie, między.</i>	2 p.	2 p.
Popełnia 1 błąd, 2 błędy.	1 p.	1 p.
Popełnia więcej niż 2 błędy.	0 p.	0 p.

Zadanie 29.

Wymień nazwy kolejnych dni tygodnia.

	I termin	II termin
Wymienia nazwy kolejnych dni tygodnia.	2 p.	2 p.
Wymienia nazwy wszystkich dni tygodnia, ale nie zna ich kolejności.	1 p.	1 p.
Nie zna nazw wszystkich dni tygodnia.	0 p.	0 p.

Zadanie 30.

Wymień nazwy kolejnych miesięcy.

	I termin	II termin
Wymienia nazwy kolejnych miesięcy.	2 p.	2 p.
Wymienia nazwy wszystkich miesięcy, ale nie zna ich kolejności.	1 p.	1 p.
Nie zna nazw wszystkich miesięcy.	0 p.	0 p.

Zadanie 31. (będą potrzebne patyczki lub inne przedmioty do liczenia)

Daj mi: 2 patyczki, 5 patyczków, 7 patyczków, 9 patyczków, 10 patyczków.

	I termin	II termin
Liczy na konkretach do 10.	2 p.	2 p.
Liczy na konkretach od 6 do 9.	1 p.	1 p.
Liczy na konkretach do 5.	0 p.	0 p.

Zadanie 32.

	I termin	II termin
Określa równoliczność i nierównoliczność zbiorów poprzez samodzielne przeliczanie ich elementów.	2 p.	2 p.
Porównuje liczebność zbiorów poprzez łączenie ich elementów w pary.	1 p.	1 p.
Nie określa równoliczności zbiorów.	0 p.	0 p.

Zadanie 33.

	I termin	II termin
Odczytuje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10.	2 p.	2 p.
Popełnia błędy przy odczytywaniu cyfr.	1 p.	1 p.
Nie odczytuje cyfr.	0 p.	0 p.

Zadanie 34. (będą potrzebne patyczki lub inne przedmioty do liczenia)

Weź 2 patyczki. Dołóż 3 patyczki. Ile masz razem patyczków?

Weź 3 patyczki. Dołóż 4 patyczki. Ile masz razem patyczków?

Weź 4 patyczki. Dołóż 6 patyczków. Ile masz razem patyczków?

	I termin	II termin
Dodaje na konkretach w zakresie 10.	2 p.	2 p.
Dodaje na konkretach z pomocą osoby dorosłej.	1 p.	1 p.
Nie rozumie, na czym polega dodawanie.	0 p.	0 p.

Zadanie 35. (będą potrzebne patyczki lub inne przedmioty do liczenia)

Weź 5 patyczków. Odsuń 3 patyczki. Ile patyczków zostało?

Weź 7 patyczków. Odsuń 4 patyczki. Ile patyczków zostało?

Weź 10 patyczków. Odsuń 6 patyczków. Ile patyczków zostało?

	I termin	II termin
Odejmuje na konkretach w zakresie 10.	2 p.	2 p.
Odejmuje na konkretach z pomocą osoby dorosłej.	1 p.	1 p.
Nie rozumie, na czym polega odejmowanie.	0 p.	0 p.

Zadanie 36.

	I termin	II termin
Rozróżnia i nazywa podstawowe figury geometryczne (koło, trójkąt, prostokąt, kwadrat).	2 p.	2 p.
Rozróżnia i nazywa przynajmniej 3 figury geometryczne.	1 p.	1 p.
Nie nazywa figur geometrycznych.	0 p.	0 p.

Zadanie 37.**A.** Posłuchaj 3 razy rymowanki. Powtórz ją.*Oczy służą do patrzenia,**nosem świat wąchamy.**Uszy słyszą to i owo.**Buzią smak badamy.*

	I termin	II termin
Powtarza rymowankę bezbłędnie.	2 p.	2 p.
Powtarza rymowankę z pomocą osoby dorosłej.	1 p.	1 p.
Nie powtarza rymowanki mimo pomocy osoby dorosłej.	0 p.	0 p.

B. (Po godzinie powracamy do rymowanki).

Powtórz rymowankę (pomagamy, mówiąc dwa słowa rymowanki).

	I termin	II termin
Powtarza rymowankę bezbłędnie.	2 p.	2 p.
Powtarza rymowankę z pomocą osoby dorosłej.	1 p.	1 p.
Nie powtarza rymowanki mimo pomocy osoby dorosłej.	0 p.	0 p.

Zadanie 38. (będzie potrzebny **załącznik i**)

Przyjrzyj się obrazkowi. Odwróć go na drugą stronę i powiedz, co jest na nim narysowane.

	I termin	II termin
Wymienia 7 elementów obrazka.	2 p.	2 p.
Wymienia od 6 do 4 elementów.	1 p.	1 p.
Wymienia poniżej 4 elementów.	0 p.	0 p.

Zadanie 39.

Zobacz, co robię (podskok, klaśnięcie, przysiad). Powtórz moje ruchy.

Zobacz, co robię (obróć w miejscu, stanie na jednej nodze, klaśnięcie, siad na podłodze). Powtórz moje ruchy.

Zobacz, co robię (klaśnięcie, podskok, tupnięcie nogą, przysiad, skłon). Powtórz moje ruchy.

	I termin	II termin
Powtarza bezbłędnie 3 szeregi ruchów.	2 p.	2 p.
Powtarza bezbłędnie 2 szeregi ruchów.	1 p.	1 p.
Popołnia błędy w odtwarzaniu szeregów ruchów.	0 p.	0 p.

Zadanie 40.

Obserwujemy dziecko, np. podczas rysowania. Zwracamy uwagę:

- czy do zadania przystępuje samo, czy wymaga dodatkowych poleceń,
- czy skupia się na zadaniu,
- czy doprowadza zadanie do końca,
- jak długo potrafi się skupić na zadaniu.

	I termin	II termin
Samodzielnie przystępuje do zadania, potrafi się skupić na nim około 20 minut; doprowadza zadanie do końca.	2 p.	2 p.
Wymaga dodatkowych poleceń, żeby wykonać zadanie; skupia się na nim około 10 minut; nie zawsze doprowadza je do końca.	1 p.	1 p.
Nie potrafi się skupić na zadaniu dłużej niż 5 minut; nie kończy go.	0 p.	0 p.

	I termin	II termin
Łączna liczba punktów w części II – warstwa psychologiczna		

Część III. Warstwa socjologiczna

Cechy rozwoju społeczno-emocjonalnego ocenia się na podstawie długotrwałej obserwacji.

Zadanie 41.

Punktacja: za każdą odpowiedź – 1 p.

	I termin	II termin
Jak masz na imię?		
Jak się nazywasz?		
Ile masz lat?		
Jaki jest twój adres zamieszkania?		
Kto z tobą mieszka?		
Jakie imiona mają twoi rodzice?		
Gdzie pracuje mama? Co robi?		
Gdzie pracuje tata? Co robi?		
Jak się nazywa państwo, w którym mieszkasz?		
Jak się nazywa stolica Polski?		
Jak nazywa się najdłuższa rzeka w Polsce?		
Jak wyglądają godło i flaga Polski?		
Czy rozpoznasz hymn Polski?		
Razem:		

Zadanie 42.

Stosunek do norm	I termin	II termin
Podporządkowuje się umowom i zakazom.	2 p.	2 p.
Zdarza mu się łamać normy, reguły i umowy.	1 p.	1 p.
Nie podporządkowuje się normom, regułom i umowom.	0 p.	0 p.

Zadanie 43.

Podporządkowanie	I termin	II termin
Podporządkowuje się poleceniom dorosłych.	2 p.	2 p.
Zdarza mu się nie podporządkować poleceniom dorosłych.	1 p.	1 p.
Nie podporządkowuje się poleceniom dorosłych.	0 p.	0 p.

Zadanie 44.

Stosunek do dorosłych	I termin	II termin
Chętnie wchodzi w relacje z dorosłymi.	2 p.	2 p.
Ma trudności w relacjach z dorosłymi.	1 p.	1 p.
Nie wchodzi w relacje z dorosłymi.	0 p.	0 p.

Zadanie 45.

Stosunek do rówieśników	I termin	II termin
Nie wchodzi w konflikty z dziećmi. Nie jest agresywny.	2 p.	2 p.
Zdarzają mu się konflikty z dziećmi. Zdarza mu się w takich sytuacjach zachować agresywnie.	1 p.	1 p.
Jest konfliktowe. Nieporozumienia rozwiązuje w sposób agresywny.	0 p.	0 p.

Zadanie 46.

Współpraca z rówieśnikami	I termin	II termin
Chętnie współpracuje z rówieśnikami.	2 p.	2 p.
Woli pracować samo.	1 p.	1 p.
Nie podejmuje współpracy z rówieśnikami.	0 p.	0 p.

Zadanie 47.

Stosunek do rówieśników pochodzących z innych krajów i kultur	I termin	II termin
Dostrzega i akceptuje tożsamość innych (wymienia różnice, np. kolor skóry, język, sposób ubierania się, i podobieństwa, np. potrzeba zabawy, wspólne zainteresowania, istniejące między nim a innymi dziećmi, i – bez względu na nie – podejmuje wspólne działania).	2 p.	2 p.
Dostrzega tożsamość innych.	1 p.	1 p.
Nie dostrzega tożsamości innych.	0 p.	0 p.

Zadanie 48.

Rozstanie z opiekunem	I termin	II termin
Spokojnie rozstaje się z opiekunem przed zajęciami.	2 p.	2 p.
Rozstanie z opiekunem budzi w nim niepokój.	1 p.	1 p.
Nie może rozstać się z opiekunem.	0 p.	0 p.

Zadanie 49.

Kontrola emocji	I termin	II termin
Kontroluje swoje emocje.	2 p.	2 p.
Ma trudności z kontrolowaniem emocji, ale stara się nad nimi panować.	1 p.	1 p.
Nie panuje nad swoimi emocjami.	0 p.	0 p.

Zadanie 50.

Reakcja na trudności	I termin	II termin
Nie zraża się napotkanymi trudnościami, stara się je pokonać.	2 p.	2 p.
Napotkane trudności wywołują w nim lęk, ale stara się je pokonać.	1 p.	1 p.
Na trudności reaguje zaniechaniem wykonania zadania.	0 p.	0 p.

Zadanie 51.

Dojrzałość emocjonalna	I termin	II termin
Stara się być niezależne.	2 p.	2 p.
W większości sytuacji stara się być niezależne.	1 p.	1 p.
Jest bezradne.	0 p.	0 p.

Zadanie 52.

Asertywność	I termin	II termin
Przejawia postawę asertywną oraz broni praw innych.	2 p.	2 p.
Przejawia postawę asertywną.	1 p.	1 p.
Nie jest asertywne.	0 p.	0 p.

Zadanie 53.

Tolerancja	I termin	II termin
Szanuje odmienność innych ludzi.	2 p.	2 p.
Czasami (sporadycznie) przejawia brak szacunku do innych.	1 p.	1 p.
Nie jest tolerancyjne.	0 p.	0 p.

Zadanie 54.**Punktacja:**

tak – 1 p.

nie – 0 p.

Samoobsługa	I termin	II termin
Myje i wyciera ręce i twarz (ewentualnie myje zęby).		
Nakrywa do stołu i sprząta po posiłku.		
Posługuje się sztućcami.		
Korzysta z toalety bez pomocy osoby dorosłej.		
Ubiera się i rozbiera.		
Zapina i rozpiną guziki.		
Wiąże sznurowadła.		
Razem:		

Zadanie 55.**Punktacja:**

tak – 1 p.

nie – 0 p.

Samodzielność	I termin	II termin
Utrzymuje porządek wokół siebie.		
Radzi sobie w różnych sytuacjach w przedszkolu.		
W sytuacjach zabawowych potrafi przewidzieć skutki swojego działania.		
Organizuje sobie zabawy swobodne.		
Decyduje w sytuacjach wymagających wyborów (np. doboru materiału plastycznego do zajęć, kolegów do zabaw itp.).		
Razem:		

	I termin	II termin
Łączna liczba punktów w części III – warstwa socjologiczna		

Część IV. Warstwa kulturowa

Zadanie 56.

Sztuki piękne i architektura	I termin	II termin
Rozróżnia dzieła: malarskie, rzeźbiarskie i architektoniczne.	2 p.	2 p.
Rozróżnia dzieła: malarskie, rzeźbiarskie i architektoniczne, z pomocą nauczyciela.	1 p.	1 p.
Nie rozróżnia dzieł: malarskich, rzeźbiarskich i architektonicznych.	0 p.	0 p.

Zadanie 57. (należy dołożyć pracę plastyczną na dowolny temat)

Ekspresja plastyczna	I termin	II termin
Wykonuje prace plastyczne na dany temat na wysokim poziomie (prace zgodne z tematem, prawidłowo zagospodarowana przestrzeń, bogactwo kolorystyki, zachowane proporcje, prace estetyczne, itp.).	2 p.	2 p.
Wykonuje prace plastyczne na dany temat na przeciętnym poziomie.	1 p.	1 p.
Wykonuje prace plastyczne na dany temat na niskim poziomie.	0 p.	0 p.

Zadanie 58.

Ekspresja muzyczna	I termin	II termin
Śpiewa piosenki na wysokim poziomie (zgodnie z linią melodyczną, rytmem, we właściwym tempie, itp.).	2 p.	2 p.
Śpiewa piosenki na przeciętnym poziomie.	1 p.	1 p.
Śpiewa piosenki na niskim poziomie.	0 p.	0 p.

Zadanie 59.

Teatr i film	I termin	II termin
Wymienia nazwy związane z teatrem i filmem.	2 p.	2 p.
Wymienia nazwy związane z teatrem lub filmem.	1 p.	1 p.
Nie wymienia nazw związanych ani z teatrem, ani z filmem.	0 p.	0 p.

Zadanie 60.

Estetyka otoczenia	I termin	II termin
Podaje różnice pomiędzy porządkiem a bałaganem.	2 p.	2 p.
Podaje różnice pomiędzy porządkiem a bałaganem – z pomocą nauczyciela.	1 p.	1 p.
Nie podaje różnic pomiędzy porządkiem a bałaganem.	0 p.	0 p.

Zadanie 61.

Technika	I termin	II termin
Wymienia nazwy co najmniej 5 urządzeń technicznych służących poprawie komfortu życia człowieka.	2 p.	2 p.
Wymienia nazwy 2–4 urządzeń technicznych służących poprawie komfortu życia człowieka.	1 p.	1 p.
Wymienia nie więcej niż 2 nazwy urządzeń technicznych służących poprawie komfortu życia człowieka.	0 p.	0 p.

Łączna liczba punktów w części IV – warstwa kulturowa	I termin	II termin

Część V. Warstwa duchowa

Zadanie 62.

Świat wartości	I termin	II termin
Odróżnia dobro od zła (na podstawie obrazka bądź utworu literackiego).	2 p.	2 p.
Odróżnia dobro od zła (na podstawie obrazka bądź utworu literackiego) z pomocą nauczyciela.	1 p.	1 p.
Nie odróżnia dobra od zła.	0 p.	0 p.

Zadanie 63.

Wzorce osobowościowe	I termin	II termin
Wymienia osoby (autentyczne lub fikcyjne) – wzory aksjologiczne godne naśladowania – oraz podaje ich cechy.	2 p.	2 p.
Wymienia osoby (autentyczne lub fikcyjne) – wzory aksjologiczne godne naśladowania – bez podawania ich cech.	1 p.	1 p.
Nie wymienia osób godnych naśladowania.	0 p.	0 p.

Zadanie 64.

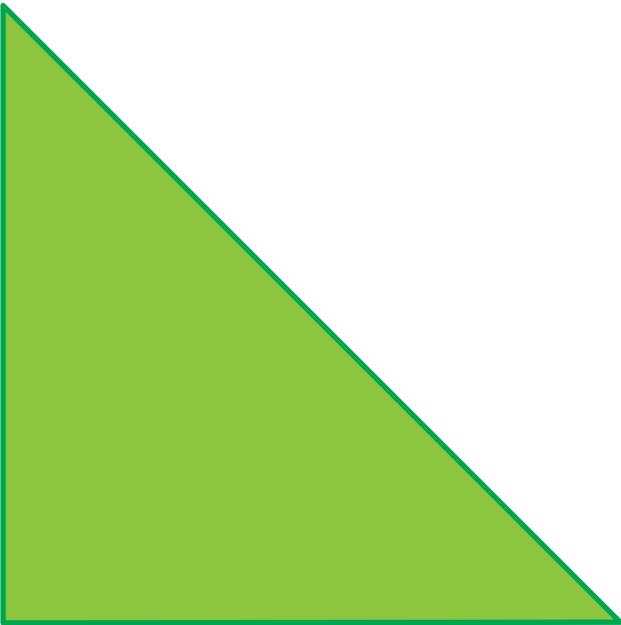
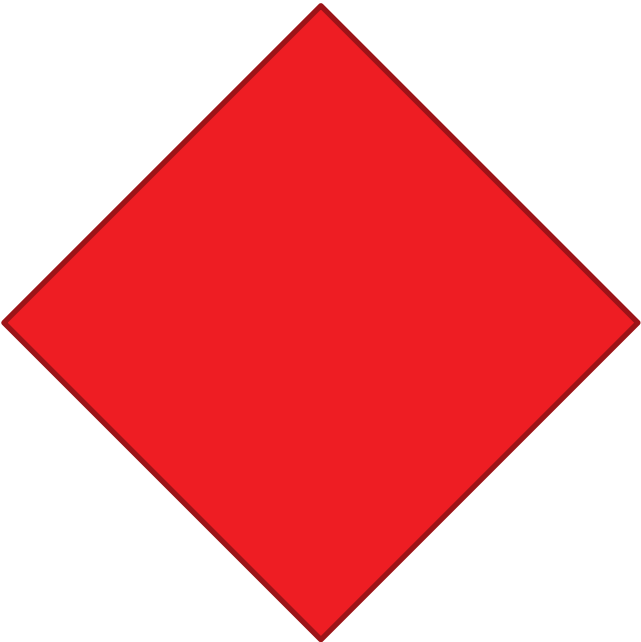
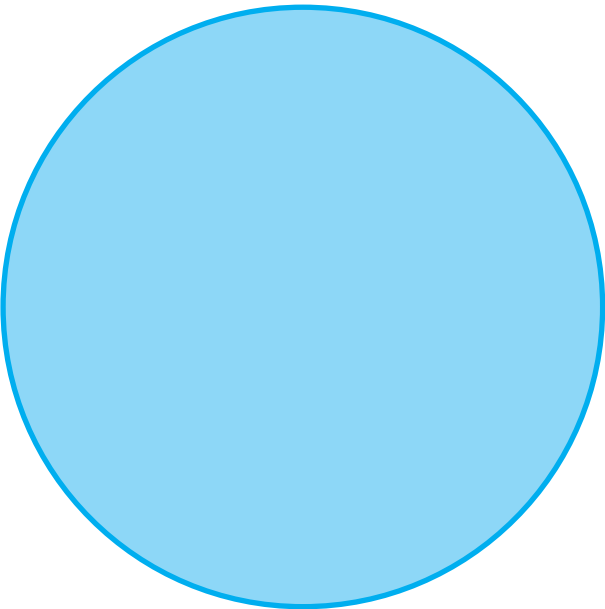
Poczucie własnej wartości i sprawstwa	I termin	II termin
Wymienia swoje mocne strony i określa sposób ich wykorzystania w życiu.	2 p.	2 p.
Wymienia swoje mocne strony, lecz nie podaje sposobów ich wykorzystania w życiu.	1 p.	1 p.
Nie podaje swoich mocnych stron.	0 p.	0 p.

Zadanie 65.

Wrażliwość moralna	I termin	II termin
Przejawia wrażliwość moralną (np. zawstydzenie i poczucie winy) oraz stara się zrehabilitować wyrządzone krzywdy.	2 p.	2 p.
Przejawia wrażliwość moralną (np. zawstydzenie i poczucie winy), lecz rekompensuje krzywdy na polecenie nauczyciela.	1 p.	1 p.
Nie przejawia wrażliwości moralnej.	0 p.	0 p.

Łączna liczba punktów w części V – warstwa duchowa	I termin	II termin

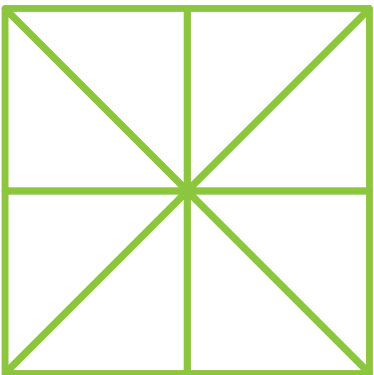
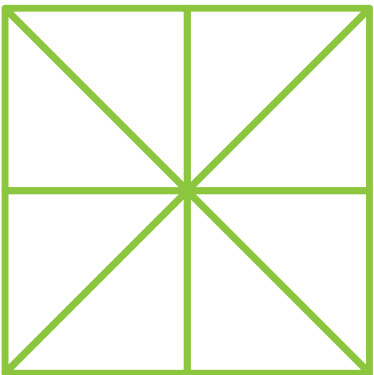
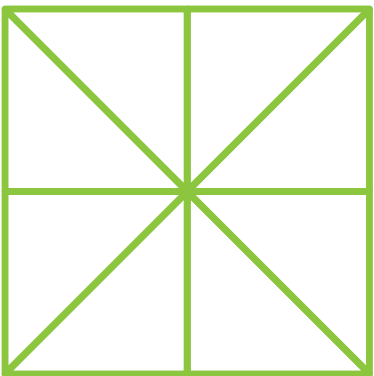
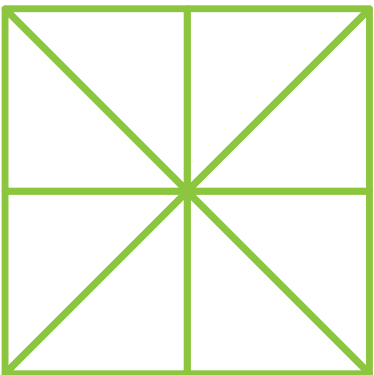
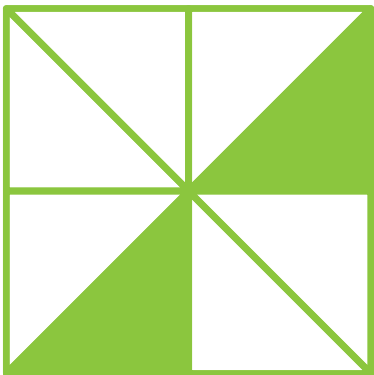
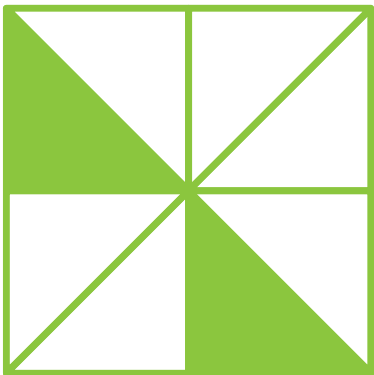
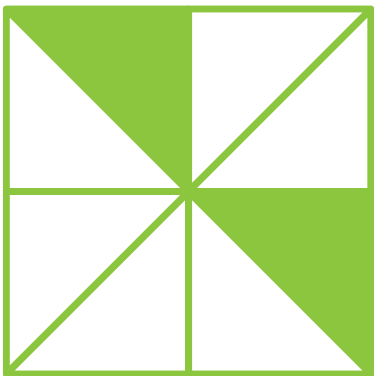
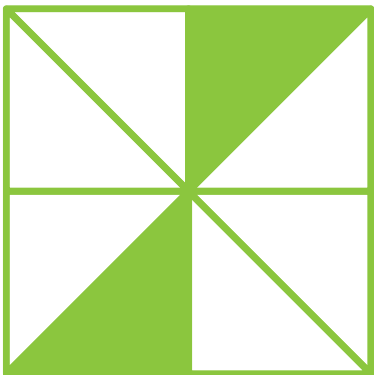
Łączna liczba punktów w częściach I–V	I termin	II termin

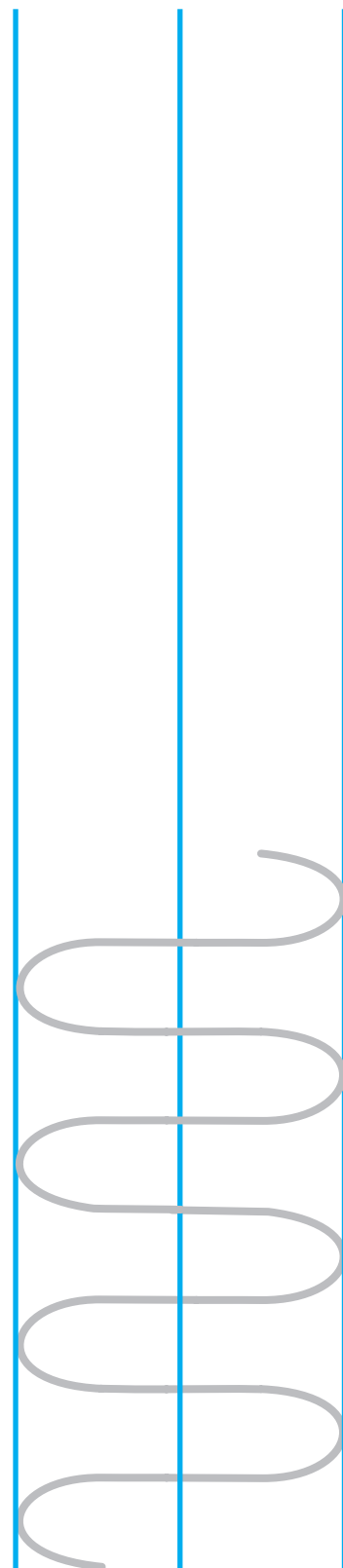
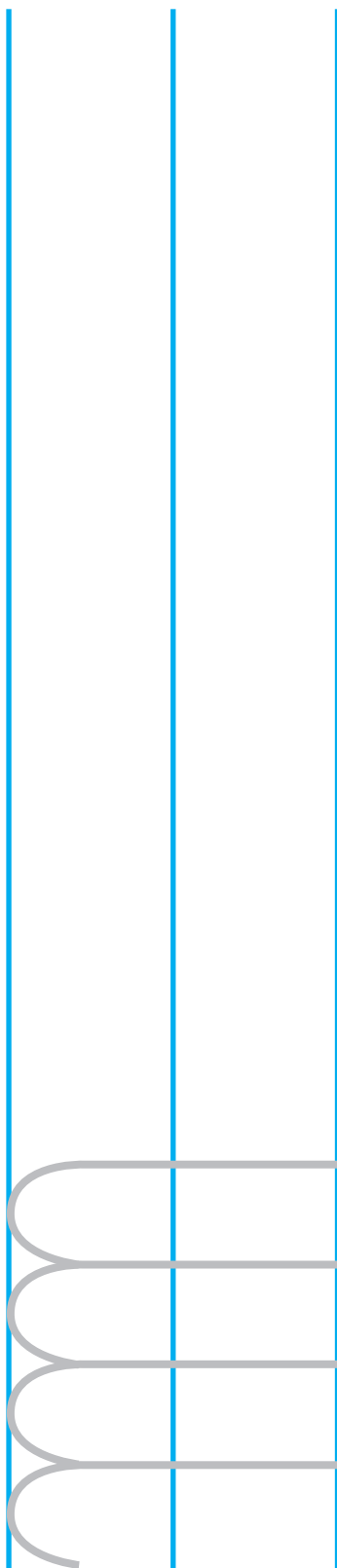
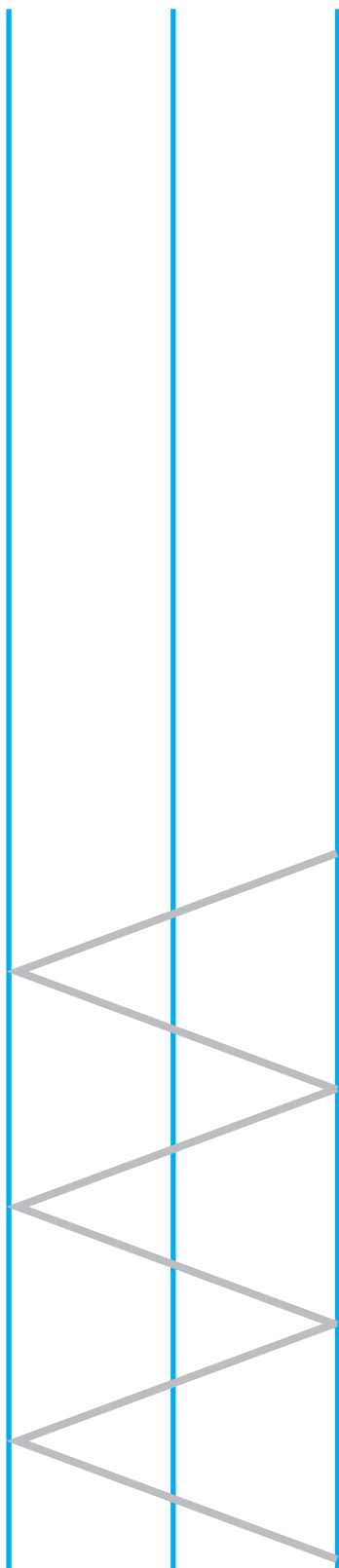
Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

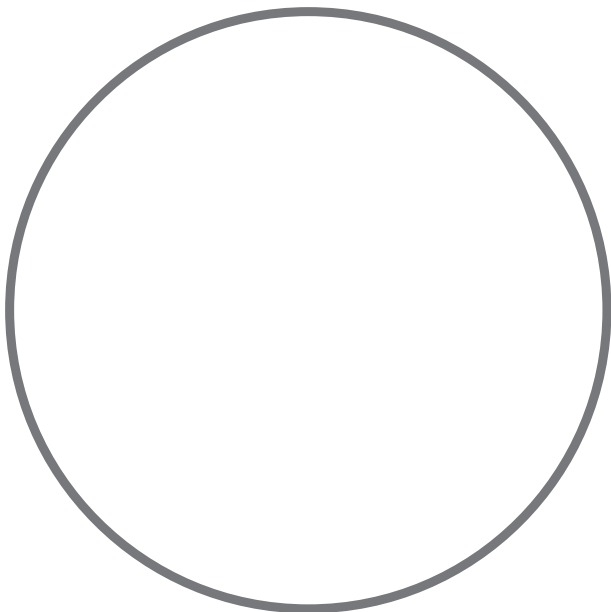
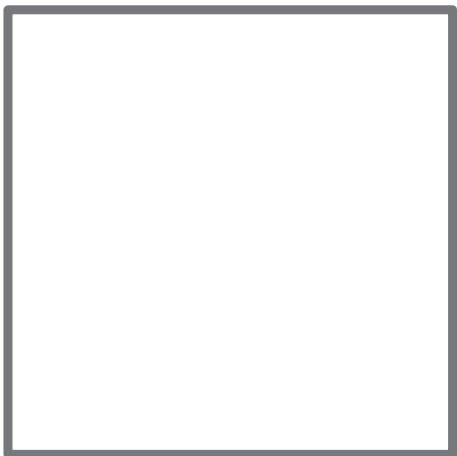
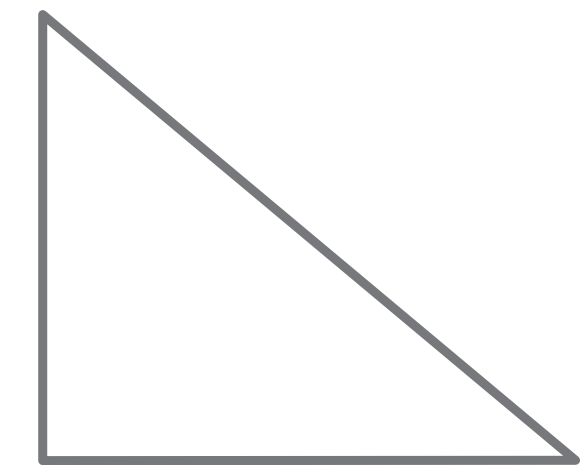

Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

Załącznik f

Imię i nazwisko dziecka

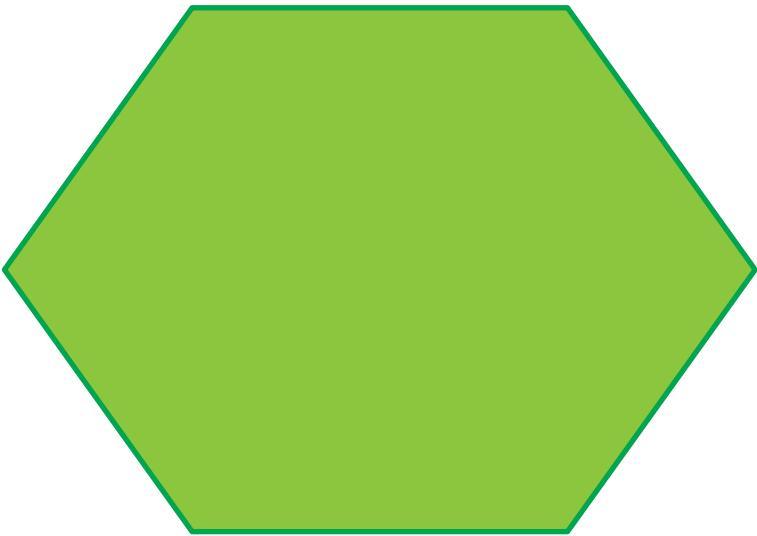
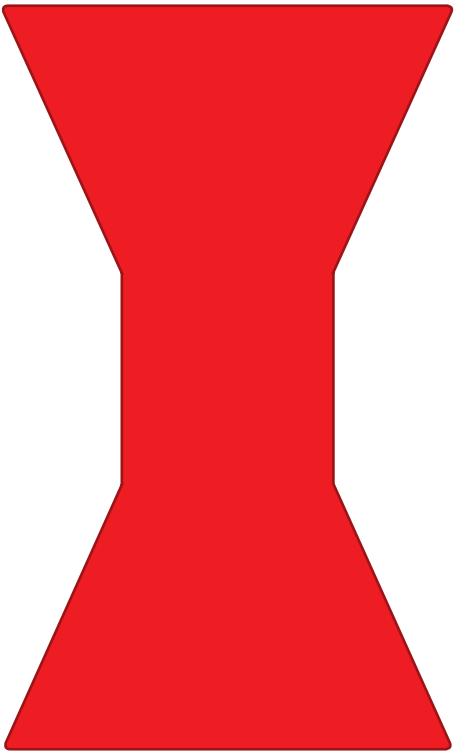
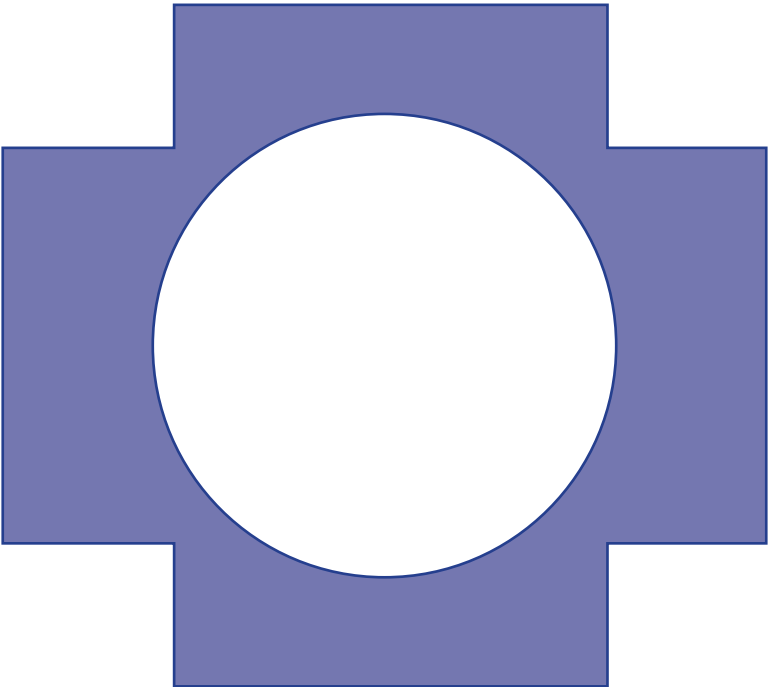
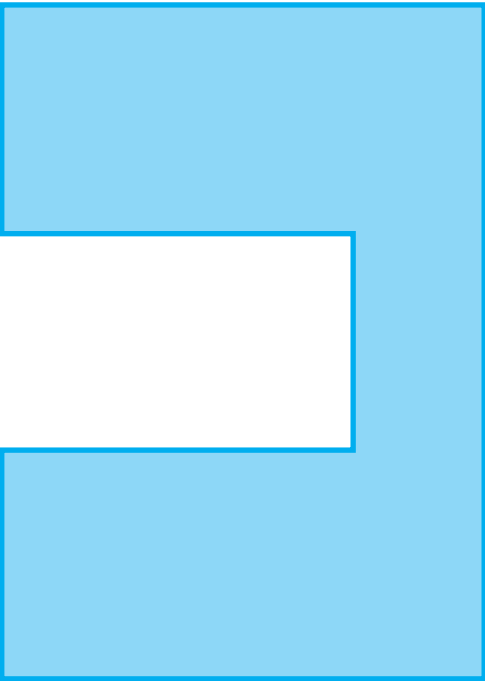
Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

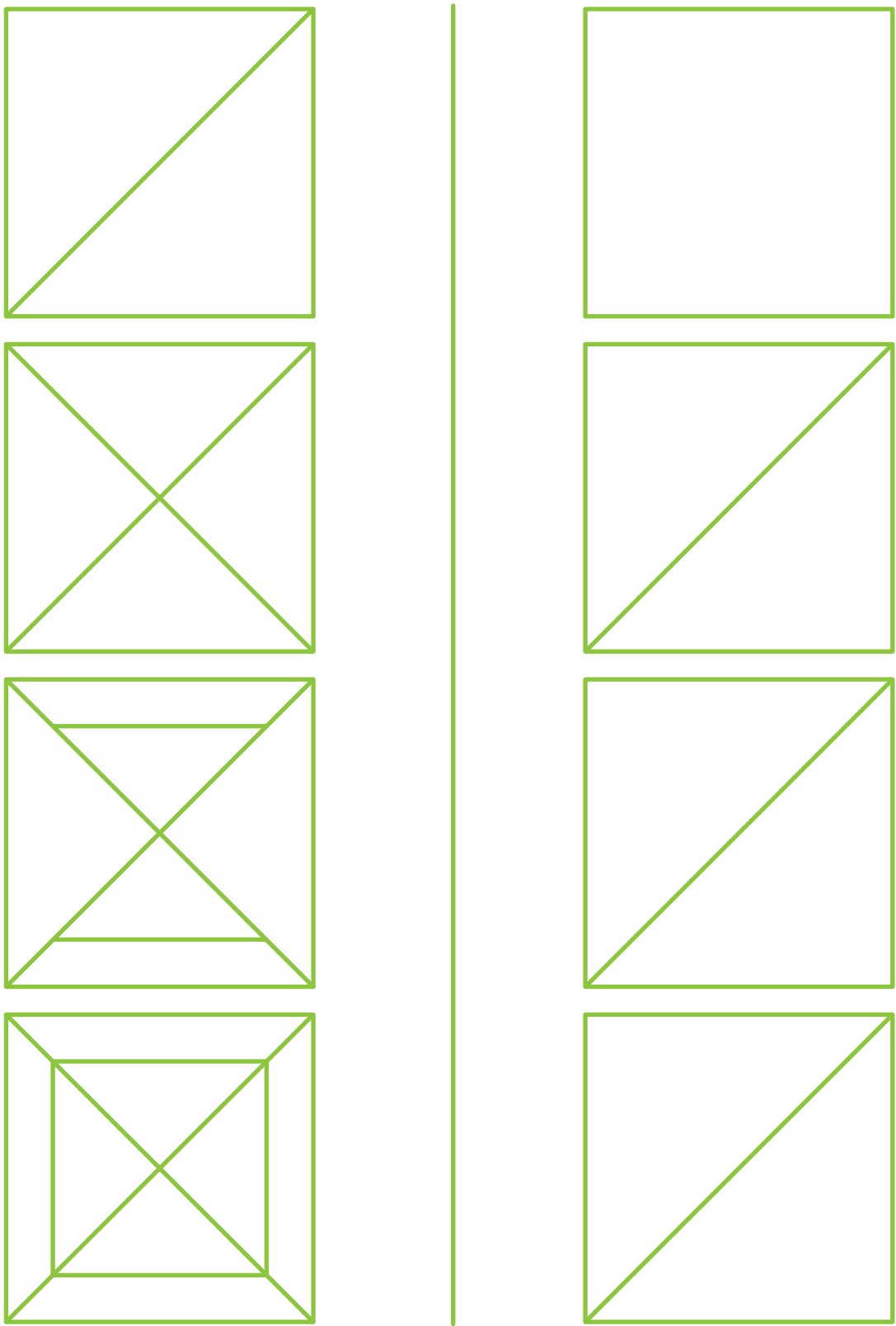
Imię i nazwisko dziecka

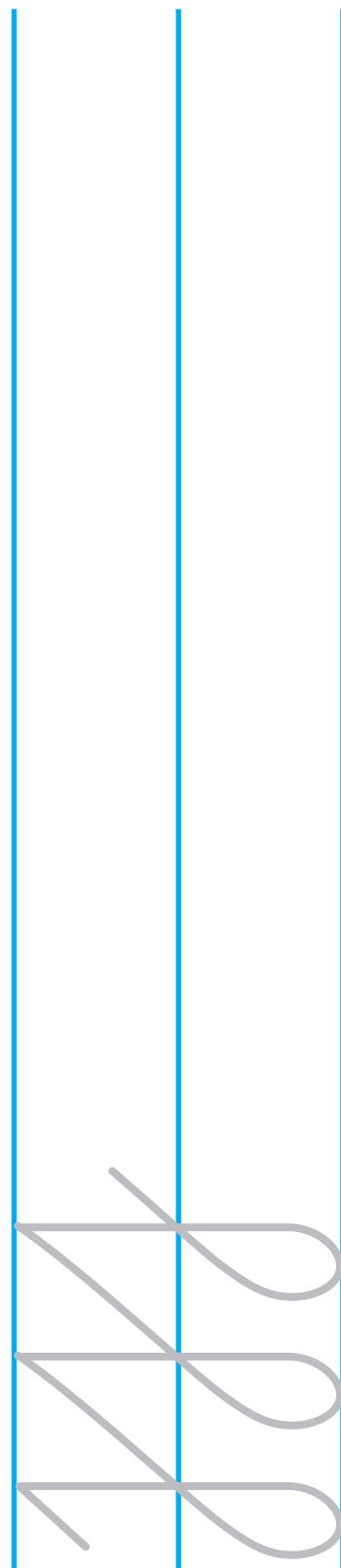
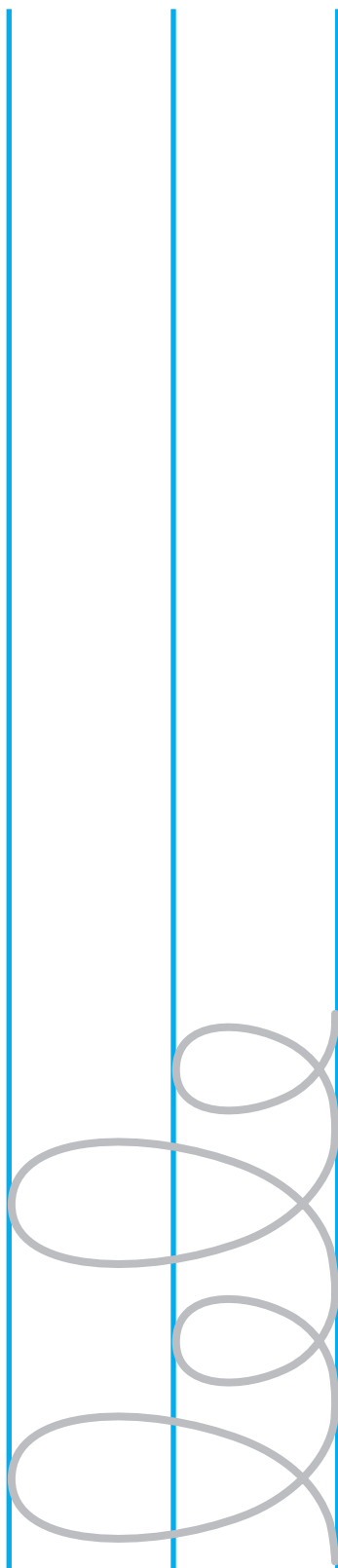
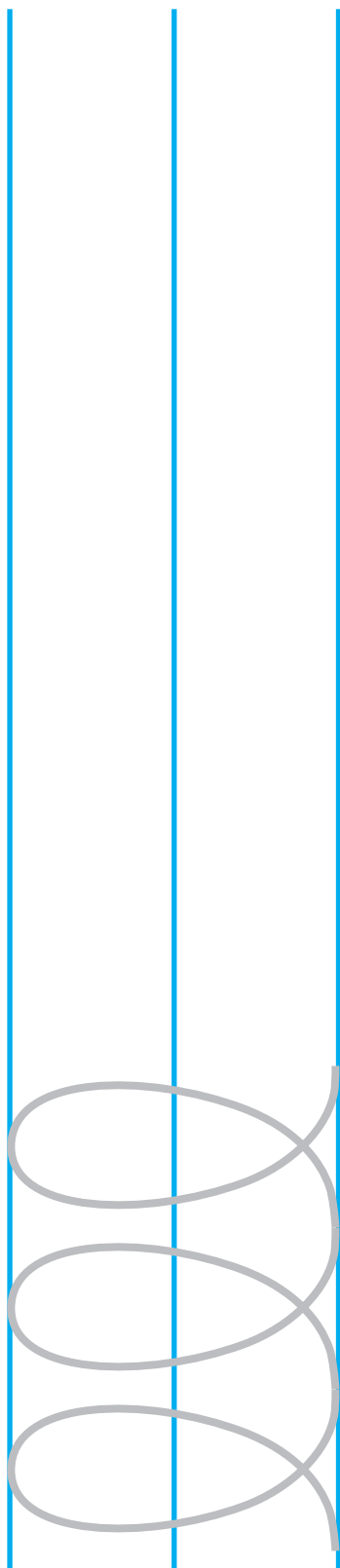
Imię i nazwisko dziecka

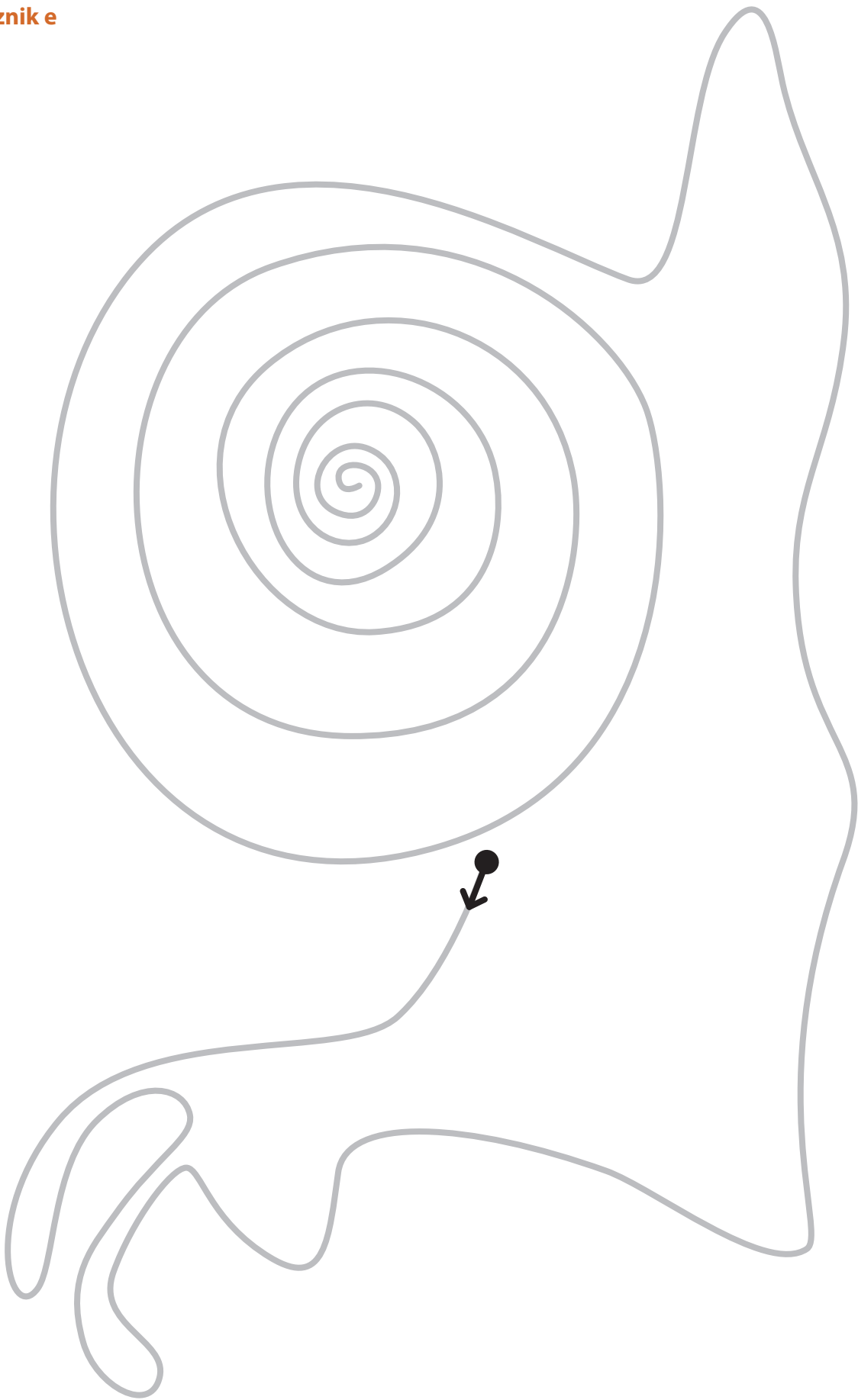
Imię i nazwisko dziecka

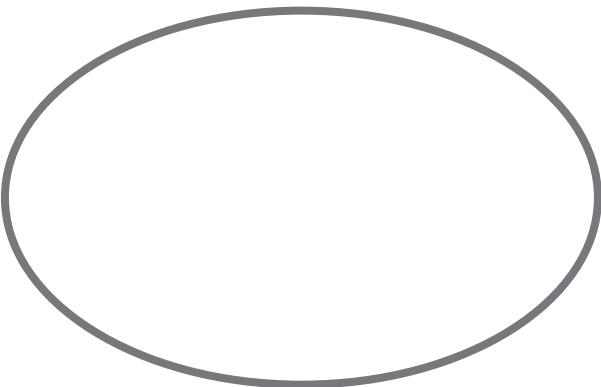
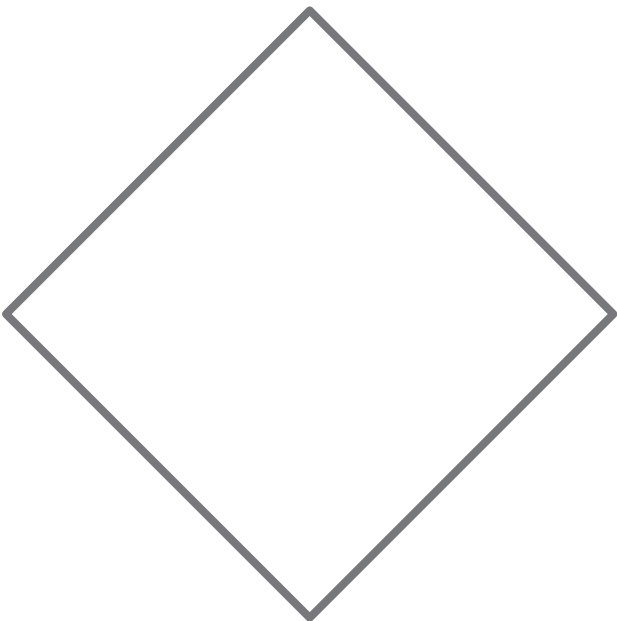
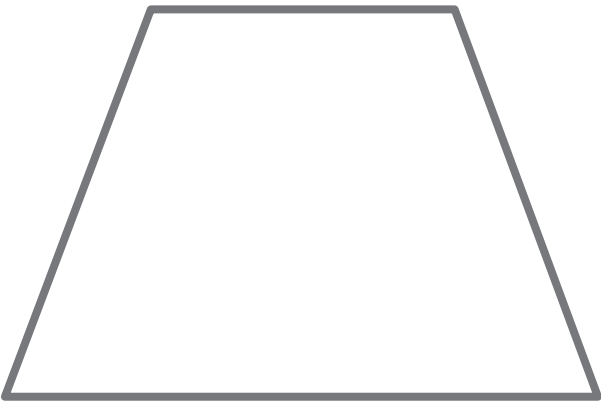

Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

Imię i nazwisko dziecka

Punktacja zadań w arkuszu i interpretacja wyniku

Aby określić poziom dojrzałości szkolnej dziecka, należy zliczyć punkty uzyskane przez nie w poszczególnych zadaniach i odszukać odpowiednie przedziały w tabelach.

Przyjęto następujące przedziały procentowe:

100%–76% – poziom wysoki

75%–51% – poziom przeciętny

poniżej 51% – poziom niski

Przedziały punktowe	Poziom dojrzałości	Interpretacja jakościowa wyniku
174 p.–132 p.	wysoki	Dziecko jest gotowe do podjęcia obowiązków szkolnych.
131 p.–88 p.	przeciętny	Dziecko można uznać za gotowe do podjęcia obowiązków szkolnych. Konieczne są jednak działania wspomagające warstwy rozwoju dziecka, w zakresie których wykryto trudności.
poniżej 88 p.	niski	Dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia obowiązków szkolnych. Wymaga specjalistycznych badań w poradni psychologiczno-pedagogicznej i podjęcia działań terapeutycznych.

Otrzymane wyniki pozwalają także określić poziom rozwoju dziecka w poszczególnych warstwach.

Poziom rozwoju	Przedziały punktowe dla poszczególnych warstw rozwoju				
	Warstwa biologiczna	Warstwa psychologiczna	Warstwa socjologiczna	Warstwa kulturowa	Warstwa duchowa
wysoki	26 p.–20 p.	79 p.–60 p.	49 p.–37 p.	12 p.–10 p.	8 p.–7 p.
przeciętny	19 p.–14 p.	59 p.–40 p.	36 p.–25 p.	9 p.–6 p.	6 p.–5 p.
niski	poniżej 14 p.	poniżej 40 p.	poniżej 25 p.	poniżej 6 p.	poniżej 5 p.

Jeżeli dziecko uzyskało w badaniu niski wynik, dobrze byłoby powtórzyć badanie po krótkiej przerwie.

ARKUSZ OBSERWACJI DZIECKA PIĘCIOLETNIEGO/SZEŚCIOLETNIEGO

(obserwacja dokonywana pod kątem określenia dominujących inteligencji dziecka)
Arkusz opracowany na podstawie teorii inteligencji wielorakich Howarda Gardnera

Imię i nazwisko dziecka

Data urodzenia dziecka (wiek dziecka)

Imię i nazwisko osoby prowadzącej obserwację

Okres prowadzenia obserwacji: od do

Rodzaj obserwacji: indywidualna, bezpośrednia, ciągła, ukryta

Opracowanie: dr Małgorzata Kwaśniewska, mgr Wiesława Żaba-Żabińska

I. Inteligencja językowa (słowna, werbalna, lingwistyczna)

[illegible]

II. Inteligencja matematyczno-logiczna

Lp.	Cecha obserwowana w rozwoju dziecka	Skala natężenia danej cechy										Uwagi
		bardzo niski poziom występowania danej cechy		niski poziom występowania danej cechy		przeciętny poziom wystę- powania danej cechy		wysoki poziom występowania danej cechy		bardzo wysoki poziom wystę- powania danej cechy		
0 p.	1 p.	2 p.	3 p.	4 p.	5 p.	6 p.	7 p.	8 p.	9 p.	10 p.		
1.	Dziecko: jest dociekliwe (zadaje dużo pytań)											
2.	starannie, dokładnie, precyzyjnie wyko- nuje powierzone zadania											
3.	jest skoncentrowane na wykonywaniu zadań											
4.	przewiduje skutki swojego działania											
5.	uczestniczy w zabawach badawczych, wyciąga wnioski w toku rozumowania											
6.	orientuje się w przestrzeni											
7.	rozwiązuje zagadki, rebusy											
8.	liczy poprawnie, dodaje, odejmuje											
9.	posługuje się określeniami czasu											
10.	porządkuje przedmioty w sensowny sposób											

III. Inteligencja wizualno-przestrzenna (wzrokowa)

[illegible]

IV. Inteligencja muzyczna (słuchowa, rytmiczna)

Lp.	Cecha obserwowana w rozwoju dziecka	Skala natężenia danej cechy											Uwagi		
		bardzo niski poziom występowania danej cechy				niski poziom występowania danej cechy		przeciętny poziom wystę- powania danej cechy		wysoki poziom występowania danej cechy		bardzo wysoki poziom wystę- powania danej cechy			
		0 p.	1 p.	2 p.	3 p.	4 p.	5 p.	6 p.	7 p.	8 p.	9 p.	10 p.			
1.	Dziecko: słucha różnego rodzaju muzyki														
2.	nuci, wystukuje rytm, wykonując różne czynności														
3.	zapamiętuje melodię i rytm piosenki														
4.	rozpoznaje piosenki po melodiach														
5.	rozpoznaje instrumenty muzyczne po ich brzmieniach														
6.	określa nastrój danego utworu muzycznego, nazywa wywołane nim emocje														
7.	śpiewa piosenki														
8.	tworzy muzykę														
9.	gra na dzwonkach														
10.	uczestniczy w zabawach tanecznych														

[illegible]

VI. Inteligencja przyrodnicza (środowiskowa, naturalistyczna)

Lp.	Cecha obserwowana w rozwoju dziecka	Skala natężenia danej cechy										Uwagi		
		bardzo niski poziom występowania danej cechy		niski poziom występowania danej cechy		przeciętny poziom wystę- powania danej cechy		wysoki poziom występowania danej cechy		bardzo wysoki poziom wystę- powania danej cechy				
		0 p.	1 p.	2 p.	3 p.	4 p.	5 p.	6 p.	7 p.	8 p.	9 p.		10 p.	
1.	Dziecko: obserwuje przyrodę													
2.	wykazuje się znajomością zwierząt i roślin													
3.	zbiera różne okazy przyrodnicze													
4.	kolekcjonuje wybrane okazy przyrod- nicze (np.: kamienie, muszle, liście itp.) w zależności od zainteresowań													
5.	ogląda czasopisma, książki i filmy o tematyce przyrodniczej													
6.	jest wrażliwe na krzywdę zwierząt													
7.	dba o przyrodę w swoim otoczeniu													
8.	spośród różnych form spędzania czasu wybiera pobyt na świeżym powietrzu													
9.	opiekuje się kącikiem przyrody													
10.	wypowiada się w różnych sytuacjach na tematy związane z przyrodą													

[illegible]

VIII. Inteligencja intrapersonalna (wewnętrzna, indywidualna, intuicyjna)

Lp.	Cecha obserwowana w rozwoju dziecka	Skala natężenia danej cechy										Uwagi												
		bardzo niski poziom występowania danej cechy				niski poziom występowania danej cechy		przeciętny poziom wystę- powania danej cechy		wysoki poziom występowania danej cechy			bardzo wysoki poziom wystę- powania danej cechy											
		0 p.		1 p.		2 p.		3 p.		4 p.			5 p.		6 p.		7 p.		8 p.		9 p.		10 p.	
1.	Dziecko: bawi się w samotności																							
2.	koncentruje się na wykonywaniu czyn- ności																							
3.	z uwagą obserwuje inne osoby																							
4.	jest wrażliwe na ocenę własnej osoby, pochodzącą z zewnątrz																							
5.	jest aktywne podczas realizowania indy- widualnych celów																							
6.	podczas wykonywania zadań wybiera własny sposób działania																							
7.	posiada sprecyzowane zainteresowania																							
8.	nie zraża się trudnościami, porażkami																							
9.	wie, co chciałoby robić w przyszłości																							
10.	ma poczucie własnej wartości																							

Interpretacja wyników obserwacji

1. Nauczyciel zaznacza znakiem **x** poziom natężenia obserwowanej cechy – 0 punktów oznacza brak danej cechy, natomiast 10 punktów oznacza jej maksymalny poziom.
2. Po uzupełnieniu arkusza obserwacyjnego nauczyciel sumuje punkty uzyskane przez dziecko oddzielnie w ramach każdego rodzaju inteligencji, wpisuje je do poniższych tabel i nanosi na wykres.

Lp.	Rodzaj inteligencji	Liczba punktów
I	językowa	
II	matematyczno-logiczna	
III	wizualno-przestrzenna	
IV	muzyczna	
V	kinestetyczna	
VI	przyrodnicza	
VII	interpersonalna	
VIII	intrapersonalna	

Graficzne zestawienie wyników obserwacji*

Lp.	Rodzaj inteligencji	Zakres punktowy (0–100 p.)																					
I	językowa		0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
II	matematyczno-logiczna		0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
III	wizualno-przestrzenna		0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
IV	muzyczna		0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
V	kinestetyczna		0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
VI	przyrodnicza		0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
VII	interpersonalna		0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
VIII	intrapersonalna		0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100

* Nauczyciel zaznacza mazakami na osi liczbowej wyniki (od 0 p. do otrzymanej liczby) uzyskane przez dziecko, odnoszące się do danego rodzaju inteligencji.

**Przykładowe scenariusze zajęć dla dzieci sześcioletnich,
z wykorzystaniem treści programowych z programu „Wokół przedszkola”**

Scenariusz zajęć nr 1

Warstwa rozwojowa: *biologiczna*

Treści programowe:

warstwa biologiczna

- uczestniczenie w ćwiczeniach gimnastycznych z wykorzystaniem standardowych metod, metody R. Labana i innych metod twórczych – W. Sherborne, A. i M. Kniessów, C. Orffa

warstwa psychologiczna

- rozgrywanie gier planszowych

warstwa socjologiczna

- uczestniczenie we wspólnych zabawach, np.: integracyjnych, ruchowych

warstwa kulturologiczna

- reagowanie ruchem na zmiany tempa, dynamiki utworu oraz wysokości dźwięków (dźwięki wysokie, średnie, niskie)
- estetyczne, rytmiczne poruszanie się przy muzyce
- układanie melodii do rymowanek, krótkich wierszy
- wyrażanie stanów emocjonalnych, pojęć i zjawisk pozamuzycznych różnymi środkami aktywności: muzycznej, instrumentalnej, wokalne i ruchowej

Temat zajęć: Zabawy muzyczno-ruchowe z elementami metody R. Labana.

Cele:

- **cel główny:** rozwijanie sprawności fizycznej
- **cele operacyjne**
dziecko:
 - aktywnie uczestniczy w ćwiczeniach i zabawach
 - reaguje na umówione sygnały
 - koncentruje się na wykonywanym ćwiczeniu
 - współdziała z partnerem podczas wykonywania ćwiczeń

Środki dydaktyczne: nagrania melodii: smutnej, wesołej, cichej, głośnej, rytmicznej (żywej), dyskotekowej, bębenek, książka (załącznik a).

Przebieg zajęć

1. Zabawa *Moje dłonie prowadzą*.

Dzieci dobierają się parami, stają naprzeciwko siebie i stykają się lekko dłońmi. Wolna i cicha muzyka jest sygnałem, aby jedno z nich (wybrane na początku zabawy) zaczęło poruszać rękami tak, jakby malowało przed sobą dowolny obraz. Ruchy powinny być powolne i urozmaicone, od małych do bardzo szerokich. Partner musi nadążyć za ruchami prowadzącego, sam biorąc tylko bierny udział w malowaniu. Muzyka głośna jest sygnałem dla drugiego dziecka, które przejmuje rolę prowadzącego.

2. Zabawa *Rób tak jak ja*.

Nauczyciel staje przed dziećmi i przy nagraniu muzyki disco wykonuje różne rytmiczne ruchy – podskakuje, robi skłony, skręty tułowia, obroty ramion... Dzieci go naśladują.

3. Zabawa z rymówką.

Dzieci maszerują po obwodzie koła, mówiąc rymówkę w rytmie wystukiwanym na bębnie przez nauczyciela.

*Ruch to bardzo ważna sprawa,
każdy o tym wie,
daje zdrowie i kondycję
– radość daje też.*

4. Ćwiczenia z elementami metody R. Labana.

Wyczucie własnego ciała

- Przy nagraniu muzyki dzieci tańczą, poruszając wymienionymi przez nauczyciela częściami ciała: tylko rękami, tylko nogami, głową, lub całym ciałem itp.
- Dzieci swobodnie, indywidualnie tańczą przy muzyce. Na przerwę w grze zatrzymują się w bezruchu, dotykając jedną część ciała drugiej, np. łokciem – uda.
- Dzieci interpretują ruchowo nagranie muzyki smutnej, a potem – muzyki wesołej.
- Dzieci chodzą i biegają według rytmu wystukiwanego przez nauczyciela na bębnie.

Rozwijanie wyczucia płynności ruchów i ciężaru ciała w przestrzeni i w czasie

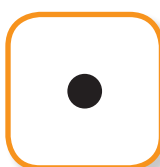
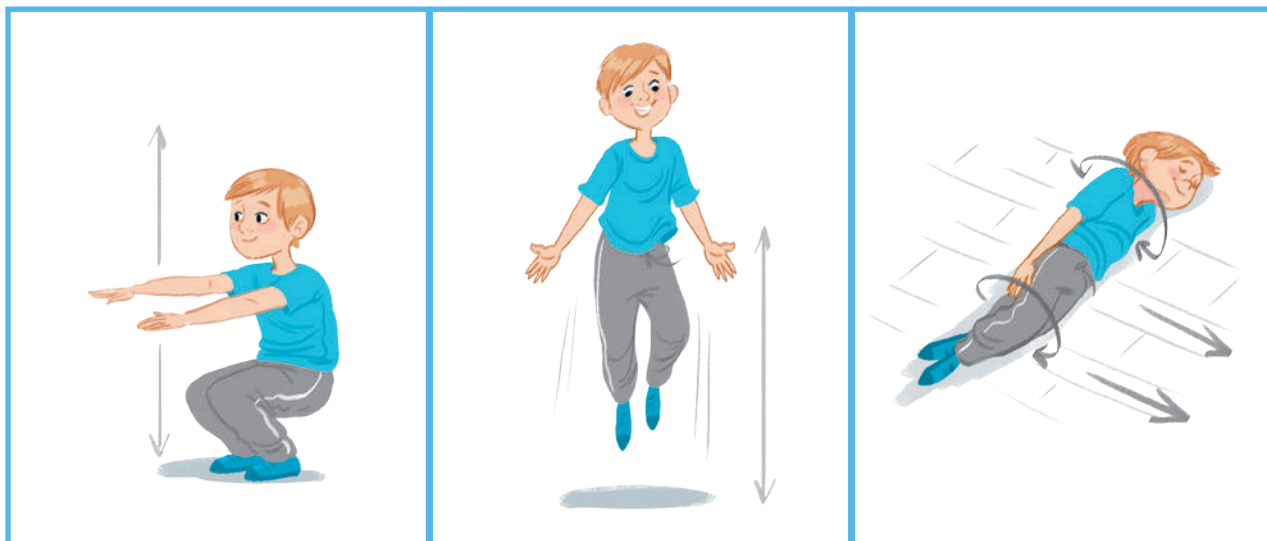
- Dzieci swobodnie biegają przy nagraniu rytmicznej melodii. Na przerwę w muzyce zastygają w bezruchu w wymyślonej przez siebie pozycji.

Adaptacja ruchów własnych do ruchów partnera lub grupy

- W parach, w rytmie żywej melodii jedno dziecko tańczy w niskiej pozycji, a drugie, okrążając partnera, tańczy wysoko. Po chwili następuje zmiana.
- Wszystkie dzieci tańczą, a gdy następuje przerwa w muzyce, każde dziecko dotyka dowolnej części ciała najbliższego sąsiada, tworząc z nim *figurkę* i pozostając w bezruchu, aż muzyka pobudzi je znów do tańca.

5. Wykonywanie ćwiczeń zgodnie z poleceniem z książki (załącznik a).

Dzieci w parach przygotowują kostkę. Rzucają nią, liczą, ile oczek wypadło, i wykonują odpowiednie ruchy, które opisane są obok podanej liczby kropek.

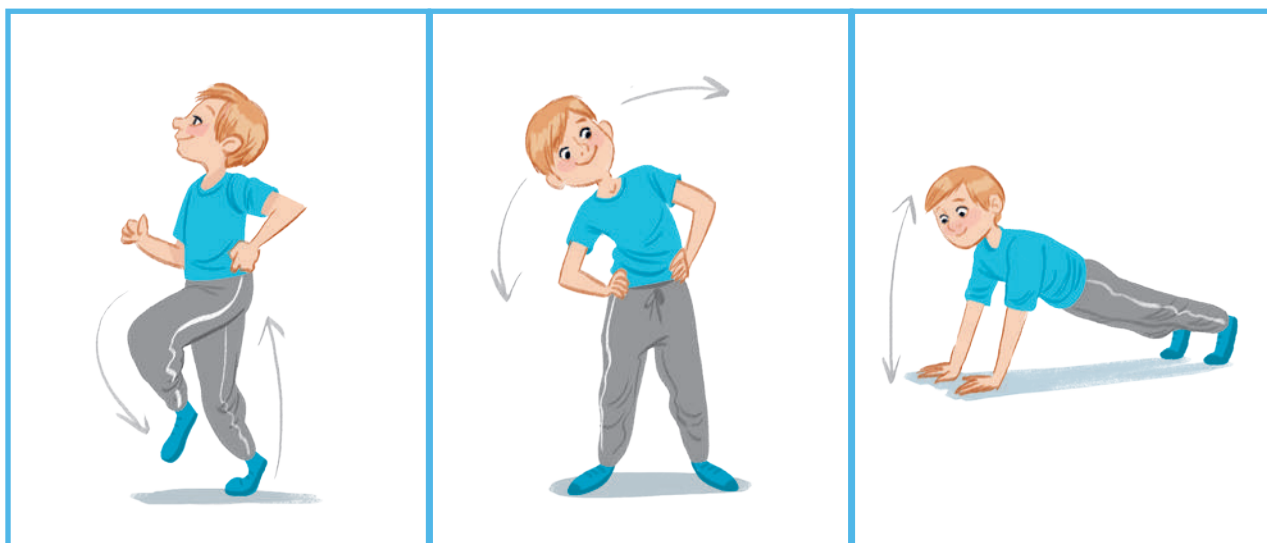
Wykonaj
6 przysiadów,
głośno przy
tym licząc.

Podskocz
6 razy
w miejscu.

Poturlaj się
po podłodze.

Biegnij
w miejscu,
licząc po
cichu, do ilu
potrafisz.

Wykonaj
dwa razy
po 6 skłonów
w bok – raz
w prawo, raz
w lewo.

Wykonaj tyle
pompek, ile
dasz radę.

- Przygotuj kostkę do gry i zagraj razem z kolegą. Rzucajcie kostką. Liczcie, ile oczek wyrzuciliście. Wykonujcie ruchy odpowiadające danej liczbie kropek.

Scenariusz zajęć nr 2

Warstwa rozwojowa: *psychologiczna*

Treści programowe:

warstwa psychologiczna

- poznawanie zmieniających się warunków pogodowych; poznawanie składników pogody: temperatura, wiatr, opady, ciśnienie; poznawanie przyrządów służących do pomiaru składników pogody (np. wiatromierz itp.)
- poznawanie kalendarza pogody – systematyczne jego prowadzenie

warstwa socjologiczna

- uczestniczenie we wspólnych zabawach, np.: integracyjnych, ruchowych

warstwa kulturologiczna

- malowanie palcem, dłonią, wata, gąbką, dużym i małym pędzlem na papierze o różnych formatach, z wykorzystaniem całej powierzchni
- wykonywanie prostych jednotaktowych, dwutaktowych tematów

Temat zajęć: Zapoznanie ze zjawiskami atmosferycznymi charakterystycznymi dla marcowej pogody oraz ze sposobem prowadzenia kalendarza pogody.

Cele:

- **cel główny:** budzenie zainteresowania przyrodą nieożywioną
- **cele operacyjne**
dziecko:
 - wymienia elementy pogody występujące w marcu
 - prowadzi kalendarz pogody
 - maluje palcem na podkładzie z farby klejowej
 - przedstawia ruchem, mimiką, dźwiękiem zjawiska atmosferyczne
 - wymawia przysłowie o marcowej pogodzie z różnymi emocjami

Środki dydaktyczne: wiersz B. Formy *Marcowa pogoda*, obrazki przedstawiające elementy pogody, instrumenty perkusyjne, farba klejowa, nagrania odgłosów różnych zjawisk atmosferycznych charakterystycznych dla przedwiośnia, kalendarz pogody.

Przebieg zajęć

1. Zabawa z zastosowaniem przysłowia o marcu.
 - Czy znacie przysłowie o marcu?
 - A czy znacie przysłowie *Marcowa pogoda – raz słonko, raz woda?*
 - Jak rozumiecie to przysłowie?
- Wyjaśnienie przez dzieci znaczenia przysłowia.
- Rytmiczne mówienie tekstu przysłowia:
Mar-co-wa po-go-da – raz słon-ko, raz wo-da.
- Wypowiadanie przysłowia z różnymi emocjami.
Chętne dzieci mówią przysłowie ze złością, radością, smutkiem, strachem, a pozostałe określają przedstawione emocje.
2. Ćwiczenia słuchowe.
Słuchanie nagrań odgłosów różnych zjawisk atmosferycznych charakterystycznych dla przedwiośnia (padającego deszczu, wiejącego wiatru, burzy), rozpoznawanie ich i nazywanie.

3. Zabawa z elementem dramy – *Zjawiska atmosferyczne* (przedstawienie ich ruchem, mimiką i dźwiękiem). Nauczyciel dzieli dzieci na pięć grup. Każda grupa losuje obrazek przedstawiający element pogody występujący w marcu – świecące słońce, padający deszcz, wiejący wiatr, padający śnieg, burzę. Dzieci wybierają sobie dowolnie instrumenty perkusyjne i ilustrują dany element pogody, którego obrazek wylosowały, za pomocą ruchu, mimiki i dźwięków. Następnie całą grupą pokazują innym dzieciom, jak zamieniają się w świecące słońce, w wiejący wiatr i w burzę.
4. Słuchanie wiersza B. Formy *Marcowa pogoda*.

*Ja jestem marzec, ja wam pokażę,
jak dobrze mieszać pogodę w garze.
Zanim na dobre wiosna przybędzie,
ja ślady zimy zostawię wszędzie.*

*Zmarzną wam nosy i zmarzną uszy,
i jeszcze trochę śnieżek poprószy.
I chociaż słońce mocniej przygrzeje,
to jeszcze chłodnym wiatrem powieję.*

5. Rozmowa na temat wiersza.
- Jakie ślady zimy są widoczne w marcowej pogodzie?
 - Jakie oznaki nadchodzącej wiosny są widoczne w marcowej pogodzie?
6. Zapoznanie z kalendarzem pogody.
- Dlaczego ludzie chcą znać prognozę pogody?
 - Kto zajmuje się zawodowo określaniem pogody?
 - Przypomnienie nazw dni tygodnia (dzieci określają, jak nazywa się pierwszy, drugi... siódmy dzień tygodnia).
 - Wyjaśnienie sposobu prowadzenia kalendarza pogody przez nauczyciela.
 - Nazywanie elementów pogody przedstawionych na obrazkach (świecące słońce, zachmurzenie – chmury, opady deszczu, opady śniegu, wiejący wiatr, burza itp.).
 - Określanie aktualnej pogody – umieszczanie w kalendarzu pogody obrazków przedstawiających elementy pogody charakterystyczne dla danego dnia.
 - Zabawa muzyczno-ruchowa *Pada deszcz, świeci słońce*.
Uśmiechnięte dzieci poruszają się po sali przy nagraniu wesołej melodii – są szczęśliwe, że świeci słońce i zbliża się wiosna. Gdy usłyszą nagranie smutnej melodii – robią smutną minę i zrezygnowane poruszają się po sali, bo pada deszcz, wieje wiatr i zima daje o sobie znać.
7. Malowanie palcem na podkładzie z farby klejowej.
(*Farbę klejową otrzymujemy z mąki żytniej, pszennej lub ziemniaczanej, wody, niebieskiego tuszu, cukru. Mąkę rozrabiamy w zimnej wodzie, podgrzewamy, ciągle mieszając, do momentu uzyskania konsystencji śmietany. Tusz łączymy z powstałą wcześniej zawiesiną i wlewamy cukier rozpuszczony w wodzie. Zbyt gęstą farbę rozcieńczamy wodą*).
Pokrycie przez dzieci kartek farbą klejową za pomocą pędzli.
Rysowanie palcem chmur i padających z nich kropli deszczu.
8. Porządkowanie miejsc pracy.

Scenariusz zajęć nr 3

Warstwa rozwojowa: *socjologiczna*

Treści programowe:

warstwa socjologiczna

- poznawanie zawodów niedostępnych bezpośredniej obserwacji
- poznawanie zasad zgodnego współdziałania (uzgadnianie planu działania, podział ról)
- odpowiedzialne wykonywanie powierzonych zadań
- uważne słuchanie, pytanie o niezrozumiałe fakty
- porządkowanie po sobie miejsc pracy

warstwa psychologiczna

- poznawanie norm ekologicznych – nakazu segregowania odpadów
- poznawanie etapów produkcji papieru z wykorzystaniem filmu, internetu
- wspólne przeprowadzanie eksperymentów, wyciąganie wniosków

warstwa kulturologiczna

- poznawanie za pomocą dotyku różnych faktur papieru: szorstki, gładki, śliski, chropowaty
- poznawanie rozwoju techniki na przykładzie porównywania funkcjonowania jakiejś dziedziny życia człowieka dawniej i dziś

Temat zajęć: Tajemnice papiernika.

Cele:

- **główny:** zapoznanie z pracą papiernika, z etapami produkcji papieru
- **cele operacyjne**
dziecko:
 - nazywa nowo poznany zawód
 - określa przeznaczenie poszczególnych rodzajów papieru
 - wymienia etapy współczesnej produkcji papieru (z pomocą nauczyciela)
 - wykonuje powierzone czynności podczas eksperymentu – produkcji papieru czerpanego
 - porównuje proces produkcji papieru dawniej i dziś
 - porządkuje swoje stanowisko pracy
 - wypowiada się na temat konieczności segregowania odpadów (makulatury)

Środki dydaktyczne: film edukacyjny o produkcji papieru, np. „Jak to jest zrobione? Papier do drukarek” – <https://www.youtube.com/watch?v=mifmripgUWA> (czas trwania: ok. 5 minut); film instruktażowy „Jak zrobić papier czerpany?” – https://www.youtube.com/watch?v=Sr_0Au-_nS4 lub podobny; próbki: papieru do drukarek, papieru gazetowego, offsetowego (książki, kalendarze, broszury), czerpanego (np. zaproszenie, dyplom), tektury litej (np. opakowania lekarstw, kosmetyków) i tektury falistej – liczba próbek równa liczbie dzieci; ścinki papieru białego (mogą być wcześniej namoczone w wodzie), rozdrobnione chusteczki higieniczne, sita (dla każdej grupy jedno) wykonane wcześniej przez nauczyciela z pomocą dzieci, zgodnie z instrukcją zawartą np. w filmie „Jak zrobić papier czerpany?” (ramka z listewek pokryta gęstą tkaniną), blendery/miksery (dla każdej grupy jeden), plastikowe pojemniki większe niż sito (dla każdej grupy jeden), miski z wodą (dla każdej grupy jedna); dowolne dodatki do papieru czerpanego, np. kawa mielona, brokat, drobne listki, farba do pisanek; arkusz bibuły; kółka od sersa; odtwarzacz z dowolną muzyką.

Przebieg zajęć

1. Pokaz próbek papieru, rozmowa kierowana.
 - Oglądanie i badanie za pomocą dotyku prezentowanych przez nauczyciela próbek:
papieru do drukarek
papieru gazetowego

papieru offsetowego
papieru czerpanego
tektury litej
tektury falistej.

- Podawanie cech charakterystycznych – cienki, gruby, miękki, twardy, sztywny, szorstki, śliski, gładki, biały, szary itd.; porównywanie, np. Który papier jest najjaśniejszy? Który jest najszywniejszy? Który jest gładziej od...? Który ma w sobie powietrze?
 - Nazywanie (z pomocą nauczyciela) poszczególnych rodzajów papieru i wymienianie przez dzieci produktów z nich wytwarzanych.
 - Wyjaśnienie przez nauczyciela znaczenia „siedmiu żyć” papieru gazetowego. Produkowany on jest wyłącznie z makulatury, która może być aż siedmiokrotnie przetwarzana.
 - Wypowiedzi dzieci na temat: Co musimy robić, aby papier gazetowy mógł się odradzać siedem razy? (Segregować odpady).
 - Wyszukiwanie własnych przykładów wykorzystania papieru, np. papier do wycinanek, tapeta, papier śniadaniowy, do pieczenia itd.
2. Zabawa ruchowa orientacyjno-porządkowa *Czekoladki – do pudełka*.
Rozłożone na dywanie w równych rzędach kółka od sersa tworzą tekturową bombonierkę. Liczba kółek jest równa liczbie dzieci, które swobodnie poruszają się w rytmie podawanym przez nauczyciela (bieg, marsz, podskoki), omijając pudełko. Na hasło nauczyciela: *Pełne pudełko* dzieci (czekoladki) ustawiają się wewnątrz kółek, stoją wyprostowane. Hasło nauczyciela: *Puste pudełko* oznacza opuszczenie bombonierki, poruszanie się na zewnątrz w oczekiwaniu na kolejny sygnał nauczyciela. Zabawę powtarzamy 3–4 razy.
3. Próby nazwania przez dzieci zawodu osoby zajmującej się produkcją papieru. Ustalenie, że jest to papiernik.
4. Pokaz filmu edukacyjnego dotyczącego produkcji papieru.
5. Przypomnienie – z pomocą nauczyciela – kolejnych etapów procesu produkcji papieru.
- Dostarczenie surowca (drewno pochodzące z drzew liściastych – brzoza, klon, topola, osika – oraz iglastych – sosna, świerk) do fabryki papieru. W tym miejscu nauczyciel powinien podkreślić, że surowiec najczęściej stanowią odpady z drzew lub drewno pochodzące z drzew uprawianych celowo.
 - Korowanie drewna – usuwanie kory w bębnach korujących.
 - Cięcie oczyszczonych kłód na zrębki (24/12/6 mm).
 - Usypywanie zrębków drewna w hałdy.
 - Produkcja pulpy, czyli masy celulozowej:
 - mycie zrębków drewna w dużym zbiorniku;
 - gotowanie zrębków drewna w roztworze alkalicznym, w wysokiej temperaturze, pod wysokim ciśnieniem;
 - oddzielenie roztworu od celulozy i spalanie go, dzięki czemu powstaje para, która służy do wytwarzania prądu;
 - mycie powstałej masy celulozowej;
 - zagęszczanie masy celulozowej;
 - wielostopniowe wybielanie masy celulozowej w wieżach bielarskich.
 - Przesyłanie pulpy rurociągami do maszyny papierniczej, usuwanie wody z wykorzystaniem sita, pras i suszarni, w wyniku czego powstaje papier.
 - Nawijanie gotowego papieru na olbrzymie role (tambory).
 - Cięcie papieru na mniejsze rolki i arkusze.
 - Pakowanie rolek i arkuszy, magazynowanie.
 - Wysyłanie do odbiorcy.
6. Zabawa ruchowa bieżna *Transport papieru*.
Dzieci otrzymują po jednej próbce papieru. Ustawiają się w dowolnej kolejności w pociąg, który – jadąc z fabryki papieru – dostarcza odbiorcom produkty. Nauczyciel włącza dowolną, dość szybką melodię, która jest sygnałem do poruszania się pociągu. Przerwa w muzyce i wywołanie rodzaju papieru (np. tektura lita, papier do drukarek) oznacza opuszczenie pociągu przez dzieci posiadające dane próbki i zajęcie wyznaczonego miejsca w sali – dostarczenie produktu do odbiorcy. Zabawa kończy się wraz z opuszczeniem pociągu

przez wszystkie dzieci. Jako ostatnie opuszczają pociąg dzieci posiadające próbki papieru czerpanego. Nauczyciel wyjaśnia, że produkcja papieru czerpanego znacznie różni się od współczesnej, dziś omawianej, o czym przedszkolaki przekonają się za chwilę.

7. Eksperyment *Mali papiernicy* – produkcja papieru czerpanego.

Dzieci są podzielone na tyle zespołów, ile przygotowano stanowisk. Na każdym z nich znajdują się: skrawki białego papieru lub rozdrobnione chusteczki higieniczne, sito, miska z wodą, mikser/blender, pojemnik na pulpę (większy od sita), wybrany składnik – dodatek ozdobny, arkusz bibuły.

Podział zadań w zespołach:

- miksowanie pulpy;
- wsypanie ozdobnego dodatku (uwaga: jeden zespół wykonuje papier „czysty”) i przelanie pulpy do pojemnika;
- zagarnięcie pulpy sitem i równomierne odsączenie wody poprzez potrząsanie;
- wyciśnięcie wody poprzez przyłożenie suchej bibuły;
- odstawienie sita do wyschnięcia na ok. 2 doby.

Podczas wykonywania wyznaczonych czynności nauczyciel zachęca dzieci do swobodnych wypowiedzi – porównania procesu produkcji papieru dawniej i dziś.

Wspólne porządkowanie swojego miejsca pracy.

Po zakończeniu eksperymentu – otrzymaniu suchych arkuszy papieru czerpanego – dzieci porównują wytwory (faktura, grubość, kształt, barwa). Następnie nauczyciel tworzy z wyprodukowanego papieru dyplomy uznania dla poszczególnych zespołów *małych papierników* (za pomyślne przeprowadzenie produkcji papieru czerpanego). Dyplomy zostają wywieszone w widocznym miejscu w sali lub w holu przedszkolnym.

Scenariusz zajęć nr 4

Warstwa rozwojowa: kulturologiczna

Treści programowe:

warstwa kulturologiczna

- uczestniczenie w wycieczkach do muzeum, galerii sztuki
- współuczestniczenie w organizowaniu w przedszkolu małych galerii, wystaw reprodukcji nawiązujących do aktualnych przeżyć; prowadzenie rozmów na ich temat – wypowiadanie się o swoich wrażeniach i emocjach
- dostrzeganie piękna wokół siebie, np. piękna sztuki użytkowej, detali w strojach własnych i kolegów, piękna faktur, struktur różnych materiałów itp.
- wykonywanie prostych jednotaktowych, dwutaktowych tematów rytmicznych na instrumentach perkusyjnych
- poznawanie pojęć: malarstwo, rzeźba, reprodukcja, portret
- oglądanie albumów z reprodukcjami prac znanych artystów
- działanie na różnych formatach papieru, na różnych kształtach (pasy, koła)

warstwa socjologiczna

- wspólne wykonywanie dekoracji sali

warstwa psychologiczna

- bezpieczne korzystanie z wybranych urządzeń technicznych, np.: telewizora, komputera, odtwarzacza kompaktowego, mp3

Temat zajęć: Interaktywne zwiedzanie muzeum.

Cele:

- **cel główny:** zapoznanie z tematycznie dobranymi dziełami (na temat: Dziecko) wybranych polskich artystów malarzy
- **cele operacyjne**
dziecko:
 - wymienia przykładowe nazwiska malarzy polskich
 - wypowiada się na temat wybranego dzieła malarskiego poznanego na zajęciach
 - określa i wyraża emocje
 - wykonuje zadania (układa puzzle, wykonuje prace z papieru, odtwarza i tworzy rytmy, rysuje postać ludzką)
 - drukuje wskazane przez nauczyciela obrazy ze stron internetowych – włącza drukarkę, naciska (najeżdża kursorem) przycisk „drukuj” na ekranie monitora komputera i przygotowuje wydrukowane obrazy do dekoracji sali (wycina, przykleja)

Środki dydaktyczne: napisy: *artysta, Jan Matejko, Stanisław Wyspiański, Tadeusz Makowski, Józef Pankiewicz* (do całościowego rozpoznawania), reprodukcje obrazów wymienionych malarzy¹: *Dzieci artyści, Dziewczynka w niebieskim kapeluszu, Kapela dziecięca, Portret dziewczynki w czerwonej sukience*, puzzle z wydruku reprodukcji obrazu J. Matejki, karton (do ułożenia na nim puzzli i późniejszego ich przyklejenia), białe talerze papierowe o średnicy około 25 cm (w liczbie równej liczbie dzieci), niebieska bibuła lub niebieskie wstążki, instrumenty perkusyjne (bębenki, piszczałki itp.), czerwony materiał (bibuła bądź sukienka), kredki, kartki, albumy malarstwa, papier do drukarki.

¹ Przykładowe źródła internetowe z dziełami malarzy, które wykorzystano do opracowania scenariusza:

https://www.pinakoteka.zascianek.pl/Matejko/Images/Portret_4_dzieci.jpg

https://www.pinakoteka.zascianek.pl/Wyspiański/Images/Dziewczynka_w_kapeluszu.jpg

<http://artyzm.com/obraz.php?id=6377>

https://www.pinakoteka.zascianek.pl/Pankiewicz/Images/Portret_dziewczynki.jpg

Przebieg zajęć

1. Rozmowa kierowana na temat dotychczasowych doświadczeń dzieci z ich wycieczek do muzeów. Przykładowe pytania: *Kto z was był w muzeum? Co można zobaczyć w muzeum? Co robi się w muzeum? Czego nie wolno robić w muzeum? Co to jest muzeum? Jakie znacie muzea (jakie są ich rodzaje)? Czy w miejscowości, w której mieszkacie, znajduje się jakieś muzeum?* itp.
2. Poinformowanie dzieci, że w ramach tych zajęć odbędą na niby wycieczkę do muzeum, które nauczyciel przygotował dla nich w sali. Będzie to muzeum malarstwa polskiego, w którym poznają nazwiska wybitnych polskich malarzy i ich wybrane dzieła.
3. Wspólne wyjaśnienie pojęć: *artysta, malarz, dzieło, obraz*. Analiza słuchowa tych słów – dzielenie ich na sylaby (słowa *artysta* – na głoski). Umieszczenie napisu *artysta* na tablicy. Próby podawania nazwisk znanych dzieciom artystów reprezentujących różne dziedziny sztuki.
4. Wyjaśnienie zasad prawidłowego zachowania się w muzeum (zachowanie spokoju, nieprzeszkadzanie innym w odbiorze dzieł sztuki, niedotykanie eksponatów).
5. Wycieczka do **pierwszej** sali muzealnej (kącika w sali): **Jana Matejki** i jego dzieła *Dzieci artyści* (w kąciku jest umieszczony napis z nazwiskiem artysty i reprodukcja obrazu).
 - Swobodne wypowiedzi dzieci na temat obrazu. Zwrócenie uwagi na kolorystykę i kompozycję obrazu, na detale w strojach dzieci i w wystroju wnętrza. Określenie emocji wyrażonych przez artystę na twarzach dzieci. Określanie własnych wrażeń estetycznych (co się podoba i dlaczego).
 - Wysłuchanie krótkiej biografii artysty opowiedzianej przez nauczyciela lub, jeżeli w grupie jest dziecko potrafiące czytać, odczytanej przez to dziecko (po wcześniejszym, przed zajęciami, przygotowaniu go do tego zadania).

Jan Matejko jest najbardziej znanym polskim malarzem. Malował przeważnie obrazy historyczne, często bardzo duże. Można je zobaczyć w wielu muzeach, najwięcej znajduje się w Krakowie. Malował także portrety. Tu widzimy portret dzieci artysty, przedstawiający (od lewej): Jerzego, Tadeusza, Helenę i Beatę (miał jeszcze jedną córkę – Reginę, która niestety zmarła jako niemowlę). Jan Matejko pochodził z wielodzietnej rodziny. Miał dziesięć rodzeństwa (ośmiu braci i dwie siostry). Jako uczeń był bardzo pracowity i ambitny.

- Wspólne układanie na podłodze (na kartonie) obrazu J. Matejki z puzzli według wzoru (wydruk reprodukcji pocięty na tyle części, ile jest dzieci). Losowanie pojedynczo przez każde dziecko jednej części obrazu i ułożenie jej we właściwym miejscu tak, aby całość, praca wszystkich dzieci, była zgodna z wzorem. W razie potrzeby nauczyciel służy dzieciom pomocą.
6. Wycieczka do **drugiej** sali muzealnej (kolejnego kącika w sali): **Stanisława Wyspiańskiego** i jego dzieła *Dziewczynka w niebieskim kapeluszu* (w kąciku jest umieszczony napis z nazwiskiem artysty i reprodukcja obrazu).
 - Swobodne wypowiedzi dzieci na temat obrazu. Zwrócenie uwagi na kolorystykę i kompozycję obrazu, na detale w stroju dziecka. Określenie emocji wyrażonych przez artystę na twarzy dziecka. Określanie własnych wrażeń estetycznych (co się podoba i dlaczego).
 - Wyjaśnienie pojęcia *pastel*.
 - Wysłuchanie krótkiej biografii artysty, opowiedzianej przez nauczyciela lub odczytanej przez dziecko.

Stanisław Wyspiański to jeden z najbardziej znanych polskich malarzy. Malował obrazy, projektował witraże do kościołów, pisał sztuki teatralne. Uczył się w Krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych pod kierunkiem Jana Matejki. Artysta miał troje dzieci – Helenkę, Miecia i Stasia. Wyspiański chętnie malował i rysował postacie dzieci – najczęściej swoich. Był nazywany malarzem kwiatów i dzieci. W każdym obrazie czuć wielką miłość artysty do dzieci.

- Ozdabianie przez dzieci papierowych talerzy niebieską bibułą lub wstążką na wzór kapelusza dziewczynki z obrazu S. Wyspiańskiego. Ewentualne, dodatkowe, lub całkiem inne, ozdabianie kapelusza według upodobań dzieci.

7. Zabawa ruchowa: spacerowanie po sali z wykonanym przez siebie nakryciem głowy, wraz ze śpiewem poznanej ostatnio piosenki.
8. Wycieczka do **trzeciej** sali muzealnej (kolejnego kącika w sali): **Tadeusza Makowskiego** i jego dzieła *Kape-la dziecięca* (w kąciku jest umieszczony napis z nazwiskiem artysty i reprodukcja obrazu).
 - Swobodne wypowiedzi dzieci na temat obrazu. Zwrócenie uwagi na kolorystykę i kompozycję obrazu, na stroje dzieci. Określanie emocji wyrażonych przez artystę na twarzach dzieci. Określanie własnych wrażeń estetycznych (co się podoba i dlaczego).
 - Wysłuchanie krótkiej biografii artysty, opowiedzianej przez nauczyciela lub odczytanej przez dziecko.

Tadeusz Makowski uczył się w Krakowie. Wiele podróżował. Jako artysta zasłynął z malowania dzieci, które przedstawiane są głównie w scenach z życia wiejskiego. Swoim wyglądem często przypominają drewniane kukielki. Ponadto Makowski ilustrował książki, projektował okładki, pisał wiersze. Nie założył własnej rodziny.

- Wybranie chętnych dzieci do kapeli (zespół czteroosobowy, na wzór kapeli z obrazu T. Makowskiego). Różne sposoby rytmizowania wyrażen związanych tematycznie z obrazem, np. wyrażenia *Ka-pe-la dzie-cię-ca Ta-de-u-sza Ma-kow-skie-go*. Zmiana dzieci w kapeli. Zmiana instrumentów do rytmizowania. Przykłady rytmizacji może podawać nauczyciel lub dzieci samodzielnie wymyślają swoje aranżacje. Kapele mogą także wymyślać swoje nazwy – na wzór nazw znanych zespołów muzycznych.
9. Wycieczka do **czwartej** sali muzealnej (kolejnego kącika w sali): **Józefa Pankiewicza** i jego dzieła *Portret dziewczynki w czerwonej sukience* (w kąciku jest umieszczony napis z nazwiskiem artysty i reprodukcja obrazu).
 - Swobodne wypowiedzi dzieci na temat obrazu. Zwrócenie uwagi na kolorystykę i kompozycję obrazu, na strój dziewczynki. Określenie emocji wyrażonych przez artystę na twarzy dziewczynki – Józi. Określanie własnych wrażeń estetycznych (co się podoba i dlaczego).
 - Wysłuchanie krótkiej biografii artysty, opowiedzianej przez nauczyciela lub odczytanej przez dziecko.

Józef Pankiewicz studiował malarstwo w Warszawie i w Petersburgu. Podobnie jak Tadeusz Makowski wiele podróżował po Europie. W swojej pracy artystycznej wykorzystywał różne techniki – nie tylko malował, ale też zajmował się grafiką. Jego prace zdobyły wiele nagród. Można je oglądać w muzeach na całym świecie. Miał czworo rodzeństwa. Jego żona miała na imię Wanda. Niestety, nie mieli dzieci.

- Wybranie spośród dzieci dziewczynki – modela, na wzór modela do portretu J. Pankiewicza. Wystylizowanie dziewczynki na wzór Józi – ubranie jej w czerwony materiał (bibułę lub sukienkę), zawiązanie czerwonej kokardy, podanie białej serwetki, ustawienie przy krześle. Rysowanie przez pozostałe dzieci portretu dziewczynki, na wzór portretu J. Pankiewicza. Podpisanie prac, omówienie ich. Ocena prac przez dziewczynkę pełniącą rolę modela.
- Można obok dziewczynki w czerwonej sukience posadzić także dziewczynkę w niebieskim kapeluszu (na wzór obrazu S. Wyspiańskiego), aby dzieci miały możliwość wyboru, którą z nich chcą narysować.
10. Przypomnienie nazwisk artystów poznanych na zajęciach. Umieszczenie nazwisk na tablicy pod napisem *artyści*. Wyjaśnienie pojęć: *portret, reprodukcja*. Umieszczenie na tablicy reprodukcji poznanych portretów przy właściwych nazwiskach malarzy.
 11. Zaproponowanie dzieciom udekorowania sali, z okazji zbliżającego się Międzynarodowego Dnia Dziecka, wykonanymi przez nie portretami oraz innymi portretami (reprodukcjami portretów dziecięcych) wykonanymi przez poznanych polskich malarzy.
- Podział ról (dobrowolny):
- jedna grupa dzieci przykleja ułożone puzzle (obrazu J. Matejki) do kartonu i umieszcza karton w wybranym miejscu sali,
 - druga grupa dekoruje salę portretami wykonanymi przez dzieci – prace przypina spinaczami do sznurka rozciągniętego w sali,
 - trzecia grupa wyszukuje portrety dziecięce w albumach malarskich (zaznacza karteczkami),

- czwarta grupa drukuje wraz z nauczycielem wybrane reprodukcje portretów dziecięcych (proponowane strony internetowe w przypisie²) oraz dekoruje nimi salę (np. przeznaczoną w tym celu tablicę).

Uwaga:

Zajęcia mogą obejmować inny wybór tematyki (np. kwiaty), inny wybór malarzy, inny wybór ich dzieł, inne formy aktywizacji dzieci (np. fotografowanie), inną formę prowadzenia zajęć (np. formę stacyjną).

² <http://info-poster.eu/wszystkie-dzieci-wypianskiego/>
<http://krystyna-malarstwo-mojapasja.blogspot.com/2011/10/dziecko-w-malarstwie-polskim.html>
<http://krystyna-malarstwo-mojapasja.blogspot.com/2012/01/dziecko-w-polskim-malarstwie-cz-iii.html>
<http://artyzm.com/theme.php?id=7>
https://www.pinakoteka.zascianek.pl/Wypianski/Wysp_Dzieci.htm
https://www.pinakoteka.zascianek.pl/Wypianski/Wysp_Dzieci_2.htm
<http://przedszkole178.republika.pl/artykuly/makowski.htm>
http://encyklopediadziecinstwa.pl/index.php?title=Portret_dziecka
<http://niezlasztuka.net/o-sztuce/podkowinski-pankiewicz-jozie-malowali/>

Scenariusz zajęć nr 5

Warstwa rozwojowa: *duchowa*

Treści programowe:

warstwa duchowa

- przejawianie wewnętrznych potrzeb, takich jak:
 - poczucie bezpieczeństwa, komfortu psychicznego, bycia kochanym, akceptowanym
 - aprobata samego siebie i swoich działań
 - poczucie znaczenia własnych doświadczeń (sens życia)
 - poczucie sprawstwa
 - autorytet bliskich osób dorosłych
 - dobre wzorce osobowe (modele), które postępują zgodnie z wartościami
- rozpoznawanie i nazywanie takich wartości, jak: miłość, dobro, przyjaźń, prawda, szacunek, szczęście, uczciwość, odwaga, tolerancja itp.

warstwa socjologiczna

- rozpoznawanie i nazywanie własnych potrzeb
- dzielenie się wiadomościami na temat życia w rodzinie
- podawanie przybliżonych dat świąt rodziców i świąt dziadków

warstwa psychologiczna

- analizowanie, syntetyzowanie, porównywanie, klasyfikowanie
- ćwiczenia w wyrazistym i odpowiednio głośnym wypowiedzianiu się
- stosowanie w wypowiedzi wielu zdań na dany temat
- wyrażanie swoich myśli, przeżyć w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi
- odczytywanie stosowanych oznaczeń i symboli
- czytanie całościowe wyrazów – nazw obrazków
- wykonywanie prac plastyczno-konstrukcyjnych różnymi technikami
- tworzenie własnych książeczek o tematyce bliskiej dzieciom
- poznawanie kalendarza, jego roli w określaniu miesięcy i dni tygodnia

warstwa kulturologiczna

- wyrażanie swoich wrażeń, przeżyć związanych z odbiorem filmu
- wyrażanie swoich przeżyć wewnętrznych, uczuć poprzez różne formy ekspresji: słownej, ruchowej, muzycznej, plastycznej
- uczestniczenie w prezentacji wytworów różnych form własnej ekspresji na forum grupy

Temat zajęć: Rodzina skarbnicą wartości.

Cele:

- **główny:** pogłębianie więzi z rodziną w jej aksjologicznym ujęciu
- **cele operacyjne**
 - dziecko:**
 - uczestniczy w rozmowie/dyskusji zgodnie z ustalonymi zasadami
 - wypowiada się na temat wartości i ich znaczenia w życiu rodziny
 - podaje daty świąt: Dnia Matki, Dnia Ojca, Dnia Babci i Dnia Dziadka
 - czyta całościowo napisy: Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Babci, Dzień Dziadka, Dzień Dziecka
 - określa własne możliwości wpływu na wartościowe życie rodzinne
 - przedstawia własny sposób radosnego powitania gestem i słowem
 - dobiera podane symbole graficzne do określonych wartości, próbuje stworzyć własne symbole
 - tworzy książeczkę według omówionych kryteriów, wyjaśnia znaczenie tytułu *Rodzina skarbnicą wartości*.

Środki dydaktyczne: film o rodzinie, np. *Moja rodzina – Przedszkole Profesora Szymona* (<https://www.youtube.com/watch?v=u28atnroqrY>); kartki z kalendarza, wykonane w formacie A4, wraz z rysunkami poszczególnych członków rodziny i napisami: 21 stycznia Dzień Babci, 22 stycznia Dzień Dziadka, 26 maja Dzień Matki, 23 czerwca Dzień Ojca, 1 czerwca Dzień Dziecka (rysunek dziewczynki i chłopca); obrazki (na tasiemkach) przedstawiające poszczególnych członków rodziny (te same, które widnieją na kartkach z kalendarza), do powieszenia na szyi – dla każdego dziecka jeden obrazek; piosenka *Maluję wielki dom* (sł. i muz. K. Gowik); obrazki przedstawiające: dzieci/dziecko i rodziców, serce, splecione dłonie – małe i duże, słońce, kolorowy dom; jednokolorowe kartki w kształcie kuferka (skarbcza) – po 6 dla każdego dziecka; dziurkacz, kolorowa wstążeczka, kredki.

Przebieg zajęć

1. Prezentacja filmu o rodzinie.
2. Rozmowa/dyskusja dotycząca obejrzanego filmu.
(Zgodnie z zasadami dziecięcego filozofowania, w ujęciu M. Lippmana, który przedstawia trzy cele tego rodzaju aktywności:
 - rozwijanie poprawnego wnioskowania, logicznego myślenia, argumentowania za i przeciw, wypowiadania i obrony własnego zdania, odpowiadania zarówno na proste, jak i złożone pytania;
 - doskonalenie nawyków językowych;
 - wdrażanie do poszanowania poglądów innych niż własne).

Rozmowa/dyskusja powinna przebiegać zgodnie z określonymi zasadami:

- zgłaszanie przez dzieci chęci wypowiedzenia się;
- przeznaczenie czasu wystarczającego na wypowiedzi wszystkich chętnych dzieci;
- umiejętne korygowanie przez nauczyciela błędów językowych i gramatycznych popełnianych przez wypowiadające się dzieci;
- niekrytykowanie i nienagowywanie dziecięcych wypowiedzi;
- obserwowanie przez nauczyciela i zapamiętywanie ewentualnych problemów dzieci (określone zagadnienia, czynności intelektualne), aby w kolejnych rozmowach/dyskusjach je korygować;
- pozostawianie przez nauczyciela „tuż obok” toczącej się rozmowy/dyskusji, nieprezentowanie własnego zdania³; ograniczenie swej roli do zadawania pytań: zarówno zaplanowanych, jak i tych, których nie można przewidzieć.

Wiodące pytania nauczyciela:

– Kiedy obchodzimy Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Babci, Dzień Dziadka?

Nauczyciel pomaga dzieciom w poszukiwaniu odpowiedzi, kolejno umieszczając na tablicy przygotowane kartki z kalendarza.

– Czy dzieci również obchodzą swoje święto?

Nauczyciel wiesza kolejną kartkę z kalendarza.

– Jak nazywamy jednym słowem wszystkie osoby, które przedstawiają rysunki na kartkach?

– Co mamy na myśli, mówiąc *nasza kochana rodzina*?

– Czy rodzina jest dla nas wartością? Dlaczego?

– Czy łatwo byłoby żyć bez rodziny?

– Kto wchodzi w skład waszych rodzin?

3. Zabawa ruchowa orientacyjno-porządkowa *Radosne spotkanie*.

Dzieci losują obrazki przedstawiające poszczególnych członków rodziny, przymocowane do tasiemek, wieszają je na szyi, przyjmując określone role: mamy, taty, babci, dziadka, dziecka. Nauczyciel włącza wesołą muzykę. Dzieci biegają lub podskakują swobodnie w jej rytmie. Kiedy muzyka ucichnie, wiążą koło, a nauczyciel podaje hasło, np. *Mama i dziecko*. Po jego usłyszeniu wywołani członkowie rodziny wbiegają do środka koła, okazując w dowolny sposób (słowem i gestem) radość ze spotkania. Pozostałe dzieci siadają w kole, w siadzie skrzyżnym. Radosne powitanie kończy ponowne włączenie przez nauczyciela muzyki.

³ N. Petrynka-Szymańska, *Filozofowanie z dziećmi*, „Bliżej Przedszkola” 2011, nr 10, s. 94–97.

Wszystkie dzieci rozbiegają się po sali, oczekując przerwy i zaproszenia przez nauczyciela kolejnych par przedstawicieli rodziny.

4. Rozmowa/dyskusja – ciąg dalszy.

- Czego uczy nas rodzina? Jakie wartości przekazuje? (W treści proponowanego filmu – miłość, szczęście, zrozumienie, poczucie bezpieczeństwa). Zwrócenie przez nauczyciela uwagi, że wymienione wartości to również ludzkie potrzeby.
- Jak okazujemy sobie wzajemnie w rodzinie miłość? Jak wy to robicie?
- Jak okazujemy wzajemne zrozumienie? Jak wy to robicie?
- Czy słyszeliście o tolerancji? Co ona oznacza? (Tolerancja to dążenie do zrozumienia innych).
- Co robimy, aby nasza rodzina była szczęśliwa? Co robią dorośli, a co dzieci?
- Gdzie człowiek czuje się najbezpieczniej, szczególnie w trudnych chwilach jego życia? Dlaczego?

5. Ilustracja ruchowa piosenki *Maluję wielki dom*.

Podczas zwrotek dzieci tańczą w parach. Podczas refrenu zatrzymują się i delikatnie uderzają pięścią w klatkę piersiową nad sercem, mówiąc: *puk, puk, puk, puk*.

Ma - lu - ję wiel - ki dom. Ścia - ny ma, ok-na ma, dach czer-wo - ny. A przed
do - mem ko - ty dwa, a w og - ród - ku: ma - ma i ja! Ref.: Ser-dusz-ka
bi - ją nam jak ży - we: puk, puk, puk, puk. Mój dom po-pro-stu jest praw -
dzi - wy, bez - pie - cznie jest tu. Ser - du - szka tu.

- I. *Maluję wielki dom. Ściany ma, okna ma, dach czerwony.*
A przed domem koty dwa, a w ogródku: mama i ja!

Ref.: *Serduszka biją nam jak żywe: puk, puk, puk, puk.*
Mój dom po prostu jest prawdziwy, bezpiecznie jest tu.

- II. *Nad domem słońce łśni, ptaki dwa lecą gdzieś nad chmurami.*
Tata z bratem w piłkę gra, a w ogródku: mama i ja!

Ref.: *Serduszka biją...*

- III. *Za domem rośnie las, pośród drzew idzie jeź i sarenka.*
Babcia koszyk grzybów ma, a w ogródku: mama i ja!

Ref.: *Serduszka biją...*

- IV. *Już dom gotowy mam! Taki dom, duży dom dla rodzinki.*
Dziadek jeszcze niesie psa, a w ogródku: mama i ja!

Ref.: *Serduszka biją...*

6. Zabawa dydaktyczna *Jaka to wartość?*

Dzieci, podzielone na 5-, 6-osobowe grupy, otrzymują od nauczyciela komplet obrazków – symboli przedstawiających dane wartości. Zadaniem każdego zespołu jest ich określenie oraz uzasadnienie wyboru.

symbol: dzieci/dziecko i rodzice – wartość: rodzina

symbol: serce – wartość: miłość

symbol: splecione dłonie – wartość: zrozumienie/tolerancja

symbol: słońce – wartość: szczęście

symbol: dom – wartość: poczucie bezpieczeństwa

Dzieci mogą również podać własne propozycje symboli graficznych omawianych wartości.

7. Praca plastyczna – książeczka *Rodzina skarbnicą wartości*.

Dzieci otrzymują po 6 kartek papieru w kształcie kuferka. Po wspólnym wyszukaniu innych określeń dla kuferka w odniesieniu do wartości, np. skrzynia skarbów, sejf, skarbiec, skarbnica, tworzą własne książki.

Na stronie tytułowej rysują pierwszą wartość – swoją rodzinę. Każda kolejna kartka to symbole: miłości, zrozumienia/tolerancji, szczęścia, poczucia bezpieczeństwa. Następnie dzieci z pomocą nauczyciela robią dziurkaczem otwory, przez które przekładają wstążeczki, zawiązują je, łącząc poszczególne kartki książki.

8. Wyjaśnienie przez chętne dzieci tytułu wykonanej pracy.

**PODSTAWA PROGRAMOWA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO
DLA PRZEDSZKOLI, ODDZIAŁÓW PRZEDSZKOLNYCH W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH
ORAZ INNYCH FORM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO**

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego wskazuje cel wychowania przedszkolnego, zadania profilaktyczno-wychowawcze przedszkola, oddziału przedszkolnego zorganizowanego w szkole podstawowej i innej formie wychowania przedszkolnego, zwanych dalej „przedszkolami”, oraz efekty realizacji zadań w postaci celów osiągniętych przez dzieci na zakończenie wychowania przedszkolnego.

Celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji.

Zadania przedszkola

1. Wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym obszarze jego rozwoju.
2. Tworzenie warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa.
3. Wspieranie aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych.
4. Zapewnienie prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez dzieci doświadczeń, które umożliwią im ciągłość procesów adaptacji, oraz pomoc dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony.
5. Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania, z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań.
6. Wzmacnianie poczucia wartości, indywidualności, oryginalności dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie.
7. Tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo w ruchu drogowym.
8. Przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne, realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji pojawiających się w przedszkolu oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci.
9. Tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki.
10. Tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.
11. Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowanie, majsterkowanie, planowanie i podejmowanie intencjonalnego działania, prezentowanie wytworów swojej pracy.
12. Współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka.

13. Kreowanie, wspólne z wymienionymi podmiotami, sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, grupa w przedszkolu, są inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijania zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju.
14. Systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.
15. Systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole.
16. Organizowanie zajęć – zgodnie z potrzebami – umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego – kaszubskiego.
17. Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.

Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym nie dotyczy:

- 1) dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, oraz dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane ze względu na niepełnosprawności sprzężone, jeżeli jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym lub znacznym;
- 2) dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane ze względu na inne niż wymienione w pkt. 1 rodzaje niepełnosprawności, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 127 ust. 19 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 59), oraz jeżeli z indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego wynika brak możliwości realizacji przygotowania do posługiwania się językiem obcym nowożytnym ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka.

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego

- I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:
 - 1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne;
 - 2) wykonuje czynności samoobsługowe: ubieranie się i rozbieranie, w tym czynności precyzyjne, np.: zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł;
 - 3) spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku;
 - 4) komunikuje potrzebę ruchu, odpoczynku itp.;
 - 5) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich; wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne;
 - 6) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje, buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiał naturalny;
 - 7) wykonuje czynności, takie jak: sprzątanie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i oburącz, małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania;
 - 8) wykonuje podstawowe ćwiczenia kształtujące nawyk utrzymania prawidłowej postawy ciała;
 - 9) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie.
- II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:
 - 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
 - 2) szanuje emocje – swoje i innych osób;

- 3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych;
- 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu;
- 5) rozstaje się z rodzicami bez lęku, ma świadomość, że rozstanie takie bywa dłuższe lub krótsze;
- 6) rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie;
- 7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie; wdraża swoje własne strategie, wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników;
- 8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji;
- 9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia;
- 10) dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę;
- 11) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej.

III. Społeczny obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i, przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze;
- 2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej;
- 3) posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem;
- 4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania;
- 5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku;
- 6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np.: szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym – obowiązkowość, przyjaźń, radość;
- 7) respektuje prawa i obowiązki, swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby;
- 8) obdarza uwagę inne dzieci i osoby dorosłe;
- 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.

IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- 1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i z materiału naturalnego;
- 2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, posługuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośne dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach;
- 3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych;
- 4) rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych, dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności;
- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 6) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom;

- 7) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną; słucha muzyki, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku, oraz wyraża ją ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku; śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu; wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej; aktywnie słucha muzyki; wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni, np. ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, np. hymn przedszkola, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości, np. Dnia Babci i Dnia Dziadka, święta przedszkolaka (piosenki okazjonalne), i inne; w skupieniu słucha muzyki;
- 8) wykonuje własne eksperymenty graficzne farbą, kredką, ołówkiem, mazakiem itp., tworzy proste i złożone znaki, nadając im znaczenie, odkrywa w nich fragmenty wybranych liter, cyfr, kreśli wybrane litery i cyfry na gładkiej kartce papieru, wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów, przetwarza obraz ruchowy na graficzny i odwrotnie, samodzielnie planuje ruch przed zapisaniem, np. znaku graficznego, litery i innych w przestrzeni sieci kwadratowej lub liniatury, określa kierunki i miejsca na kartce papieru;
- 9) czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie;
- 10) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski, ukryte w podaniach, przysłowiaach, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;
- 11) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę;
- 12) klasyfikuje przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odtwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, rozróżnia podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt);
- 13) eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoń, stopę, but;
- 14) określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, rozróżnia strony – lewą i prawą;
- 15) przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego;
- 16) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu, np.: wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem, w tym nazwami pór roku, nazwami dni tygodnia i miesięcy;
- 17) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym;
- 18) posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np.: tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół;
- 19) podejmuje samodzielną aktywność poznawczą, np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.;
- 20) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód;
- 21) rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie; uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;

- 22) reaguje na proste polecenie w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek, opowiadanych lub czytanych, wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem; zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej;
- 23) reaguje na proste polecenie w języku regionalnym – kaszubskim, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek, opowiadanych lub czytanych, wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem, zna godło (symbol) swojej wspólnoty regionalnej – kaszubskiej.

Warunki i sposób realizacji

1. Zgodnie z zapisami dotyczącymi zadań przedszkola nauczyciele organizują zajęcia wspierające rozwój dziecka. Wykorzystują do tego każdą sytuację i moment pobytu dziecka w przedszkolu, czyli tzw. zajęcia kierowane i niekierowane. Wszystkie doświadczenia dzieci płynące z organizacji pracy przedszkola są efektem realizacji programu wychowania przedszkolnego. Ważne są zatem zajęcia kierowane, jak i czas spożywania posiłków, czas przeznaczony na odpoczynek i charakter tego odpoczynku, uroczystości przedszkolne, wycieczki, ale i ubieranie, rozbieranie. Bardzo ważna jest samodzielna zabawa.
2. Przedstawione w podstawie programowej naturalne obszary rozwoju dziecka wskazują na konieczność uszanowania typowych dla tego okresu potrzeb rozwojowych, których spełnieniem powinna stać się dobrze zorganizowana zabawa – zarówno w budynku przedszkola, jak i na świeżym powietrzu. Naturalna zabawa dziecka wiąże się z doskonaleniem motoryki i zaspokojeniem potrzeby ruchu, dlatego organizacja zajęć na świeżym powietrzu powinna być elementem codziennej pracy z dzieckiem w każdej grupie wiekowej.
3. Nauczyciele, organizując zajęcia kierowane, biorą pod uwagę możliwości dzieci, ich oczekiwania poznawcze i potrzeby wyrażania swoich stanów emocjonalnych, komunikacji oraz chęci zabawy. Wykorzystują każdą naturalnie pojawiającą się sytuację edukacyjną prowadzącą do osiągnięcia dojrzałości szkolnej. Sytuacje edukacyjne wywołane np. oczekiwaniem poznania liter skutkują zabawami w ich rozpoznawanie. Jeżeli dzieci w sposób naturalny są zainteresowane zabawami prowadzącymi do ćwiczeń czynności złożonych, takich jak: liczenie, czytanie, a nawet pisanie, nauczyciel przygotowuje dzieci do wykonywania tychże czynności zgodnie z fizjologią i naturą pojawiania się tychże procesów.
4. Przedszkole jest miejscem, w którym poprzez zabawę dziecko poznaje alfabet liter drukowanych. Zabawa rozwija w dziecku oczekiwania poznawcze w tym zakresie i jest najlepszym rozwiązaniem metodycznym, które sprzyja jego rozwojowi. Zabawy przygotowujące do nauki pisania liter prowadzić powinny jedynie do optymalizacji napięcia mięśniowego, ćwiczeń planowania ruchu przy kreśleniu znaków o charakterze literopodobnym, ćwiczeń czytania liniatury, wodzenia po śladzie i zapisu wybranego znaku graficznego. W trakcie wychowania przedszkolnego dziecko nie uczy się czynności złożonych z udziałem całej grupy, lecz przygotowuje się do nauki czytania i pisania oraz uczestniczy w procesie alfabetyzacji.
5. Nauczyciele diagnozują, obserwują dzieci i twórczo organizują przestrzeń ich rozwoju, włączając do zabaw i doświadczeń przedszkolnych potencjał tkwiący w dzieciach oraz ich zaciekawienie elementami otoczenia.
6. Współczesny przedszkolak funkcjonuje w dynamicznym, szybko zmieniającym się otoczeniu, stąd przedszkole powinno stać się miejscem, w którym dziecko otrzyma pomoc w jego rozumieniu.
7. Organizacja zabawy, nauki i wypoczynku w przedszkolu oparta jest na rytmie dnia, czyli powtarzających się systematycznie fazach, które pozwalają dziecku na stopniowe zrozumienie pojęcia czasu i organizacji oraz dają poczucie bezpieczeństwa i spokoju, zapewniając mu zdrowy rozwój.
8. Pobyt w przedszkolu jest czasem wypełnionym zabawą, która pod okiem specjalistów tworzy pole doświadczeń rozwojowych budujących dojrzałość szkolną. Nauczyciele zwracają uwagę na konieczność tworzenia u dzieci stosownych nawyków ruchowych, które będą niezbędne, aby rozpocząć naukę w szkole, a także na rolę poznawania wielozmysłowego. Szczególne znaczenie dla budowy dojrzałości szkolnej mają zajęcia rytmiki, które powinny być prowadzone w każdej grupie wiekowej, oraz gimnastyki, ze szczególnym uwzględnieniem ćwiczeń zapobiegających wadom postawy.

9. Nauczyciele systematycznie informują rodziców o postępach w rozwoju ich dziecka, zachęcają do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego oraz opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole.
10. Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym powinno być włączone w różne działania realizowane w ramach programu wychowania przedszkolnego i powinno odbywać się przede wszystkim w formie zabawy. Należy stworzyć warunki umożliwiające dzieciom osłuchanie się z językiem obcym w różnych sytuacjach życia codziennego. Może to zostać zrealizowane m.in. poprzez kierowanie do dzieci bardzo prostych poleceń w języku obcym, w toku różnych zajęć i zabaw, wspólną lekturę książeczek dla dzieci w języku obcym, włączanie do zajęć rymowanek, prostych wierszyków, piosenek oraz materiałów audiowizualnych w języku obcym. Nauczyciel prowadzący zajęcia z dziećmi powinien wykorzystać naturalne sytuacje wynikające ze swobodnej zabawy dzieci, aby powtórzyć lub zastosować w dalszej zabawie poznane przez dzieci słowa lub zwroty.

Dokonując wyboru języka obcego nowożytnego, do posługiwania się którym będą przygotowywane dzieci uczęszczające do przedszkola lub innej formy wychowania przedszkolnego, należy brać pod uwagę, jaki język obcy nowożytny jest nauczany w szkołach podstawowych na terenie danej gminy.

11. Aranżacja przestrzeni wpływa na aktywność wychowanków, dlatego proponuje się takie jej zagospodarowanie, które pozwoli dzieciom na podejmowanie różnorodnych form działania. Wskazane jest zorganizowanie stałych i czasowych kątek zainteresowań. Jako stałe proponuje się kąci: czytelniczy, konstrukcyjny, artystyczny, przyrodniczy. Jako czasowe proponuje się kąci związane z realizowaną tematyką, świętami okolicznościowymi, specyfiką pracy przedszkola.
12. Elementem przestrzeni są także zabawki i pomoce dydaktyczne wykorzystywane w motywowaniu dzieci do podejmowania samodzielnego działania, odkrywania zjawisk oraz zachodzących procesów, utrwalania zdobytej wiedzy i zdobytych umiejętności, inspirowania do prowadzenia własnych eksperymentów. Istotne jest, aby każde dziecko miało możliwość korzystania z nich bez nieuzasadnionych ograniczeń czasowych.
13. Elementem przestrzeni w przedszkolu są odpowiednio wyposażone miejsca przeznaczone na odpoczynek dzieci (leżak, materac, mata, poduszka), jak również elementy wyposażenia odpowiednie dla dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych.
14. Estetyczna aranżacja wnętrza umożliwia celebrowanie posiłków (kulturalne, spokojne ich spożywanie połączone z nauką posługiwania się sztuczkami), a także daje możliwość wybierania potraw przez dzieci (walory odżywcze i zdrowotne produktów), a nawet ich komponowania.
15. Aranżacja wnętrza umożliwia dzieciom podejmowanie prac porządkowych np. po posiłkach i przed posiłkami, po zakończonej zabawie, przed wyjściem na spacer.

Polski Wydawca
od 1989 r.

WOKÓŁ
PRZED
SZKOŁĄ

Program obejmuje wszystkie obszary rozwoju dziecka w zintegrowanej formie. Uwzględnia także najbardziej aktualne wyzwania wychowania przedszkolnego: wprowadzenie dziecka w świat technologii informacyjnej, wielokulturowość, zróżnicowane potrzeby edukacyjne.

Towarzyszący programowi aneks zawiera liczne pomoce (np.: arkusze obserwacyjne, scenariusze), które nauczyciele mogą wykorzystywać w swojej pracy.

dr Aleksandra Piotrowska

– psycholog dziecięcy,

pracownik naukowy Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego,
doradca społeczny Rzecznika Praw Dziecka i Komitetu Ochrony Praw Dziecka

Główną zaletą recenzowanego programu jest jego innowacyjna koncepcja, w której Autorki odwołują się do warstwicowej teorii wychowania i na niej budują strukturę treści w podziale na pięć warstw (biologiczną, psychologiczną, socjologiczną, kulturologiczną i duchową). Umiejętnie łączą również założenia teoretyczne z praktyką, odwołując się do koncepcji humanistycznej człowieka. Wskazują słusznie na potrzebę indywidualizacji w organizowaniu środowiska uczenia się dziecka. Program jest w pełni zgodny z nową podstawą programową.

prof. zw. dr hab. Bożena Muchacka

– wieloletni rzeczoznawca MEN,

dyrektor Instytutu Pedagogiki Przedszkolnej i Szkolnej Uniwersytetu Pedagogicznego
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

PATRONAT MEDIALNY:

Placówek
niepublicznych

MONITOR
Dyrektora Przedszkola

PROJEKT EDUKACYJNY PRZEDSZKOLE
W CZĘŚCI

W CZĘŚCI

PRZEDSZKOLE
MIESIĘCZNIK DYREKTORA

ISBN 978-83-8108-410-9

9 788381 084109

indeks 881269

Grupa MAC S.A.

ul. Witosa 76, 25-561 Kielce ✉ kontakt@mac.pl ☎ 41 366 55 55
www.mac.pl

kompleksowe
rozwiązania
dla edukacji